

ΕΚΕΙ ΠΟΥ ΜΑΣ ΧΡΩΣΤΑΓΑΝΕ...

Περί της τρομοκρατίας των ελλειμμάτων και του χρέους
και πως να ξεπεράσουμε την κατάθλιψη

«Το μοναδικό κομμάτι του λεγόμενου εθνικού πλούτου, που στους σύγχρονους λαούς ανήκει πραγματικά στο σύνολο του λαού είναι το δημόσιο χρέος του».
Κ. Μαρξ, Το Κεφάλαιο, τ. Α΄

«...Να ονειρεύτηκαν άραγε ποτέ αυτοί οι ως τα τώρα γενεαλόγοι της ηθικής, έστω κι ακροθιγώς μόνο, πως, λόγου χάρη, εκείνη η βασική ηθική έννοια «ενοχή» (Schuld), οφείλει την καταγωγή της στην πολύ υλική έννοια του «χρέους» (Schuld);... Κι από πού πήρε, άραγε, τη δύναμή της η πανάρχαιη εκείνη, βαθιά ριζωμένη, κι ίσως αξερίζωτη πια σήμερα, ιδέα, μιας αντιστάθμισης της ζημιάς από τον πόνο; Το φανέρωσα κιόλας πιο πριν: από τη συμβατική σχέση μεταξύ πιστωτών και οφειλετών, που είναι τόσο παλιά, όσο, γενικά, κι η ύπαρξη «υποκειμένων δικαίου», και που και τούτη πάλι ανάγεται στις βασικές μορφές της αγοράς, πωλήσεως, ανταλλαγής, εμπορίου και συναλλαγής... Ο οφειλέτης, για να εμπνεύσει εμπιστοσύνη στην υπόσχεσή του, πως θα εξοφλήσει το χρέος του, για να εγγυηθεί για τη σοβαρότητα και ιερότητα της υπόσχεσής του, μα και για να χαράξει πάνω στην ίδια του τη συνείδηση την εξόφληση του χρέους του σαν υποχρέωση και καθήκον, ενεχυριάζει, με γραπτή συμφωνία, για την περίπτωση κείνη που δε θα πλήρωνε το χρέος του στο δανειστή του, κάτι που ακόμη «αποτελεί ιδιοκτησία» του, που ακόμη το εξουσιάζει, λόγου χάρη το σώμα του, ... ή την ελευθερία του, ή ακόμη και την ίδια του τη ζωή...»
Φ. Νίτσε, Η Γενεαλογία της Ηθικής

Μέσα από τη συνεχή τρομοκρατία των ΜΜΕ το τελευταίο διάστημα περί του χρέους «μας», οι μοντέρνοι ηθικολόγοι, οι ιεροκήρυκες του λόγου του κεφαλαίου και του χρήματος προσπαθούν βίαια να μας πείσουν, εμάς τους «οφειλέτες», πως για να εξοφλήσουμε το χρέος «μας» στους δανειστές «μας» οφείλουμε να σηκώσουμε το σταυρό του μαρτυρίου των θυσιών, να δηλώσουμε πίστη στην ορθοδοξία του Συμφώνου Σταθερότητας και γεμάτοι δέος να προσδοκούμε το πλήρωμα του χρόνου που θα φέρει τη μετα-ελλειμματική ζωή (γνωστή παλαιότερα με την ποιητικότερη έκφραση «φως στην άκρη του τούνελ»).

Εδώ και πολλούς μήνες, η δημοσιονομική τρομοκρατία προσπαθεί να γίνει πιο αποτελεσματική σηματοδοτώντας, μέσω της συλλογικής ευθύνης των χρεών, την ίδια μας την υποκειμενικότητα. Η καταιγίδα των επικείμενων απειλών για την εθνική «μας» οικονομία στοχεύει στην εσωτερίκευση της κρίσης του χρέους ως φόβο και αίσθημα ενοχής: τα χρέη «μας» (Schulden) πρέπει να γίνουν οι συλλογικές μας ενοχές (Schulden). Έτσι, το προπατορικό αμάρτημα επανέρχεται πολύ πιο βίαια για να μας αναγκάσει, παραφράζοντας τον Νίτσε, να ενεχυριάσουμε τον ήδη φτωχό μισθό μας, την ήδη εντατικοποιημένη εργασιακή ζωή μας, τις ίδιες μας τις προσδοκίες ενός κόσμου όπου η κυριαρχία του κεφαλαίου θα είναι πια παρελθόν. Θέλουν να βάλουμε ενέχυρο τις ίδιες μας τις απαιτήσεις για το παρόν και το μέλλον μιας ζωής απελευθερωμένης από χρέη και ενοχές· να χρεωθούμε με το βάρος ενός καταθλιπτικά αβέβαιου παρόντος για να εξαλείψουμε ακόμα και από το φαντασιακό μας κάθε δυνατότητα καταστροφής αυτού του γέρικου, φορτωμένου με ενοχές και χρέη, κόσμου.

Ο τρόμος των ελλειμμάτων επιδιώκει να δημιουργήσει μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης τώρα στην Ελλάδα μετατρέποντάς την σε εργαστήριο εφαρμογής μιας νέας πολιτικής σοκ. Σίγουρα αυτό αντανακλά όχι μόνο την όξυνση της παγκόσμιας κρίσης και την ιδιαιτερότητα της εκδίπλωσής της στην Ελλάδα (όπως θα δούμε παρακάτω), αλλά και την καταλυτική επίδραση της εξέγερσης του Δεκέμβρη του 2008, που άλλωστε την επιδείνωσε ακόμα περισσότερο προκαλώντας την απονομιμοποίηση της προηγούμενης κυβέρνησης και κατ' επέκταση την καθυστέρηση της λήψης των αναγκαίων για το κεφάλαιο μέτρων. Υπό αυτή την έννοια, η αναζωπύρωση της τρομοκρατίας του χρέους, πακέτο με την τρομοκρατία των μπάτσων, εντάσσεται στα πλαίσια της συνεχιζόμενης αντιεξεγερτικής εκστρατείας που προσλαμβάνει πλέον –έστω προληπτικά– παγκόσμιες διαστάσεις.

Τον τελευταίο ενάμισυ χρόνο η Ελλάδα βρέθηκε στο επίκεντρο της διαρκούς παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης. Το ξέσπασμα της «κρίσης του χρέους» και η επιβολή μιας «θεραπείας-σοκ» από την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο τράβηξαν αρχικά πάνω τους την προσοχή τόσο των καπιταλιστών όσο και των προλετάρων, μιας και φαινόταν ότι η έκβαση της ταξικής πάλης στην Ελλάδα θα μπορούσε να επηρεάσει την πολιτική διαχείρισης της κρίσης, τουλάχιστον σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Από αυτήν την προοπτική, πιστεύουμε ότι είναι αναγκαίο να εξετάσουμε τα γεγονότα μέσα στο γενικότερο πλαίσιο ανάλυσης της καπιταλιστικής κρίσης· επίσης, προσπαθούμε να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα από την εμπειρία των ταξικών αγώνων που δίνονται αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα ενάντια στα μέτρα λιτότητας, καθώς πλέον παρόμοια προγράμματα «προσαρμογής» έχουν ήδη αρχίσει να εφαρμόζονται και σε άλλες χώρες της Ευρώπης.

Περί της φύσης και των αιτιών της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης

«Αν ανατρέξουμε σ' αυτά τα τριάντα χρόνια, δε θα δούμε παρά μία και μοναδική κρίση που δεν μπόρεσε να βρει διέξοδο αλλά γνώρισε διάφορες συσπάσεις. Η επιθυμία της περιοδολόγησης είναι κατανοητή, αλλά στην ουσία δεν είναι παρά μια επιφανειακή κατασκευή· ακόμα κι ο όρος «νεοφιλελεύθερη» φαίνεται, εκ των υστέρων, απαρχαιωμένος. Τα βασικά ήταν πάντα τα ίδια: εργασία, ενέργεια και αντίσταση.»

p.m., From Midnight to dawn: Permutations of a crisis and the comedy of the commons

Η παγκόσμια οικονομική ύφεση των προηγούμενων ετών δεν είναι τίποτα άλλο παρά η πιο πρόσφατη εκδήλωση της διαρκούς κρίσης αναπαραγωγής των ταξικών σχέσεων που ξεκίνησε τη δεκαετία του '70, μιας κρίσης που δεν ξεπεράστηκε ποτέ οριστικά.

Η στρατηγική που ακολούθησε η «Διεθνής του Κεφαλαίου» από τα μέσα της δεκαετίας του '70 στόχευε τις πρωταρχικές αιτίες της κρίσης αναπαραγωγής στις αναπτυσσόμενες χώρες, δηλαδή την απειθαρχία και την ανυπακοή του προλεταριάτου, που από τα τέλη της δεκαετίας του '60 και τις αρχές της δεκαετίας του '70 επεκτείνονταν σε όλες τις πτυχές της καθημερινής ζωής, καθώς οι ταξικοί αγώνες στους χώρους εργασίας «συναντήθηκαν» με τους νέους προλεταριακούς αγώνες που ξέσπασαν στη σφαίρα

της αναπαραγωγής (γυναίκες, μειονότητες, άνεργοι, κλπ) οδηγώντας τόσο σε κρίση εκμεταλλευσιμότητας της εργατικής δύναμης όσο και σε κρίση νομιμοποίησης του καπιταλιστικού κράτους και των θεσμών του. Η στρατηγική αυτή πήρε διάφορες μορφές. Προκειμένου να αποκατασταθεί η κερδοφορία του κεφαλαίου χρησιμοποιήθηκε μια σειρά μεθόδων που οδήγησαν σε περιόδους ανάκαμψης, οι οποίες, ωστόσο, δεν αποδείχθηκαν παρά προσωρινές:

- Οι πραγματικοί άμεσοι μισθοί μειώθηκαν προκειμένου να αυξηθεί ο βαθμός εκμετάλλευσης και οι κοινωνικές δαπάνες αναδιάρθρωθηκαν με στόχο την πειθάρχηση των εργατών μέσω της επιβολής του *workfare*, της προώθησης των διαχωρισμών και της ατομικοποίησης. Ωστόσο, οι στατιστικές δείχνουν ότι ακόμα κι αν οι πραγματικοί άμεσοι μισθοί μειώνονται στις ανεπτυγμένες χώρες, δε συμβαίνει το ίδιο με τις πραγματικές αποδοχές, οι οποίες συμπεριλαμβάνουν τον έμμεσο μισθό (υγειονομική περίθαλψη, εργοδοτικές εισφορές στα ασφαλιστικά ταμεία κλπ).^[1] Ταυτόχρονα, ο ρυθμός αύξησης της παραγωγικότητας μειώθηκε τις τελευταίες τέσσερις δεκαετίες έστω κι αν ήταν υψηλότερος από το ρυθμό αύξησης των πραγματικών αποδοχών.^[2]
- Στον τομέα έντασης κεφαλαίου της οικονομίας, πέρα από τη σχετική αποβιομηχάνιση που συντελέστηκε στη Δύση και τη μετεγκατάσταση ενός κομματιού της παραγωγής στις αναπτυσσόμενες χώρες, εισήχθησαν τεχνολογικές καινοτομίες εξοικονόμησης εργασίας με σκοπό το σπάσιμο των ιστορικών κέντρων ισχύος της εργατικής τάξης, την αποσύνθεσή της και τον έλεγχο των εξεγερμένων προλετάρων. Η τακτική της εισαγωγής τεχνολογικών καινοτομιών αντιμετώπισε αναπόφευκτα την ανάγκη οικονομίας στη χρήση σταθερού κεφαλαίου ώστε να μην αυξηθεί η οργανική σύνθεση αυτού του κομματιού του κεφαλαίου. Όμως η διαδικασία αυτή εξαρτάται από πολλούς αλληλοδιαπλεκόμενους παράγοντες του κύκλου της παγκόσμιας συσσώρευσης, οι οποίοι αποτελούν διαφορετικά πεδία αγώνων. Οι παράγοντες αυτοί συμπεριλαμβάνουν την ένταση της εργασιακής διαδικασίας, την παραγωγικότητα της εργασίας που απασχολείται στην παραγωγή μέσω παραγωγής, τη διάρκεια της εργάσιμης ημέρας, την αύξηση της απασχόλησης, την εκπαίδευση, τις δεξιότητες και την πειθάρχηση των εργατών, την αποτελεσματικότητα της οργάνωσης της παραγωγικής διαδικασίας, τη μείωση των απωλειών, το κόστος των πρώτων υλών κλπ. Λόγου χάρη, οι αγώνες στο χώρο της εκπαίδευσης που ξέσπασαν σε διάφορες χώρες υπονόμισαν την αναπαραγωγή του ειδικευμένου εργατικού δυναμικού και την πειθάρχηση του συλλογικού εργατή· οι περιβαλλοντικοί αγώνες και οι αγώνες των αγροτών ενάντια στην απαλλοτρίωση εκτάσεων γης πλούσιων σε πρώτες ύλες στο λεγόμενο Τρίτο Κόσμο επιβάρυναν το κόστος των πρώτων υλών και των μέσων παραγωγής· η σχετικά περιορισμένη ταύτιση των προσωρινών εργαζομένων με την εργασία τους είχε δυσμενείς επιπτώσεις στην ένταση της παραγωγικής διαδικασίας και στην παραγωγικότητα. Ως εκ τούτου, η αύξη-

[1] Βλ. OECD Employment Outlook 1998, OECD Employment Outlook 2007 και America's Dynamic Workforce 2007, Έκθεση του Υπουργείου Εργασίας των ΗΠΑ.

[2] L. Skoczylas και B. Tissot, Revisiting recent developments across OECD countries, *Bank for International Settlements Working Papers No. 182*, Οκτώβριος 2005, OECD Employment Outlook 2007. Ένας από τους κύριους λόγους για την επιβράδυνση της παραγωγικότητας ήταν η σχετική εξάπλωση της προσωρινής και ανειδίκευτης εργασίας μέσω της επιβολής προσωρινών και ευέλικτων εργασιακών σχέσεων για τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας. Βλ. επίσης το εξαιρετικά ενδιαφέρον άρθρο του A. Kliman, *Lies, Damned Lies and Underconsumptionist Statistics*, Marxist Humanist Initiative, όπου με συστηματικό τρόπο αποδομούνται τα επιχειρήματα των υποστηρικτών των υποκαταναλωτικών θεωριών για την καπιταλιστική κρίση μέσα από την εξέταση των στοιχείων για τις αποδοχές των εργαζομένων και γενικότερα το «μερίδιο της εργασίας» ως ποσοστό του ΑΕΠ στις ΗΠΑ.

ση του βαθμού εκμετάλλευσης σε σχέση με την αύξηση του κόστους του απασχολούμενου σταθερού κεφαλαίου, αποδείχτηκε, συνολικά, σχετικά ανεπαρκής.

- Μετά τα μέσα της δεκαετίας του '70, το πλεονάζον κεφάλαιο που δεν μπορούσε πλέον να βρει επικερδή διέξοδο στην παραγωγή, μετατράπηκε σε χρηματικό κεφάλαιο που διοχετεύθηκε στο χρηματοπιστωτικό τομέα, οδηγώντας στην γιγάντωσή του και στην απελευθέρωση των ροών του κεφαλαίου σε παγκόσμια κλίμακα, παίζοντας ταυτόχρονα το ρόλο του «επιτηρητή» της παγκόσμιας καπιταλιστικής κερδοφορίας, μέσω της κατεύθυνσης των ροών του κεφαλαίου σε επικερδείς επενδύσεις. Ένα σημαντικό μέρος αυτών των κεφαλαίων τοποθετήθηκε σε κερδοσκοπικές επενδύσεις στοιχηματίζοντας στη μελλοντική απόσπαση υπεραξίας. Ταυτόχρονα, η άρση των περιορισμών στη διεθνή κυκλοφορία του κεφαλαίου έγινε ένα βασικό εργαλείο της νεοφιλελεύθερης στρατηγικής, επιταχύνοντας τη διαδικασία της κλασικής πρωταρχικής συσσώρευσης στις χώρες της περιφέρειας που πήρε τη μορφή των περιφράξεων των κοινοτικών γαιών και της βίαιης προλεταριοποίησης εκατομμυρίων ανθρώπων στη Νοτιοανατολική Ασία, τη Λατινική Αμερική και την Αφρική.
- Ένας βασικός καταλύτης της διαδικασίας αυτής είναι το «δημόσιο χρέος», όπως είχε παρατηρήσει ο Μαρξ ήδη από το 19^ο αιώνα.^[3] Ωστόσο, οι πολιτικές επέκτασης του δημόσιου χρέους δεν περιορίστηκαν στις χώρες της περιφέρειας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΟΣΑ,^[4] το «δημόσιο χρέος» διπλασιάστηκε ή ακόμα και τριπλασιάστηκε σε όλες τις αναπτυσσόμενες χώρες της Δύσης από τα τέλη της δεκαετίας του '70 μέχρι σήμερα για δύο λόγους: ο πρώτος λόγος ήταν οι διαδοχικές μειώσεις της φορολόγησης του κεφαλαίου για να υποστηριχτεί η επιβαρυνόμενη κερδοφορία του· ο άλλος λόγος ήταν η αδυναμία να περιοριστούν οι δημόσιες δαπάνες παρά την αναδιάρθρωσή τους, η οποία αποσκοπούσε στο να κατευθυνθούν σε παραγωγικές επενδύσεις μέσω των ιδιωτικοποιήσεων και του εκχρηματισμού ενός μεγάλου μέρους των μορφών αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης.
- Το κράτος πρόνοιας μετατράπηκε, ως ένα βαθμό, από ένα θεσμό για τη διευρυμένη αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης σε ένα θεσμό για τον έλεγχο των περιθωριοποιημένων προλεταρίων και την επιβολή χαμηλών μισθών και φτώχειας. Οι μεταρρυθμίσεις του κράτους πρόνοιας στράφηκαν ενάντια στα ασθενέστερα κομμάτια της εργατικής τάξης –νέοι εργαζόμενοι, γυναίκες, εθνικές μειονότητες κλπ– ενισχύοντας τις διαιρέσεις μέσα στο προλεταριάτο. Ωστόσο, η αλλαγή αυτή αποδείχτηκε ακριβή και δύσκολη να επιβληθεί λόγω του υψηλού διοικητικού και αστυνομικού κόστους που σχετίζεται με τον έλεγχο των πλεοναζόντων προλεταρίων και λόγω του κόστους των επιδομάτων ανεργίας το οποίο κυμαίνεται ανάλογα με το ποσοστό ανεργίας. Παρά την υποταγή του κράτους στην προσταγή του χρήματος και την αύξηση του σχετικού υπερπληθυσμού, το έθνος-κράτος εξακολουθεί να είναι αναγκασμένο να διασφαλίζει τη διευρυμένη αναπαραγωγή του εγχώριου κεφαλαίου και την ενσωμάτωσή του στην παγκόσμια συσσώρευση του κεφαλαίου. Ταυτόχρονα, το κράτος πρέπει να εγγυάται τη

[3] «Το δημόσιο χρέος γίνεται ένας από τους πιο δραστικούς μοχλούς της πρωταρχικής συσσώρευσης. Σαν με μαγικό ραβδί προικίζει το μη παραγωγικό χρήμα με παραγωγική δύναμη και το μετατρέπει έτσι σε κεφάλαιο, χωρίς να είναι υποχρεωμένο να εκτεθεί στους κόπους και στους κινδύνους που είναι αχώριστοι από τη βιομηχανική μα ακόμα κι από την τοκογλυφική τοποθέτηση. Οι πιστωτές του δημοσίου στην πραγματικότητα δε δίνουν τίποτα, γιατί το ποσό που δανείζουν μετατρέπεται σε κρατικά ευκολομεταβιβάσιμα χρεώγραφα, που στα χέρια τους εξακολουθούν να λειτουργούν, όπως θα λειτουργούσαν αν ήταν ισόποσο μετρητό χρήμα». Κ. Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*, τ. Α', κεφάλαιο 24, σ. 779.

[4] OECD Economic Outlook, Αρ. 59, 1996· Αρ. 71, 2002.

Η πρωταρχική συσσώρευση στην Κίνα παρείχε φτηνότερη εργατική δύναμη από εκείνη της «Δύσης», γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα την παραγωγή φτηνότερων εμπορευμάτων για ατομική κατανάλωση καθώς και φτηνότερα μέσα παραγωγής. Από τις αρχές της δεκαετίας του '80, το μοντέλο καπιταλιστικής ανάπτυξης της Κίνας βασίστηκε στη σταδιακή διάλυση του μαοϊκού κράτους πρόνοιας και τη διαρκή υποτίμηση της εργατικής δύναμης. Η οικονομία της Κίνας βασίζεται πλήρως στις εκτεταμένες ξένες επενδύσεις κεφαλαίων που αναζητούν (φτηνά) εργατικά χέρια όντας προσανατολισμένα στις εξαγωγές και, συνεπώς, όχι στην επέκταση της εσωτερικής ζήτησης. Η ταχεία ανάπτυξη των εξαγωγών διόγκωσε τα συναλλαγματικά αποθέματα της Κίνας τα οποία μετατρέπονται σε δανειστικό κεφάλαιο που δίνει ακόμα μεγαλύτερη ώθηση σε τομείς της οικονομίας που είναι προσανατολισμένοι στις εξαγωγές, οδηγώντας σε υπερβολικές επενδύσεις η πορεία των οποίων εξαρτάται από την ακόμα μεγαλύτερη αύξηση των εξαγωγών. Έτσι, η υποαπασχόληση του επενδυμένου κεφαλαίου και του εργατικού δυναμικού αυξήθηκε ραγδαία από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και εκτιμάται ότι το 75% των βιομηχανιών της Κίνας μαστίζονται από υπερβάλλουσα παραγωγική ικανότητα.

Παράλληλα, την προηγούμενη δεκαετία παρατηρήθηκε μια στροφή από την εξαγωγή καταναλωτικών αγαθών εντάσεως εργασίας στην εξαγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών, εξαρτημάτων και ανταλλακτικών, δηλαδή προϊόντων εντάσεως κεφαλαίου. Η στροφή αυτή κατέστησε την οικονομία της Κίνας εξαιρετικά ευαίσθητη στην εξωτερική ζήτηση καθώς και στην πραγματική σταθμισμένη συναλλαγματική ισοτιμία η οποία εξαρτάται από τη σχέση των μισθών προς την παραγωγικότητα. Μια ραγδαία πτώση της εξωτερικής ζήτησης, ως απόρροια μιας νέας οικονομικής ύφεσης λόγω της κρίσης υπερσυσσώρευσης στη «Δύση», μπορεί να έχει καταστροφικά αποτελέσματα οδηγώντας σε ένα μεγάλο κύμα χρεοκοπιών και σε αποσταθεροποίηση του τραπεζικού τομέα στην Κίνα, η οποία με τη σειρά της θα επιδεινώσει ακόμα περισσότερο την παγκόσμια κρίση υπερσυσσώρευσης, μέσω της άμεσης επίδρασης που θα έχει στη χρηματοπιστωτική σταθερότητα των ΗΠΑ.

Από την άλλη μεριά, οι μισθολογικές αυξήσεις που είναι πιθανό να επιτευχθούν μέσα από ταξικούς αγώνες ή από κρατικά «προγράμματα αναδιανομής του εισοδήματος», η θέσπιση εργατικής νομοθεσίας και η σχετική ενδυνάμωση του κράτους πρόνοιας της Κίνας θα ενίσχυαν την εσωτερική κατανάλωση και θα μείωναν τόσο την εξάρτηση της Κίνας από την εξωτερική ζήτηση όσο και τον κίνδυνο μιας ολοκληρωτικής κατάρρευσης. Επιπλέον, οι αυξήσεις των μισθών θα δημιουργούσαν μια τεράστια αγορά για το ξένο κεφάλαιο, ειδικά για τις ΗΠΑ, στηρίζοντας την ανάπτυξη και την απασχόληση στο εξωτερικό. Ωστόσο, εάν η επιλογή αυτή δε συνοδεύεται από μια ταχύτερη άνοδο της παραγωγικότητας –κάτι το οποίο είναι εξαιρετικά αβέβαιο εάν λάβουμε υπόψη μας την εξαπλώση των εργατικών αγώνων σε ολόκληρη την Κίνα τα προηγούμενα χρόνια– μέσω ενός υψηλότερου δείκτη παραμονής των εργαζομένων στις επιχειρήσεις, μέσω της μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας της παραγωγής και της ύπαρξης ενός πιο εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού θα οδηγήσει σε μείωση των εξαγωγών καθώς και σε αύξηση του κόστους του σταθερού κεφαλαίου για την παγκόσμια οικονομία, επιδεινώνοντας την κρίση υπερσυσσώρευσης από μια άλλη οδό.

Εάν η κατάσταση αυτή μοιάζει αδιέξοδη –γεγονός που αντανακλάται σε άρθρα και μελέτες όπως αυτή που δημοσιεύτηκε στους *Financial Times* με τίτλο «Tables turn on Chinese employers» (FT, 4 Ιουνίου 2010)– είναι εντούτοις απόρροια του νεοφιλελεύθερου εγχειρήματος, το οποίο βασίζεται σε προσωρινές χωρικές-χρονικές διεξόδους («spatial-temporal» fixes) από την παγκόσμια κρίση υπερσυσσώρευσης που μεταθέτουν την κρίση από τη μία περιοχή του πλανήτη στην άλλη –μετατρέποντας τους αποδέκτες του πλεονάζοντος κεφαλαίου (σε αυτήν την περίπτωση την Κίνα) σε εξαγωγείς πλεονάζοντος κεφαλαίου– ή από τη μία χρονική στιγμή στην άλλη –μέσω της ανακατανομής του κεφαλαίου σε επενδύσεις στην αγορά ακινήτων και στον χρηματοπιστωτικό τομέα που αναβάλλουν τη στιγμή της πραγματοποίησης του κέρδους. Με άλλα λόγια, οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές απέτυχαν να δημιουργήσουν ένα νέο καθεστώς συσσώρευσης: πόσω μάλλον που κάτι τέτοιο θα απαιτούσε μια εκτεταμένη υποτίμηση και καταστροφή του μη παραγωγικού κεφαλαίου. Βλ. Ho-fung Hung, *Rise of China and the Global Over-accumulation Crisis*, *Review of International Political Economy*, vol. 15, no. 2, 2008· Li Cui, *China's Growing External Dependence*, *Finance & Development – A Quarterly Magazine of the IMF*, vol. 44, no. 3, 2007 και David Harvey, *The Limits to Capital*, Oxford: Blackwell, 1982.

φυσική και κοινωνική αναπαραγωγή της εργατικής τάξης, τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και την επιβολή του κοινωνικού ελέγχου. Η αύξηση του πλεονάζοντος πληθυσμού σε μια περίοδο κρίσης δεν αποκλείει την αύξηση σε απόλυτους αριθμούς της εργατικής δύναμης που αξιοποιείται. Έτσι, οι «κοινωνικές» δαπάνες συνεχίζουν να αυξάνονται αλλά με βραδύτερο ρυθμό και με πιο επιλεκτικό τρόπο.

- Παράλληλα, μετά τα μέσα της δεκαετίας του '80, η πολιτική των τραπεζών να διευκολύνουν τη χορήγηση πιστώσεων και να μειώσουν τα επιτόκια δανεισμού, οδήγησε στη διόγκωση όλων των μορφών ιδιωτικού χρέους –καταναλωτικά, επιχειρηματικά και στεγαστικά δάνεια. Ως εκ τούτου, ορισμένοι σχολιαστές άρχισαν να μιλούν για την ανάδυση του «ιδιωτικοποιημένου κεϋνσιανισμού» που αποσκοπούσε στην αύξηση της ενεργούς ζήτησης σε κοινωνικό επίπεδο. Τόσο η επέκταση της πίστωσης όσο και η αναδιάρθρωση των δημοσίων δαπανών χρησιμοποιήθηκαν για να προωθηθεί η αποσύνθεση της εργατικής τάξης πάνω στην οποία βασίστηκε η εφήμερη οικονομική άνθηση μετά τα μέσα της δεκαετίας του '80. Η «κοινωνικοποίηση» του χρέους ενσωμάτωσε το καλύτερα εκπαιδευμένο, ειδικευμένο και παραγωγικό κομμάτι της εργατικής τάξης μέσω μιας οικονομικής ανάπτυξης που βασιζόταν στην πίστωση. Η άλλη όψη της ανάπτυξης μέσω της πίστωσης ήταν ο αποκλεισμός των ασθενέστερων κομματιών της εργατικής τάξης από την πρόσβαση στο δανεισμό, οδηγώντας τα στην περιθωριοποίηση και τη φτώχεια. Το γεγονός αυτό είχε και ένα ακόμη αποτέλεσμα: οι προλετάριοι που μπορούσαν να «συμμετέχουν» σε αυτήν την «ευμάρεια» των δανείων πειθαρχούνται από το φόβο του αποκλεισμού. Μολαταύτα, ο ρόλος της επέκτασης της πίστωσης όσον αφορά την πειθάρχηση και την όξυνση των διαχωρισμών υπονομεύτηκε σε μεγάλο βαθμό τα χρόνια πριν την κρίση των ενυπόθηκων δανείων χαμηλής αξιοπιστίας (subprime mortgage crisis) του 2007, όταν η αυτονόμηση των κερδοσκοπικών επενδύσεων στην αγορά παραγώγων που είναι συνδεδεμένα με τα καταναλωτικά και τα στεγαστικά δάνεια οδήγησε στην πλήρη χαλάρωση των κανόνων και των κριτηρίων για τη χορήγηση πίστωσης: στην Ελλάδα ακόμα και προσωρινοί εργαζόμενοι μπορούσαν να αγοράσουν αυτοκίνητα χωρίς προκαταβολή, για να μη μιλήσουμε καλύτερα για το τι συνέβη στις ΗΠΑ, όπου ακόμα και άνεργες οικογένειες μαύρων μπορούσαν να πάρουν στεγαστικά δάνεια.^[5]

Η ανεπαρκής αύξηση του βαθμού εκμετάλλευσης σε συνδυασμό με την αδυναμία να γίνει οικονομία στη χρήση σταθερού κεφαλαίου με αποτελεσματικό τρόπο οδήγησε σε μια παρατεταμένη κρίση υπερσυσσώρευσης. Παρά τις περιόδους προσωρινής ανάκαμψης, το ποσοστό κέρδους δεν επέστρεψε ποτέ στα επίπεδα της «χρυσής εποχής» του. Επιπρόσθετα, ο φιλελεύθερος-δημοκρατικός χαρακτήρας της ενσωμά-

[5] Αυτή ήταν η περίπτωση των διαβόητων δανείων Νίντζα («no income, no job, no assets», χωρίς εισόδημα, χωρίς δουλειά, χωρίς περιουσιακά στοιχεία) μέσω των οποίων οι τράπεζες δέλεασαν τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα. Αυτά τα δάνεια έδιναν τη δυνατότητα να μετατεθεί η αποπληρωμή του αρχικού κεφαλαίου μετά από τα πρώτα πέντε χρόνια. Επιπρόσθετα, η συμφωνία περιελάμβανε αρχικά ένα «επιτόκιο-δόλωμα» που συχνά ήταν κάτω από τα επιτόκια της αγοράς, το οποίο, μετά από λίγα χρόνια, αντικαθίστατο από ένα μεταβαλλόμενο επιτόκιο.

τωσης του προλεταριάτου στο καπιταλιστικό κράτος μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στη Δύση, έκλεισε το δρόμο στη μοναδική οριστική διέξοδο από την κρίση: μια εκτεταμένη υποτίμηση ή και φυσική καταστροφή του μη παραγωγικού κεφαλαίου μέσω ενός γενικευμένου πολέμου για να ξεκινήσει ένας νέος κύκλος καπιταλιστικής συσσώρευσης. Πόσω μάλλον που λόγω της βαθιάς κρίσης νομιμοποίησης που αντιμετώπισε το καπιταλιστικό κράτος και οι θεσμοί του στις αρχές της δεκαετίας του '70, όταν ξέσπασε αρχικά η κρίση, η επιλογή αυτή ήταν τελείως αδιανόητη. Παρά την εμβάθυνση των διαχωρισμών μέσα στο προλεταριάτο τις δεκαετίες που ακολούθησαν, η κρίση νομιμοποίησης δεν ξεπεράστηκε και το συγκεκριμένο μοντέλο ενσωμάτωσης της εργατικής τάξης στο καπιταλιστικό κράτος δεν εγκαταλείφθηκε. Όπως δείξαμε πιο πάνω, η αποσύνθεση των κοινωνικών σχέσεων και η ένταση των διαχωρισμών μέσα στο προλεταριάτο, που προώθησαν η επέκταση της πίστης και η μερική μετάλλαξη του κράτους πρόνοιας σε ποινικό κράτος, αποδείχτηκαν ανεπαρκείς για την ανασυγκρότηση του κυκλώματος του κοινωνικού κεφαλαίου. Η ανασυγκρότηση αυτή συνεπάγεται τη μετατροπή του χρήματος σε παραγωγικό κεφάλαιο, κάτι που προϋποθέτει την υπαγωγή της εργασίας σε μια διευρυμένη απόσπαση υπεραξίας: *η εκμετάλλευση της εργασίας πρέπει να αποδίδει ποσοστά κέρδους αρκετά υψηλά ώστε να αποπληρώνει το χρέος και να επιτρέπει μια διευρυμένη και ταχεία καπιταλιστική συσσώρευση*. Το γεγονός ότι αυτό δεν κατέστη εφικτό, δείχνει ότι η δύναμη του προλεταριάτου, ακόμα και τη στιγμή της υποχώρησής του, είναι υπολογίσιμη.

Από τη στιγμή που το χρέος και η κερδοσκοπία δεν μπορούν να χρησιμοποιούνται εσαεί για μια ταχύτερη ώθηση της καπιταλιστικής ανάπτυξης απ' ό,τι εγγυάται η εισροή νέας αξίας που δημιουργείται στην παραγωγή, οι φούσκες που δημιουργήσε η υπερβολική συσσώρευση του χρέους άρχισαν να σκάνε η μία μετά την άλλη με αποτέλεσμα το ξέσπασμα επαναλαμβανόμενων κρίσεων. Στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας έσκασε στις ΗΠΑ η φούσκα της λεγόμενης «νέας οικονομίας». Η ύφεση που ακολούθησε αντιμετωπίστηκε, αφενός, μέσω της δημιουργίας μιας νέας φούσκας στην αγορά των στεγαστικών δανείων και, αφετέρου, μέσω των ταχύτατα αυξανόμενων κερδοσκοπικών επενδύσεων σε παράγωγα χρηματοοικονομικά προϊόντα (derivative financial products), όπως τα Collateral Debt Obligations (Εξασφαλισμένα Ομόλογα Χρέους) και τα Credit Default Swaps (CDS, Συμβόλαια Αντιστάθμισης Πιστωτικού Κινδύνου), η αρχική λειτουργία των οποίων ήταν η μείωση του ατομικού επενδυτικού κινδύνου μέσω της διάχυσής του στην αγορά.^[6] Από ειρωνεία της τύχης, η διάχυση του κινδύνου σε όλη την οικονομία είχε ολέθρια αποτελέσματα για το ίδιο το χρηματιστηριακό κεφάλαιο. Το σπάσιμο αυτής της νέας φούσκας στις αρχές του 2008 οδήγησε το παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα στα πρόθυρα της κατάρρευσης και την παγκόσμια οικονομία σε βαθιά ύφεση. Απ' ό,τι φαίνεται, ο χρηματοπιστωτικός τομέας έπαιξε με χρήμα που δεν προστάζει εργασία, χρήμα που έχασε τον έλεγχό του πάνω στην εργασία. Η πίστωση αντιπροσωπεύει αφηρημένη εργασία υπό τη μορφή μιας αξίωσης στη μελλοντική εκμετάλλευση, υπεραξία που δεν έχει παραχθεί. Αυτή η πλασματική υπεραξία αποτελεί ένα στοίχημα. Είναι αβέβαιο το εάν θα παραχθεί.

[6] Πέρα από τη μείωση του ατομικού επενδυτικού κινδύνου, η αγορά των παραγώγων υποτίθεται ότι θα έπρεπε να έχει και μια άλλη σημαντική λειτουργία: την καθολική επόπτευση της απόσπασης υπεραξίας και την «πειθάρχηση» των ατομικών/μεμονωμένων κεφαλαίων. Τα παράγωγα χρηματοοικονομικά προϊόντα παρέχουν ένα μέτρο της αποτελεσματικότητας των ατομικών κεφαλαίων μέσω του υπολογισμού της προεξόφλησης της υπεραξίας που αντιστοιχεί στις μετοχές και τα χρεόγραφα των ιδιωτικών κεφαλαίων. Επομένως, πέρα από το να συνεισφέρουν στην παραλίγο κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος, η μεγάλη αύξηση των κερδοσκοπικών επενδύσεων και η αυτονόμηση των αγορών παραγώγων υπονόμωσαν αυτή τη λειτουργία επόπτευσης και εξορθολογισμού.

Το χρέος των νοικοκυριών στις ΗΠΑ αυξήθηκε από περίπου 68% του ΑΕΠ το 1997 σε περίπου 98% το 2007. Πρέπει να σημειώσουμε ότι το μερίδιο των μη-στεγαστικών δανείων ως ποσοστό του διαθέσιμου εισοδήματος παρέμεινε σχετικά αμετάβλητο στο 31-35% από το 1998 μέχρι το 2007, ενώ το μερίδιο των στεγαστικών δανείων ως ποσοστό του διαθέσιμου εισοδήματος μεγεθύνθηκε την ίδια περίοδο από περίπου 60% σε 104%. Συνολικά οι υποχρεώσεις των νοικοκυριών αυξήθηκαν από περίπου 92% το 1997 σε 135% το 2007 ως μερίδιο του διαθέσιμου εισοδήματος. Επιπλέον, το μερίδιο του εισοδήματος που προορίζεται για την αποπληρωμή των στεγαστικών δανείων αυξήθηκε την ίδια περίοδο από 8,3% σε 11,25%.

Εάν εξετάσουμε την κατανομή του χρέους των νοικοκυριών ανά εισοδηματικό πεμπτημόριο (income quintile) στις ΗΠΑ, το χαμηλότερο κλιμάκιο των νοικοκυριών διπλασίασε το δανεισμό του από το 2000 μέχρι το 2007 και η συνολική αξία του ληξιπρόθεσμου χρέους αυξήθηκε από 198 σε 367 δισεκατομμύρια δολάρια. Ωστόσο, σε απόλυτους αριθμούς, ο συνολικός δανεισμός των νοικοκυριών με χαμηλό εισόδημα είναι σχετικά μικρός, δεδομένου ότι το χαμηλότερο πρώτο πεμπτημόριο ευθυνόταν μόλις για το 4% της συνολικής αύξησης του συνόλου του χρέους των νοικοκυριών· το δεύτερο πεμπτημόριο για το 5%· το τρίτο πεμπτημόριο για το 14%· το τέταρτο πεμπτημόριο για το 28% και το τελευταίο πεμπτημόριο με το υψηλότερο εισόδημα για το 49%, σχεδόν το ήμισυ της αύξησης ολόκληρου του χρέους των νοικοκυριών αυτήν την περίοδο. Επιπλέον, εάν εξετάσουμε το ποσοστό των οικογενειών που έχουν ενυπόθηκο χρέος ανά πεμπτημόριο εισοδήματος την περίοδο μεταξύ του 1998 και του 2007, το ποσοστό των οικογενειών στο πρώτο πεμπτημόριο αυξήθηκε από 11,2% σε 14,9%· στο δεύτερο πεμπτημόριο από 23,9% σε 29,5%· στο τρίτο πεμπτημόριο από 63,5% σε 69,7%· στο τέταρτο από 73,6% σε 80,8% και στο πέμπτο υψηλότερο από 73,0% σε 76,4%. Τέλος, η μέση αναλογία του χρέους σε σχέση με το εισόδημα είναι πολύ υψηλότερη στο κατώτερο εισοδηματικό πεμπτημόριο (περίπου 260% το 2007) από ό,τι για τα άλλα πεμπτημόρια, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι τα φτωχότερα νοικοκυριά δυσκολεύονται πολύ περισσότερο να εξυπηρετήσουν την αποπληρωμή του χρέους τους. Σε μικρότερο βαθμό, το δεύτερο, το τρίτο και το τέταρτο πεμπτημόριο, καθώς και το 9ο δεκατημόριο, αντιμετωπίζουν και αυτά δυσκολίες να εξυπηρετήσουν την αποπληρωμή του χρέους τους, μιας και τα αντίστοιχα ποσοστά τους είναι αρκετά υψηλά, περίπου στο 150 με 180%, με μόνη εξαίρεση το ανώτερο δεκατημόριο με το ποσοστό που του αντιστοιχεί να ανέρχεται περίπου στο 87%.

Ακόμα και μέσα από αυτούς τους μυστικοποιημένους αριθμούς και κατηγορίες των στατιστικών, φαίνεται τόσο η ταξική διάρθρωση του χρέους των νοικοκυριών όσο και για ποιο λόγο δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί το χρέος τους, θέτοντας σε κίνδυνο το τραπεζικό σύστημα των ΗΠΑ. Τα στοιχεία αντλήθηκαν από τις ακόλουθες πηγές: Federal Reserve Survey of Consumer Finances 2007· OECD Economic Surveys 2010 United States· M. Baily, S. Lund και C. Atkins, *Will US consumer debt reduction cripple the recovery?*, McKinsey Global Institute Report, Μάρτιος 2009· G. Horn, K. Droegge, S. Sturn, T. van Treek, R. Zwiener, *From the financial crisis to the world economic crisis. The role of inequality*, Macroeconomic Policy Brief, Οκτώβριος 2009.

Όλες οι κυβερνήσεις των ανεπτυγμένων χωρών επέλεξαν να αντιμετωπίσουν την κατάσταση αυτή μέσω μιας ακόμα μεγαλύτερης αύξησης του «δημόσιου χρέους» με την εκταμίευση αστρονομικών ποσών για να διασώσουν τις τράπεζες και να τονώσουν την καπιταλιστική ανάπτυξη. Φυσικά, η επιλογή αυτή οδήγησε στη μετατροπή της κρίσης σε δημοσιονομική κρίση σε διάφορες χώρες: η πρώτη χώρα ήταν το Ντουμπάι με την Ελλάδα να ακολουθεί και τις άλλες χώρες των PIIGS να ακολουθούν η μία μετά την άλλη. Φαίνεται πως η μονεταριστική διαλεκτική της καπιταλιστικής συσσώρευσης που στηρίζεται στην πίστωση και το χρέος συνεχίζει να αποτελεί τον κύριο τρόπο μέσω του οποίου το κεφάλαιο προσπαθεί να διατηρήσει την κυριαρχία του από τις αρχές της δεκαετίας του '70.

Η πολιτική επιλογή για την όξυνση της «κρίσης του χρέους» έχει μεγάλα πλεονεκτήματα για το κεφάλαιο: το φόβητρο της χρεοκοπίας γίνεται ένα χρήσιμο εργαλείο για ένα νέο κύκλο βίαιης πρωταρχικής συσσώρευσης, κατά τρόπο ανάλογο με ό,τι συνέβη στις χώρες της περιφέρειας τις προηγούμενες δεκαετίες. Στις χώρες της περιφέρειας η διαδικασία πρωταρχικής συσσώρευσης παίρνει τη μορφή ανοιχτής λεηλασίας: περίφραξη των κοινοτικών γαιών και των υδάτινων πόρων· λεηλασία των πρώτων υλών και των φυσικών πόρων που έχουν ως αποτέλεσμα την αποκοπή εκατομμυρίων ανθρώπων από τα μέσα παραγωγής και διαβίωσης και τη δημιουργία νέων, φτηνότερων και διαθέσιμων προς εκμετάλλευση προλεταριακών πληθυσμών. Στη Δύση παίρνει τη μορφή μιας απόπειρας για την ολοκληρωτική ενσωμάτωση των σχετικά αποεμπορευματοποιημένων μορφών κοινωνικής αναπαραγωγής στην καπιταλιστική αξιοποίηση καθώς και τη μορφή της υποτίμησης και πειθάρχησης της εργατικής δύναμης: περικοπές των μισθών και των συντάξεων· μείωση της χρηματοδότησης των δημόσιων υπηρεσιών· αύξηση της φορολόγησης της εργατικής τάξης· ιδιωτικοποιήσεις· μεταρρυθμίσεις της κοινωνικής ασφάλισης· εμβάθυνση των διαχωρισμών μεταξύ νέων και παλαιότερων εργαζομένων και μεταξύ «τεμπέληδων» και «φιλόπων» εργαζομένων. Όλα τα προηγούμενα συνοδεύονται από την ωμή βία και την προπαγάνδα των ΜΜΕ ενάντια στις απεργίες και τις διαμαρτυρίες.

«...Οι κρίσεις της καπιταλιστικής συσσώρευσης βρίσκουν μια προσωρινή λύση στην επιβολή συνθηκών πρωταρχικής συσσώρευσης πάνω σε νέους πληθυσμούς, που περιλαμβάνουν τόσο τη δημιουργία νέων αγορών όσο και την εξεύρεση νέων πρώτων υλών και νέων φτηνότερων προλετάρων. Η εκδίωξη από τη γη και η απαλλοτρίωση είναι μέσα ξεπεράσματος των κρίσεων της καπιταλιστικής αναπαραγωγής. Η ακόρεστη δίψα του κεφαλαίου για υπερεργασία, για το σφετερισμό χρόνου κοινωνικής εργασίας χωρίς κάποιο αντάλλαγμα, αναπτύσσεται μέσω της εκτεταμένης αναπαραγωγής της απαλλοτριωμένης εργασίας».^[7] «...Η πρωταρχική συσσώρευση είναι μια διαρκώς αναπαραγόμενη συσσώρευση, είτε από την άποψη του ανανεούμενου διαχωρισμού νέων πληθυσμών από τα μέσα παραγωγής και διαβίωσης είτε από την άποψη της αναπαραγωγής της μισθωτής σχέσης στις «παγιωμένες» σχέσεις του κεφαλαίου. Στην πρώτη περίπτωση προσπαθεί να φέρει νέους εργαζόμενους υπό την προσταγή του κεφαλαίου και στη δεύτερη να τους διατηρήσει ως έναν εκμεταλλεύσιμο ανθρώπινο πόρο – το λεγόμενο ανθρώπινο παράγοντα της παραγωγής».^[8]

[7] W. Bonefeld, *Primitive Accumulation and Capitalist Accumulation: Economic Categories and Social Constitution*, CSE TransPennine Working Group.

[8] W. Bonefeld, *The Permanence of Primitive Accumulation: Notes on Social Constitution*, Commoner, αρ. 2, 2001. Εκτός αυτού, και ο ίδιος ο Μαρξ είχε επισημάνει το διαρκή χαρακτήρα της πρωταρχικής συσσώρευσης: «Η σχέση του κεφαλαίου προϋποθέτει το χωρισμό των εργατών από την ιδιοκτησία των όρων πραγματοποίησης της εργασίας. Από τη στιγμή που η κεφαλαιοκρατική παραγωγή στέκει πια στα δικά της πόδια, δε διατηρεί μόνο αυτό το χωρισμό, μα και τον αναπαράγει σε ολοένα αυξανόμενη κλίμακα». Κ. Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*, τ. Α', κεφάλαιο 24, σ. 739.

Ταυτόχρονα η ιδιωτικοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών (δημόσια υγεία, κοινωνική στέγαση, δημόσιες μεταφορές, ενέργεια, ύδρευση κλπ) οδηγεί στην «απελευθέρωση» μιας σειράς πόρων και περιουσιακών στοιχείων σε πολύ χαμηλό κόστος, παρέχοντας διεξόδους στο πλεονάζον κεφάλαιο για επικερδείς επενδύσεις εξοικονόμησης κεφαλαίου. Τέλος, οι ιδιωτικές επενδύσεις σε κρατικά ομόλογα εξασφαλίζουν κέρδη που αποσπώνται από την άμεση και έμμεση φορολόγηση των μισθωτών για την αποπληρωμή των τοκοχρεολυσίων.

Κατά συνέπεια επιδιώκεται η μετατροπή της «κρίσης του χρέους» σε παραγωγική κρίση: σε μοχλό πρωταρχικής συσσώρευσης, απαλλοτρίωσης και προλεταριοποίησης, σε μέσο για την τρομοκράτηση, την πειθάρχηση και την αποτελεσματικότερη εκμετάλλευση του προλεταριάτου μέσω της χαλιναγώγησης των ταξικών συγκρούσεων και των προλεταριακών επιθυμιών και προσδοκιών.

Η κρίση στην Ελλάδα με όχι και τόσο απλή λόγια...

*«Μια ζωή μας λένε ότι χρωστάμε από την κούνια»
(συνταξιούχος που μονολογεί)*

Χωρίς αμφιβολία η επιλογή της Ελλάδας ως εργαστήρι για την εφαρμογή μιας «θεραπείας σοκ» σχετίζεται με τα εμπόδια που συνάντησε η επιβολή της νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης τα τελευταία 25 χρόνια λόγω των ταξικών αγώνων στην Ελλάδα: αγώνες που κατέστησαν την κρίση εκμεταλλευσιμότητας και πειθάρχησης του προλεταριάτου εντονότερη απ' ό,τι σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Στην ιδεολογική γλώσσα των ευρωπαϊκών μίντια αυτό εκφράζεται με την κατηγορία εναντίον της Ελλάδας ότι είναι ένα κράτος διαφθοράς, οπισθοδρόμησης, ανομίας και τεμπελιάς. Οπωσδήποτε, οι ίδιοι όροι εκφράζουν επίσης το γεγονός ότι ο ελληνικός καπιταλισμός μαστίζεται από χαμηλή συγκέντρωση κεφαλαίου, ένα πελατειακό πολιτικό σύστημα και έναν αρκετά κορπορατιστικό δημόσιο τομέα. Όλα αυτά εκφράστηκαν με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο από τον αρχηγό της αποστολής του ΔΝΤ στην Ελλάδα, τον Πωλ Τόμσεν, όταν δήλωσε πως το πραγματικό πρόβλημα δεν είναι το δημόσιο χρέος, αλλά η ανταγωνιστικότητα και οι μεταρρυθμίσεις για να αποκατασταθεί η ανάπτυξη. Επιπλέον, η ουσία των μέτρων λιτότητας και αστυνόμευσης που έχουν παρθεί εναντίον μας όλους τους τελευταίους μήνες επιβεβαιώνουν με σαφήνεια ότι το κύριο πρόβλημα του κεφαλαίου στην Ελλάδα εί-

ναι η ανεπαρκής εκμεταλλευσιμότητα της εργατικής τάξης, η απειθαρχία και η ανυποταξία των προλετάρων. Η κρίση αυτή εκδηλώθηκε με εκρηκτικό τρόπο στην εξέγερση του Δεκέμβρη του 2008, η οποία ξέσπασε ταυτόχρονα με την εκδήλωση της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης. Μολονότι, μόνο μια μειοψηφία του προλεταριάτου συμμετείχε στην εξέγερση, η τελευταία προκάλεσε την απόλυτη απονομιμοποίηση της προηγούμενης κυβέρνησης και, όπως ήδη αναφέραμε, καθυστέρησε τη λήψη των απαραίτητων για το κεφάλαιο μέτρων αναδιάρθρωσης της οικονομίας.

Πέρα από τις συνέπειες που είχε η πτώση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας κατά το 2008 για τις εξαγωγές του ελληνικού κεφαλαίου, ειδικά για τους τομείς της ναυτιλίας και του τουρισμού, η κερδοφορία του κεφαλαίου στην Ελλάδα επιβραδύνθηκε τα τελευταία χρόνια λόγω της βραδείας ανάπτυξης της παραγωγικότητας σε σχέση με τους μισθούς.^[9] Οπωσδήποτε το ελληνικό κεφάλαιο και το κράτος του τα τελευταία 20 χρόνια έκαναν διαρκείς προσπάθειες να αντιμετωπίσουν την κρίση εκμεταλλευσιμότητας μέσω διαρκών μεταρρυθμίσεων του κράτους πρόνοιας· μέσω της ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων των νεοεισερχόμενων στην αγορά εργασίας· μέσω των συνεχών νομικών παρεμβάσεων για την πειθαρχηση των μεταναστών εργατών και τον έλεγχο των μεταναστευτικών ροών· μέσω της περικοπής επιδομάτων, μισθών και κοινωνικών παροχών σε συνδυασμό με την επέκταση της καταναλωτικής πίστης.^[10]

Παρά τις σημαντικές επιτυχίες που πέτυχε το ελληνικό κεφάλαιο την περίοδο από το 1996 μέχρι το 2004, κατά την οποία ο βαθμός εκμετάλλευσης και η κερδοφορία αυξήθηκαν, η κρίση δεν ξεπεράστηκε οριστικά προς όφελος του κεφαλαίου. Όπως δεί-

[9] Σύμφωνα με το *European Economic Forecast* – Άνοιξη 2010, επίσημη δημοσίευση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, «οι απώλειες σε ανταγωνιστικότητα [της Ελλάδας] τα τελευταία χρόνια αντανakλώνται και στη σημαντική ανατίμηση της πραγματικής σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας (REER) που βασίζεται στο μοναδιαίο κόστος εργασίας. Η ταχεία αύξηση του μισθολογικού κόστους και αυξήσεις που υπερέβαιναν την αύξηση της παραγωγικότητας, καθώς και η διατήρηση της διαφοράς του πληθωρισμού με τη ζώνη του ευρώ, συνέβαλε στην εμφάνιση φαινομένου σπειρώματος μισθών και τιμών [ταυτόχρονη αύξηση τιμών και μισθών] και είχε ως συνέπεια την υψηλή αύξηση των πραγματικών μισθών, πολύ πάνω από την αύξηση της παραγωγικότητας. Η αποσύνδεση της πορείας των μισθών από την αναδιάρθρωση της αγοράς εργασίας και την πορεία της παραγωγικότητας, συμπεριλαμβανομένης της ακόμα ασθενούς ανταπόκρισης της πορείας των μισθών στην οικονομική ύφεση, πρόκειται να τερματιστούν βραχυπρόθεσμα, με θετική επίδραση στη θέση της χώρας όσον αφορά την ανταγωνιστικότητα. Η κατάλληλη εξέλιξη των μισθών [στον ιδιωτικό τομέα] ακολουθώντας τη συγκράτηση των μισθών στο δημόσιο τομέα, θα βοηθούσαν τη χώρα να ανακτήσει κομμάτι της χαμένης ανταγωνιστικότητας».

[10] Σύμφωνα με το Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδας του Μαΐου 2009, το χρέος των νοικοκυριών αυξήθηκε την περίοδο μεταξύ του 2002 και του 2007 με ένα σχετικά υψηλό ετήσιο ρυθμό 28% λόγω της χαλάρωσης των κανονισμών για τη ρευστότητα (liquidity constraints) των ελληνικών τραπεζών μετά την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση. Παρότι ο ρυθμός αύξησης επιβραδύνθηκε μετά το 2005, το συνολικό χρέος των νοικοκυριών (που περιλαμβάνει τόσο τα στεγαστικά όσο και τα καταναλωτικά δάνεια) αυξήθηκε από το 34,7% στα τέλη του 2005 σε 47,5% στα τέλη του 2008 ως ποσοστό του ΑΕΠ. Αν και πρέπει να σημειώσουμε ότι το νούμερο αυτό είναι χαμηλότερο από το μέσο όρο της Ευρωζώνης, που ανέρχόταν σε 59,5% το 2008, καθώς και από το μέσο όρο του ΟΟΣΑ, που ανέρχόταν σχεδόν σε 80%, σύμφωνα με την Eurostat, τα περισσότερα νοικοκυριά που έχουν καθυστερήσει δόσεις στεγαστικών βρίσκονται στην Ελλάδα. Σύμφωνα με μια έρευνα που διεξήγαγε η Τράπεζα της Ελλάδας το 2007, 6 στα 10 ελληνικά νοικοκυριά έχουν καθυστερήσει τις δόσεις του στεγαστικού τους δανείου, 7 στα 10 τις δόσεις του καταναλωτικού τους δανείου και 1 στα 2 έχουν καθυστερήσει τις πληρωμές της πιστωτικής τους κάρτας. Το ποσοστό των νοικοκυριών που ήταν χρεωμένα το 2007 ξεπερνούσε το 51%, κάτι που σημαίνει ότι 2,15 εκατομμύρια έλληνες είχαν πάρει κάποια μορφή δανείου. Εάν εξετάσουμε το μέσο χρέος των νοικοκυριών σε σχέση με το καθαρό διαθέσιμο εισόδημα ανά εισοδηματικό πεμπτημόριο, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι τα φτωχότερα νοικοκυριά αντιμετωπίζουν πολύ μεγαλύτερη δυσκολία να αποπληρώσουν τις δόσεις των δανείων τους. Στο πρώτο πεμπτημόριο, το χαμηλότερο, η αναλογία του χρέους σε σχέση με το εισόδημά του ανέρχεται περίπου στο 150%· στο δεύτερο πεμπτημόριο, περίπου στο 100%· στο τρίτο πεμπτημόριο, περίπου στο 80%· στο τέταρτο πεμπτημόριο, περίπου στο 70% και στο πέμπτο πεμπτημόριο, περίπου στο 50%.

χουν τα στατιστικά στοιχεία της EUROSTAT, η παραγωγικότητα της εργασίας ανά μισθωτό επιβραδύνεται μετά το 2004 για να φτάσει να μειωθεί το 2009 κατά 1,6%, ενώ η μείωση προβλέπεται να συνεχιστεί το 2010 και το 2011. Αντιθέτως, οι πραγματικές αποδοχές ανά μισθωτό αυξάνονταν σχεδόν απρόσκοπτα μέχρι και το 2009, με αποτέλεσμα τη μείωση του βαθμού εκμετάλλευσης της εργασίας τα τελευταία χρόνια και την αύξηση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος σε σχέση με τον μέσο όρο στην ΕΕ. ^[11]

Η παραγωγικότητα αυξήθηκε την περίοδο από το 1995 μέχρι το 2008 χάρη στις δημόσιες επενδύσεις που σχετίζονταν με την Ολυμπιάδα, χάρη στην εισροή κεφαλαίων από τα διαρθρωτικά ταμεία της ΕΕ που συνέβαλαν στην αύξηση των επενδύσεων σε σταθερό κεφάλαιο και στην εισαγωγή κεφαλαιουχικών αγαθών και χάρη στον πολλαπλασιασμό του ειδικευμένου εργατικού δυναμικού λόγω της ραγδαίας αύξησης των εργαζόμενων που είναι κάτοχοι πανεπιστημιακού πτυχίου. Ωστόσο, σύμφωνα με την Έκθεση Νομισματικής Πολιτικής της Τράπεζας της Ελλάδας (2009-2010), η ώθηση που παρείχαν οι παράγοντες αυτοί εξαντλήθηκε. Τα *think-tanks* του κεφαλαίου αποδίδουν το γεγονός αυτό στο σχετικά μεγάλο μέγεθος της γεωργίας, του εμπορίου, των κατασκευών και της δημόσιας διοίκησης. Οι πρώτοι τρεις τομείς χαρακτηρίζονται από χαμηλή ένταση κεφαλαίου/τεχνολογίας ή/και από μικρή έκθεση στο διεθνή ανταγωνισμό, ενώ στον τελευταίο αποδίδεται μια χρονίως χαμηλή παραγωγικότητα. Επίσης αναφέρονται η χαμηλή διείσδυση των νέων τεχνολογιών στο σύνολο της οικονομίας, το σχετικά μικρό μέγεθος των ελληνικών επιχειρήσεων, η περιορισμένη σύνδεση μισθών και παραγωγικότητας στο επίπεδο της επιχείρησης καθώς και οι «αποτυχίες» του εκπαιδευτικού συστήματος. Επιπλέον, δε διστάζουν να δηλώσουν ανοιχτά ότι η πτώση της κερδοφορίας οφείλεται στη «μη προσαρμοσμένη συμπεριφορά» μας απέναντι στους στόχους της «εθνικής ανάπτυξης», με άλλα λόγια στην απειθαρχία μας, στους «υψηλούς» μισθούς στο δημόσιο τομέα και στις «υπερβολικές» αυξήσεις που συμφώνησαν ΓΣΕΕ και ΣΕΒ το 2008. Η ίδια Έκθεση προσθέτει ότι οι ιδιωτικοποιήσεις των ΔΕΚΟ και γενικότερα η απορρύθμιση δεν προχώρησαν στο βαθμό που θα έπρεπε να έχει γίνει και ότι η

[11] Μέσα στην κρίσιμη περίοδο του ξεσπάσματος της ύφεσης, οι πραγματικές μέσες ακαθάριστες αποδοχές αυξήθηκαν κατά 1,8% το 2008 και κατά 3,8% το 2009. Η αύξηση αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στις αυξήσεις στο δημόσιο τομέα και τις ΔΕΚΟ. Μολονότι την περίοδο από το 2007 μέχρι το 2009 η ετήσια αύξηση των ονομαστικών τακτικών αποδοχών των εργαζόμενων στο δημόσιο τομέα ήταν μόνο 2,8%, έγιναν ειδικές μισθολογικές ρυθμίσεις (επιδόματα, αναδρομικές αυξήσεις) για τους δικαστικούς, τους στρατιωτικούς, τους μπάτσους, τους γιατρούς, τις νοσοκόμες και τους εκπαιδευτικούς που οδήγησαν σε μια μέση ετήσια αύξηση των ονομαστικών ακαθάριστων αποδοχών κατά 5,9%. Επιπλέον την ίδια περίοδο οι εργαζόμενοι στις ΔΕΚΟ πέτυχαν να αποσπάσουν ετήσιες αυξήσεις των μέσων ονομαστικών τακτικών αποδοχών τους κατά 6,2%. Στις ιδιωτικές τράπεζες οι μέσες ονομαστικές ακαθάριστες αποδοχές παρέμειναν σταθερές το 2008 ενώ αυξήθηκαν κατά 6,8% το 2009. Αντίθετα, μολονότι στον μη-τραπεζικό ιδιωτικό τομέα η συλλογική σύμβαση του 2008-2009 παρείχε ετήσιες αυξήσεις των μέσων ονομαστικών αποδοχών κατά 5,8%, το 2009 οι ονομαστικές αποδοχές μειώθηκαν κατά 2% λόγω της ύφεσης (που είχε ως συνέπεια τη μείωση των υπερωριών και του μέσου χρόνου εργασίας με μια αντίστοιχη μείωση των αμοιβών) και σε ορισμένες επιχειρήσεις λόγω άμεσων μειώσεων των τακτικών αποδοχών. Ωστόσο αυτό δεν αποτελεί επιχείρημα για τους προπαγανδιστές των διαχωρισμών, καθώς οι ίδιοι οι καπιταλιστικοί θεσμοί αναγνωρίζουν ότι την περίοδο μεταξύ του 2001 και του 2009 οι αυξήσεις των μισθών στο δημόσιο τομέα και τις ΔΕΚΟ συμπαρέσυραν και τους μισθούς στον ιδιωτικό τομέα (βλ. *Τράπεζα της Ελλάδας, Νομισματική Πολιτική – Ετήσια Έκθεση, 2009-2010*).

Σύμφωνα με τους υπολογισμούς της ΤτΕ ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης των ακαθάριστων αποδοχών των δημόσιων υπαλλήλων ανήλθε σε 2,4% την περίοδο 2001-2009, ενώ ο αντίστοιχος ρυθμός αύξησης στο σύνολο της οικονομίας ήταν 2,3%, πράγμα που τους οδηγεί στο συμπέρασμα ότι: «η ομοιομορφία αυτή των ετήσιων ρυθμών ανόδου... υποδηλώνει ότι οι αυξήσεις αποδοχών στο Δημόσιο επηρέασαν σημαντικά τις αυξήσεις αποδοχών στον επιχειρηματικό τομέα». Αντίστοιχα, αν χρησιμοποιηθούν τα στοιχεία της EUROSTAT, ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης της παραγωγικότητας ανά μισθωτό την ίδια περίοδο υπολογίζεται σε περίπου 2,0%. Από αυτή τη διαφορά προκύπτει ότι ο βαθμός της εκμετάλλευσης της εργασίας από το 2001 έως το 2009 μειώθηκε.

Αξίζει να σχολιαστούν οι αναλύσεις ορισμένων αριστερών διανοούμενων που αποδίδουν τη χαμηλή «ανταγωνιστικότητα» και παραγωγικότητα της ελληνικής οικονομίας στη δομική «οικονομική υστέρηση» του ελληνικού καπιταλισμού. Οι Bellofiore, Garibaldo και Halevi στο άρθρο τους *The Crisis of European Neomercantilism* που δημοσιεύτηκε στον τόμο *Socialist Register 2011* υποστηρίζουν ότι το πρόβλημα που αντιμετωπίζει το κεφάλαιο στην Ελλάδα έχει να κάνει με το ότι ο τομέας παραγωγής κεφαλαιουχικών αγαθών είναι υπανάπτυκτος. Καθώς η παραγωγική βάση της ελληνικής οικονομίας είναι ασθενής, οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης της προηγούμενης δεκαετίας βασίστηκαν πάνω στις υψηλές κρατικές δαπάνες και τις επιδοτήσεις από την ΕΕ. Έτσι, η καπιταλιστική ανάπτυξη της προηγούμενης δεκαετίας οδήγησε σε υψηλό δημόσιο έλλειμμα και σε υψηλό έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, που μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης οδήγησαν με τη σειρά τους στη σημερινή «κρίση του χρέους».

Παρόμοιες θέσεις διατυπώνουν και οι Οικονομάκης, Μαρκάκη, Αναστασιάδης και Παπαλεξίου στο άρθρο τους *ΗΠΑ-Ελλάδα: Όψεις της καπιταλιστικής κρίσης* που δημοσιεύτηκε στην *Επαναστατική Μαρξιστική Επιθεώρηση* το Νοέμβριο του 2010. Στο συγκεκριμένο άρθρο, οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η χαμηλή ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας δεν οφείλεται στους υψηλούς μισθούς σε σχέση με την παραγωγικότητα, αλλά στη «μη-ανταγωνιστική οικονομική δομή» της ελληνικής οικονομίας. Αρχικά οι συγγραφείς λένε πως το κύριο πρόβλημα για το κεφάλαιο στην Ελλάδα δεν είναι αυτό καθαυτό το δημόσιο χρέος, καθώς υπάρχουν άλλες αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες με αντίστοιχο ή ακόμα και υψηλότερο δημόσιο χρέος, αλλά το γεγονός ότι το δημόσιο χρέος συνοδεύεται από υψηλό έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών λόγω του τρόπου ένταξης της Ελλάδας μέσα στον ευρωπαϊκό καταμερισμό εργασίας και της ανισόμετρης ανάπτυξης που τον χαρακτηρίζει. Μάλιστα, ισχυρίζονται ότι η ένταξη λιγότερο ανταγωνιστικών χωρών στην ΟΝΕ επιδείνωσε αυτή την ανισομέρεια καθώς η ενιαία αγορά και το ενιαίο νόμισμα συνεπάγονται την καταστροφή των λιγότερο παραγωγικών εθνικών κεφαλαίων σε κλάδους διεθνούς-ενδοευρωπαϊκού ανταγωνισμού. Εν συνεχεία, οι συγγραφείς αναφέρονται στη χαμηλότερη πυκνότητα των σχέσεων ανάμεσα στους παραγωγικούς κλάδους στην Ελλάδα σε σχέση με τη Γερμανία, επιχειρώντας να δείξουν ότι η χαμηλή «οργανική συμπληρωματικότητα» στο εσωτερικό της ελληνικής οικονομίας (δηλαδή η χαμηλή ζήτηση εγχώρια παραγόμενων ενδιάμεσων προϊόντων για την τελική παραγωγή ενός προϊόντος) οδηγεί σε «διαρροές» παραγωγής-υπεραξίας προς το εξωτερικό, επιβαρύνοντας το εμπορικό ισοζύγιο. Έπειτα, οι συγγραφείς δείχνουν πως το μεγαλύτερο ποσοστό των εξαγωγών του ελληνικού κεφαλαίου αφορά προϊόντα χαμηλής και μεσαίας τεχνολογίας (74%). Καθώς η αύξηση του συνολικού εισοδήματος οδηγεί σε μεγαλύτερη ζήτηση προϊόντων υψηλής τεχνολογίας που παράγονται κυρίως στο εξωτερικό, το αποτέλεσμα είναι και πάλι να διευρύνεται το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο. Τέλος, οι συγγραφείς παρουσιάζουν ορισμένα στοιχεία για τους μισθούς και την παραγωγικότητα, με τα οποία επιχειρούν να δείξουν ότι οι μισθοί δεν έχουν αυξηθεί περισσότερο από την παραγωγικότητα.

Ξεκινώντας αντίστροφα, πρέπει καταρχάς να επισημάνουμε πως τα στοιχεία που παρουσιάζουν οι Οικονομάκης κ.ά., για τους μισθούς και την παραγωγικότητα είναι είτε λανθασμένα, είτε παραπλανητικά. Ο πρώτος πίνακας που χρησιμοποιούν για να δείξουν την πορεία της παραγωγικότητας είναι παραπλανητικός, καθώς δε δείχνει τον απόλυτο ρυθμό μεταβολής της αλλά τη σχετική μεταβολή της ως προς τη μέση παραγωγικότητα στην ΕΕ, με αποτέλεσμα να αποκρύπτεται η επιβραδυνόμενη πορεία της από το 2004 μέχρι το 2008. Ο δεύτερος πίνακας που χρησιμοποιούν για να δείξουν τη σχέση ανάμεσα στους μισθούς και την παραγωγικότητα είναι ξεκάθαρα λανθασμένος καθώς δε συμφωνεί με τα στοιχεία που δίνει η EUROSTAT και η ΕΣΥΕ.

Η ουσία όμως βρίσκεται αλλού: η θέση της Ελλάδας στο διεθνή καταμερισμό εργασίας είναι δεδομένη εδώ και τουλάχιστον 40 χρόνια. Η ελληνική οικονομία παραδοσιακά στηριζόταν στον τουρισμό, τις κατασκευές και τη ναυτιλία και μόνο δευτερευόντως στη βιομηχανία και μάλιστα στην εξαγωγική εκδοχή της. Αν εξετασθεί η πορεία των εξαγωγών του ελληνικού κεφαλαίου από το 1960, φαίνεται ξεκάθαρα ότι η σχέση εξαγωγών/εισαγωγών παρουσιάζει μικρές διακυμάνσεις. Η σημαντικότερη μεταβολή στη σχέση αυτή προέκυψε μετά την είσοδο στην ευρωζώνη λόγω της μεγαλύτερης έκθεσης της εγχώριας βιομηχανίας στον ανταγωνισμό με παραγωγικότερους εθνικούς σχηματισμούς με αποτέλεσμα τη διολίσθηση της σχέσης αυτής κατά 1/3 (βλ. Σπύρος Σακελλαρόπουλος, *Ελλάδα 2010: Η επίθεση του κεφαλαίου*, Θέσεις τ. 112). Εντούτοις, δεδομένης της παραδοσιακής απροθυμίας των ελλήνων καπιταλιστών να κάνουν επενδύσεις σε σταθερό κεφάλαιο και νέες τεχνολογίες στρέφοντας την ελληνική οικονομία προς μια εντελώς νέα κατεύθυνση, η διολίσθηση αυτή θα μπορούσε να έχει αντιστραφεί ή ακόμα και υπερκεραστεί εάν η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού κεφαλαίου αυξανόταν μέσα από ταχύτερη αύξηση της παραγωγικότητας σε σχέση με τους μισθούς, πράγμα που θα βελτίωνε ταυτόχρονα και το εμπορικό ισοζύγιο. Η απροθυμία δε των καπιταλιστών να κάνουν επενδύσεις σε σταθερό κεφάλαιο οφείλεται στο γεγονός ότι κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου που με τη σειρά της θα απαιτούσε αύξηση του βαθμού εκμετάλλευσης της εργασίας και πειθάρχηση του εργατικού δυναμικού προκειμένου να είναι βιώσιμη, όπως δείξαμε στην προηγούμενη ενότητα.

Επιπλέον, μια τέτοια στροφή του ελληνικού κεφαλαίου θα απαιτούσε έναν υψηλότερο βαθμό συγκέντρωσης του κεφαλαίου, πράγμα που εντούτοις επιδιώκεται από τα προωθούμενα μέτρα «απελευθέρωσης» των κλειστών επαγγελματιών, από τις προωθούμενες συγχωνεύσεις στον τραπεζικό τομέα, από την «απελευθέρωση» της ενεργειακής αγοράς κλπ.

Φυσικά, η κρίση εκμεταλλευσιμότητας και η πτώση του «ποσοστού πειθάρχησης» του προλεταριάτου στην Ελλάδα κάνει ένα τέτοιο εγχείρημα εντελώς αβέβαιο και επικίνδυνο για το κεφάλαιο. Συμπερασματικά και καθώς η συγκεκριμένη θέση της Ελλάδας στο διεθνή καταμερισμό εργασίας δεν οδήγησε ποτέ στο παρελθόν από μόνη της σε οικονομική καταστροφή, η μόνη ερμηνεία που μπορεί να σταθεί είναι εκείνη που αναζητά τα αίτια της παρούσας «κρίσης του χρέους» μέσα στην ίδια την ταξική σχέση (με τη σημείωση φυσικά ότι ο ελληνικός καπιταλιστικός κοινωνικός σχηματισμός είναι ενσωματωμένος στην παγκόσμια καπιταλιστική συσσώρευση και, επομένως, επηρεάζεται άμεσα από εξωτερικές «αναταράξεις» όπως το πρόσφατο ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης).

αγορά εργασίας συνεχίζει να είναι «δύσκαμπτη», επιβαρύνοντας ακόμα περισσότερο την κατάσταση και, μάλιστα, με ένα μονιμότερο τρόπο. Από την άλλη μεριά, οι «δημόσιες» δαπάνες που σχετίζονται με τους μισθούς στο δημόσιο τομέα, την υγειονομική περίθαλψη και τη λεγόμενη «κοινωνική προστασία» (δηλαδή χρήματα για επιδόματα και συντάξεις) αυξάνονται συνεχώς την τελευταία δεκαετία.

Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα την πτώση της κερδοφορίας από το 2006 και ύστερα, μέχρι την καταβάρθρωσή της το α' εξάμηνο του 2009 κατά 51,5% σε σχέση με την ίδια περίοδο του 2008, λόγω της παγκόσμιας ύφεσης. Η πτώση του τζίρου και της κερδοφορίας των επιχειρήσεων οδήγησε με τη σειρά της σε μεγάλη μείωση των επενδύσεων λόγω της αυξανόμενης αδυναμίας τους να πάρουν πιστώσεις από τις τράπεζες. Άλλωστε, οι τράπεζες επηρεάστηκαν άμεσα καθώς είδαν τα κέρδη τους να μειώνονται δραματικά λόγω της σημαντικής αύξησης των ζημιών που προέρχονται από την καθυστέρηση ή ακόμα και από τη μη αποπληρωμή των δανείων, έχοντας επιπλέον γενικότερο πρόβλημα ρευστότητας λόγω της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης.

Όπως είναι φυσικό, το κράτος δεν έμεινε αμέτοχο. Έσπευσε να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που δημιουργήσε το ξέσπασμα της κρίσης αυξάνοντας τις δαπάνες του μέσα στο 2009 κατά 10,9% για να στηρίξει την καπιταλιστική συσσώρευση, συνεισφέροντας έτσι στο ΑΕΠ κατά 1,7%. Ταυτόχρονα παρείχε στις τράπεζες κεφάλαια 28 δισ. ευρώ, ποσό που αντιστοιχεί στο 11,5% του ΑΕΠ, για να σώσει την κερδοφορία τους. Την ίδια πολιτική ακολουθεί και η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, η οποία εξασφάλισε ένα πρόσθετο ποσό ύψους 40 δισεκατομμυρίων ευρώ. Επιπλέον, οι κρατικές δαπάνες αυξήθηκαν και για άλλους λόγους όπως π.χ. για την πληρωμή των επιδομάτων των ανέργων που πολλαπλασιάστηκαν, ενώ τα έσοδα από τους φόρους και τις εισφορές μειώθηκαν λόγω της ύφεσης, δηλαδή της πτώσης του ΑΕΠ (και επιπλέον λόγω της μείωσης των συντελεστών φορολόγησης των κερδών τα τελευταία 20 χρόνια). Δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι τόσο το δημόσιο έλλειμμα όσο και το δημόσιο χρέος εκτινάχτηκαν στο 15,4% και 126,8% αντίστοιχα ως ποσοστό του ΑΕΠ σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία της Eurostat. ^[12]

Ωστόσο, η νουάρ φιλολογία περί «χρέους» είναι παλιά ιστορία, όσο κι αν προσπαθούν οι κονδυλοφόροι της εξουσίας να μας παρουσιάσουν τις «θυσίες» που απαιτούνται για τη μείωσή του ως κάτι καινούργιο. ^[13] Η πραγματική εκτίναξη του χρέους σημει-

[12] Καθώς το ύψος του «δημόσιου χρέους» υπολογίζεται ως ποσοστό του ΑΕΠ, είναι προφανές ότι η πορεία του συνδέεται ευθέως ανάλογα με την πορεία της καπιταλιστικής ανάπτυξης. Σε συνθήκες ύφεσης το δημόσιο χρέος αυξάνεται ακόμα και στην περίπτωση που το έλλειμμα μηδενιστεί. Τα στοιχεία του 2009 για το έλλειμμα και το χρέος σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες είναι: Βρετανία 13% και 68,6% αντίστοιχα· 11,25% και 54,3% αντίστοιχα· Ιρλανδία 10,75% και 65,8% αντίστοιχα· Ιταλία 5,3% και 114,6% αντίστοιχα· ενώ αντίστοιχα η Γερμανία παρουσίασε έλλειμμα 3,5% με χρέος 73,1%. Ο μέσος όρος του ελλείμματος και του χρέους στη ζώνη του ευρώ ήταν το 2009 6,5% και 78,2% αντίστοιχα, με τάσεις ανόδου.

[13] Εξίσου παλιά είναι και η ενασχόληση αυτού εδώ του εντύπου με την «κρίση του χρέους» στην Ελλάδα. «Στα τέλη του 1985, επικαλούμενη την ογκούμενη αύξηση των δανειακών αναγκών του κρατικού τομέα, και τη συγκυριακή επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου, η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ εγκαταλείπει την ιδιόμορφη λαϊκίστικη κενσιανή-σοσιαλδημοκρατική πολιτική της πρώτης τετραετίας της και υιοθετεί ένα πρόγραμμα λιτότητας με στόχο τη συμπίεση των μισθών και τον περιορισμό των δημοσίων δαπανών. Αυτοί ήταν οι όροι που συνόδευσαν το δάνειο 1,3 δισ. λιρών που δόθηκε στην Ελλάδα από την ΕΟΚ την εποχή εκείνη. Έτσι ο ελληνικός καπιταλισμός εισέρχεται στη φάση της πραγματικής διεθνοποίησής του, ή καλύτερα, εισέρχεται στη διεθνή χρεωστική οικονομία, τη σύγχρονη μορφή αναδιάρθρωσης του κεφαλαίου σε πλανητικό κλίμακα. Οι μισθοί μειώνονται κατά 12,5% το διάστημα 1985-87 ενώ τα κέρδη του ιδιωτικού κεφαλαίου αυξάνονται κατά 150% το 1987... Απο δω και μπρος υπ' αριθμόν ένα στόχος του κεφαλαίου γίνονται ο άκαμπτος, επιπλωμένος εργάτης του δημόσιου τομέα, ο προσδεμένος στη μικροϊδιοκτησία του αγρότης, ο εξαρτημένος από τις κρατικές προμήθειες και τις φοροαπαλλαγές μικροαστός. Η «κρίση του χρέους» είναι ο μηχανισμός μέσω του οποίου το κεφάλαιο επιχειρεί ν' ανατρέψει ολόκληρη τη δομή της νεοελληνικής κοινωνίας και να γείρει την πλάστιγγα προς το μέρος του. Να χρησιμοποιήσει την «κρίση» σαν αφετηρία ενός νέου κύκλου συσσώρευσης», γράφαμε, μεταξύ άλλων, το 1995 στο «Θέσεις για το μικροαστισμό και την αντικουλτούρα στην Ελλάδα», Τα Παιδιά της Γαλαρίας τ.5.

ώνεται τη δεκαετία του '80. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '70 οι κυβερνήσεις είχαν «καταφέρει» να κρατήσουν περιορισμένες τις δημόσιες δαπάνες που προορίζονταν για μισθούς και συντάξεις. Αυτή η τάση θα αντιστραφεί τελείως από τις αρχές της δεκαετίας του '80, καθώς η «σοσιαλιστική» κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, κάτω από την πίεση των ταξικών αγώνων της προηγούμενης δεκαετίας, θα αναγκαστεί να αυξήσει τόσο τον άμεσο όσο και το έμμεσο μισθό των εργαζομένων. Υποχρεωμένες να ισορροπήσουν ανάμεσα στις δύο βασικές, αλλά αντιφατικές μεταξύ τους λειτουργίες του κράτους, την αναπαραγωγή της καπιταλιστικής συσσώρευσης και τη νομιμοποίηση των εκμεταλλευτικών κοινωνικών σχέσεων, οι κυβερνήσεις εκείνης της περιόδου προχώρησαν σε «γενναίες» μισθολογικές αυξήσεις στο δημόσιο τομέα που συμπαρέσυραν και τους μισθούς στον ιδιωτικό, και ταυτόχρονα έκαναν επενδύσεις στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας χωρίς όμως να εξασφαλίστούν νέα έσοδα μέσω της φορολόγησης του ιδιωτικού κεφαλαίου ή να γίνουν προσπάθειες για να περιοριστεί η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή. Έτσι, η εισοδηματική πολιτική και η δημιουργία ενός υποτυπώδους «κράτους πρόνοιας», η οποία δε θα ολοκληρωθεί ποτέ, θα συμβάλλουν στη διόγκωση του δημόσιου χρέους που από το 29,7% του ΑΕΠ που ήταν το 1981 θα ανέβει στο 47,8% το 1985 για να φτάσει στο 80,7% του ΑΕΠ το 1990.

Παρά την αύξηση των δημόσιων δαπανών και του χρέους, δεν είναι δυνατόν να ισχυριστεί κανείς ότι ο σχηματισμός κοινωνικού κεφαλαίου πραγματοποιήθηκε με τον ίδιο τρόπο όπως στις αναπτυσσόμενες καπιταλιστικές χώρες. Το κοινωνικό κράτος της δεκαετίας του '80 δε φαίνεται να είχε ως σκοπό την εξασφάλιση των κοινωνικών προϋποθέσεων για την επέκταση της καπιταλιστικής συσσώρευσης, αλλά τη διαχείριση του «κοινωνικού κόστους» της κρίσης αναπαραγωγής της καπιταλιστικής σχέσης που προκάλεσε η μείωση των εξωτερικών πόρων, η άνοδος των κοινωνικών απαιτήσεων και των ταξικών αγώνων και η προϊούσα αποβιομηχάνιση.^[14] Η χαμηλή αύξηση της παραγωγικότητας σε σχέση με τους μισθούς μέσα στη δεκαετία του '80 ανάγκασε την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ να αλλάξει κατεύθυνση εγκαινιάζοντας μια πολιτική λιτότητας το 1985 που θα συνδυαστεί στο ιδεολογικό επίπεδο με μια κατά μέτωπο επίθεση στις «υπερβολικές απαιτήσεις» των μισθωτών, καταγγέλλοντας τα «μισθολογικά ρετιρέ» των εργαζόμενων στις ΔΕΚΟ και προσπαθώντας να παίξει το χαρτί του διαχωρισμού κατηγορώντας τους δημοσίους υπαλλήλους ότι απολαμβάνουν «παχυλούς μισθούς» εις βάρος των χαμηλόμισθων εργαζομένων του ιδιωτικού τομέα. Όλα αυτά σίγουρα ακούγονται οικεία. Δε χρειάζεται και πολύ προσπάθεια για ν' αναγνωρίσει κανείς το γνωστό «τροπάρι» που επαναλαμβάνουν τα τελευταία είκοσι χρόνια πολιτικοί και δημοσιογράφοι κάθε φορά που μας καλούν να δουλέψουμε περισσότερο για πολύ λιγότερα προκειμένου «η χώρα να γλιτώσει τη χρεοκοπία».

Η πολιτική αυτή οδήγησε αρχικά σε μείωση των μισθών κατά 12,5% και σε αύξηση των κερδών κατά 150% από το '85 έως το '87, συναντώντας, ωστόσο, την ένταση των κοινωνικών αγώνων της «εξασφαλισμένης» εργατικής τάξης (απεργίες καθηγητών, ΔΕΚΟ κλπ), που συνέχισε να έχει επιθετικά αιτήματα τραβώντας όλη την τάξη προς τα

[14] Οι μεγάλες ελλείψεις σε βρεφονηπιακούς σταθμούς, η έλλειψη στοιχειώδους οικονομικής βοήθειας προς τις οικογένειες – τα οικογενειακά επιδόματα και τα επιδόματα μητρότητας στην Ελλάδα είναι τα χαμηλότερα της ΕΕ – και η ανυπαρξία ρυθμίσεων για τον συμβιβασμό των οικογενειακών υποχρεώσεων με τη μισθωτή εργασία, δείχνουν ξεκάθαρα πως η ελληνική οικογένεια αποτελεί σε μεγάλο βαθμό υποκατάστατο του κοινωνικού κράτους. Μια κατάσταση που είναι απίθανο να αλλάξει καθώς, σύμφωνα με τα στοιχεία, ο αριθμός όσων ζουν με τους γονείς τους μέχρι περίπου την ηλικία των 35 ετών έχει αυξηθεί (το 1986 το 52% των ανδρών και το 29% των γυναικών στις ηλικίες 25-29 ετών ζούσαν ακόμα με τους γονείς τους, ενώ το 1996 η αναλογία στην ίδια ηλικιακή ομάδα ήταν 65% για τους άνδρες και 44% για τις γυναίκες) και σίγουρα θα αυξηθεί και άλλο μετά το ξέσπασμα της κρίσης του χρέους.

πάνω. Οι αγώνες αυτοί ανάγκασαν το ΠΑΣΟΚ να πάρει πίσω την πολιτική «λιτότητας» και η μείωση των μισθών να πέσει στο μισό του αρχικού της μεγέθους. Παρόλο που οι οικουμενικές και νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις της «κάθαρσης» θα αναλάμβαναν το κυρίως έργο της καπιταλιστικής αντεπίθεσης, η «δυναμική του χρέους» δε θα ανακοπτόταν, με αποτέλεσμα να σημειωθεί μια περαιτέρω αύξησή του. Στα μέσα της δεκαετίας του '90 άγγιξε το 97% του ΑΕΠ, για να φτάσει στα τέλη της ίδιας δεκαετίας περίπου το 95-100%, του ΑΕΠ. Το 2000 το χρέος ανέβηκε στο 103,4% του ΑΕΠ και τα επόμενα χρόνια κυμάνθηκε περίπου στο 100% του ΑΕΠ. Πέραν της αδυναμίας συγκράτησης των δημόσιων και των κοινωνικών δαπανών, κεντρικό ρόλο στη διατήρηση του χρέους σε τόσο υψηλά επίπεδα έπαιξε και η πάγια πολιτική του κράτους ως προς τη διαρκή μείωση της φορολογίας των επιχειρήσεων για τη στήριξη της κερδοφορίας τους. Ο συντελεστής φορολογίας επί των αδιανέμητων κερδών των επιχειρήσεων μειώθηκε σταδιακά από 35% το 2004 σε 24% σήμερα, ενώ η κυβέρνηση έχει ανακοινώσει την ακόμα μεγαλύτερη μείωσή του σε 20% μέσα στο 2011. Επιπλέον, παρόλο που ο συντελεστής φορολογίας ύψους 24% ήταν ελαφρά υψηλότερος από το μέσο όρο στην ΕΕ, στην πραγματικότητα η φορολογία των επιχειρήσεων ήταν πολύ χαμηλότερη λόγω της εκτεταμένης φοροδιαφυγής και πλήθους φοροαπαλλαγών, όπως π.χ. οι φοροαπαλλαγές που απολαμβάνει το ναυτιλιακό κεφάλαιο, η χαμηλή φορολόγηση των χρηματιστηριακών συναλλαγών κλπ. Έτσι, ενώ ο μέσος όρος των φορολογικών εσόδων των κρατών της Ευρωζώνης την περίοδο 1991-2006 ανήλθε σε 45,3% του ΑΕΠ, στην Ελλάδα ήταν μόλις 37,9%.^[15]

Αλλά ας επιστρέψουμε στις πιο πρόσφατες εξελίξεις. Ήδη από το 2008 οι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί σε παγκόσμιο επίπεδο επέλεξαν να επενδύσουν κυρίως σε κρατικά ομόλογα τα οποία σχεδόν σ' όλες τις χώρες του κόσμου πολλαπλασιάστηκαν λόγω των παρεμβάσεων για τη διάσωση των τραπεζών σε παγκόσμια κλίμακα. Μετά την κρίση του χρέους στο Ντουμπάι τον προπερασμένο Οκτώβριο και την αδυναμία των διεθνών οίκων αξιολόγησης να την προβλέψουν, οι οίκοι αξιολόγησης έσπευσαν να υποβαθμίσουν τα ελληνικά κρατικά ομόλογα· το γεγονός αυτό οδήγησε με τη σειρά του στην άνοδο της τιμής των CDS και την αύξηση των spreads. Το γεγονός ότι η ΕΚΤ σχεδίαζε αρχικά να αυξήσει την ελάχιστη αξιολόγηση πιστωτικού κινδύνου για την επιλεξιμότητα των κρατικών ομολόγων ως εγγύησης για την παροχή ρευστότητας από την αρχή του 2011, ενθάρρυνε τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που κατείχαν τίτλους του ελληνικού δημοσίου να τα ξεφορτωθούν, επισπεύδοντας την «κρίση του χρέους» και ανεβάζοντας τα επιτόκια, γεγονός που με τη σειρά του έκανε υψηλότερο το κόστος αναχρηματοδότησης του χρέους. Έτσι οι δημόσιες δαπάνες για την πληρωμή των τοκοχρεολυσίων αυξήθηκαν και οι προβλέψεις για την πορεία του δημόσιου ελλείμματος και του χρέους έγιναν πιο δυσόιωνες. Ο λεγόμενος «μηχανισμός χρηματοοικονομικής σταθεροποίησης» που δημιούργησαν η ΕΕ και το ΔΝΤ για τη «στήριξη» της Ελλάδας μέσω της παροχής δανείων με χαμηλότερο επιτόκιο από εκείνο των διεθνών αγορών, με «αντάλλαγμα» την επιβολή ενός αυστηρού προγράμματος δομικής προσαρμογής, θα πρέπει να εξεταστεί υπό αυτό το πρίσμα. Μία περίληψη των μέτρων που περιλαμβάνονται στο πρόγραμμα αυτό μέχρι τη στιγμή που γράφεται αυτό το κείμενο ακολουθεί στην επόμενη ενότητα. Πρέπει ωστόσο να ξεκαθαρίσουμε κάτι: όλα αυτά τα μέτρα αποτελούσαν ένα πρόγραμμα που το κεφάλαιο επιθυμούσε να επιβάλλει ήδη από τις

[15] G. Albo και B. Evans, *From rescue strategies to exit strategies: The struggle over public sector austerity*, Socialist Register 2011.

Έχει ενδιαφέρον να εξετάσουμε την κατανομή του δημόσιου χρέους της Ελλάδας στους διάφορους πιστωτές. Σύμφωνα με τα δεδομένα που δίνει η ελληνική κυβέρνηση, το 29% του δημόσιου χρέους της Ελλάδας βρίσκεται στα χέρια Ελλήνων επενδυτών και περίπου το μισό του ποσοστού αυτού το κατέχουν ελληνικές τράπεζες. Το υπόλοιπο 71% βρίσκεται στα χέρια ξένων επενδυτών και το 60% αυτού του κομματιού κατέχουν χρηματοπιστωτικά ιδρύματα χωρών της ΕΕ (23% Ηνωμένο Βασίλειο και Ιρλανδία· 11% Γαλλία· 9% Γερμανία, Αυστρία, Ελβετία· 5% Ολλανδία κλπ). Και σε αυτήν την περίπτωση, περίπου το 50% αυτού του κομματιού του χρέους βρίσκεται στα χέρια τραπεζών της ΕΕ. Ωστόσο, τα στοιχεία αυτά είναι απλώς εκτιμήσεις καθώς αναφέρονται στη στιγμή έκδοσης των ομολόγων και δεν αντικατοπτρίζουν τη σημερινή κατάσταση μιας και τα ομόλογα ανταλλάσσονται στις διεθνείς χρηματιστηριακές αγορές. Σε κάθε περίπτωση, τα στοιχεία αυτά δείχνουν πόσο αβάσιμη και κατασκευασμένη είναι η εθνικιστική προπαγάνδα που προωθούν τα ΜΜΕ για το ρόλο των «άπληστων ξένων επενδυτών», καθώς ελληνικές τράπεζες και Έλληνες επενδυτές κατέχουν ένα σημαντικό ποσοστό του χρέους και, επομένως, τα μέτρα που πήρε η ελληνική κυβέρνηση προστατεύουν τα συμφέροντα και των ντόπιων καπιταλιστών. Οι πρόσφατες εξελίξεις αποκάλυψαν το μηχανισμό που χρησιμοποίησαν η ΕΕ και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα για να προστατέψουν τη σταθερότητα του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος (επομένως και των ελληνικών τραπεζών) και να αποτρέψουν τη «μετάδοση της νόσου της δημοσιονομικής κατάρρευσης» σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες με μεγάλο δημόσιο χρέος, κάτι που δεν είναι καθόλου σίγουρο αν θα πετύχουν, όπως δείχνουν οι πρόσφατες εξελίξεις στην Ιρλανδία και την Πορτογαλία. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα τους τελευταίους μήνες αγόρασε ομόλογα του ελληνικού δημοσίου αξίας περίπου 40 δισεκατομμυρίων δολαρίων από γαλλικές και γερμανικές τράπεζες και επιπλέον δέχτηκε ως εγγύηση για την παροχή ρευστότητας ομόλογα αξίας 40 δισεκατομμυρίων ευρώ που κατείχαν ελληνικές τράπεζες. Επιπρόσθετα, αναμένεται ότι η ΕΚΤ θα αγοράσει και άλλα ομόλογα του ελληνικού δημοσίου από άλλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που θέλουν να τα ξεφορτωθούν, και, επομένως, εκτιμάται ότι σύντομα θα κατέχει περίπου το 35% του χρέους της Ελλάδας. Με άλλα λόγια η ΕΚΤ ανέλαβε το ρίσκο να μειώσει την έκθεση του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος στο ελληνικό δημόσιο χρέος. Αυτό είναι απόλυτο λογικό εάν σκεφτεί κανείς ότι η ΕΚΤ μπορεί να διαχειριστεί πολύ καλύτερα αυτόν τον κίνδυνο από ό,τι μπορούν να το κάνουν τα μεμονωμένα πιστωτικά ιδρύματα, κυρίως μέσω της επιβολής του προγράμματος δομικής προσαρμογής...

αρχές της δεκαετίας του '90. Η υλοποίησή του ωστόσο ήταν πολύ δύσκολη τόσο λόγω της έντασης των ταξικών αγώνων στην Ελλάδα όσο και λόγω των μορφών μεσολάβησης κράτους και κοινωνίας των πολιτών: δηλαδή πελατειακές σχέσεις, κορπορατισμός και αναπαραγωγή της μικρής ιδιοκτησίας.

Για αυτόν τον λόγο το πρόγραμμα αυτό παίρνει στην Ελλάδα και έναν χαρακτήρα εκκαθάρισης των μη παραγωγικών και κερδοφόρων κεφαλαίων. Πρέπει να σημειώσουμε ότι το ποσοστό των μισθωτών στην Ελλάδα μετά βίας φτάνει το 65% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού, ενώ οι αυτοαπασχολούμενοι αγγίζουν το 22%^[16] ενώ περισσότερες από το 90% των επιχειρήσεων απασχολούν λιγότερους από 10 εργαζομένους. Επομένως, το γεγονός ότι 19.000 μικρές επιχειρήσεις έβαλαν λουκέτο μέσα στο 2009, 45.000 μέσα στο 2010, ενώ προβλέπεται ότι 60.000 μικρές επιχειρήσεις θα κλείσουν μέσα στο 2011, δείχνει ότι η λεγόμενη «δημοσιονομική σταθεροποίηση» της Ελλάδας αποκτά τα χαρακτηριστικά μιας *τυπικής* διαδικασίας πρωταρχικής συσσώρευσης με την προλεταριοποίηση δεκάδων χιλιάδων αυτοαπασχολούμενων εργαζομένων ή επαγγελματιών καθώς και ιδιοκτητών μικρών επιχειρήσεων.

Σε συνθήκες οικονομικής ύφεσης οι επιχειρήσεις που δεν είναι αρκούντως παραγωγικές και κερδοφόρες αναγκάζονται να κλείσουν· το μη παραγωγικό κομμάτι του κεφαλαίου καταστρέφεται ώστε να ξεκινήσει ένας νέος κύκλος καπιταλιστικής συσσώρευσης. Φυσικά, είναι συζητήσιμο το κατά πόσο η καταστροφή κεφαλαίου που συντελείται είναι επαρκής όταν το κράτος ξοδεύει αστρονομικά ποσά για να σώσει τις τράπεζες που είναι «too big to fail». Όμως στην περίπτωση αυτή μπορεί κανείς να διακρίνει και την τάση του κεφαλαίου για συγκεντροποίηση καθώς διεξάγονται διαπραγματεύσεις για συγχωνεύσεις στους τομείς των τραπεζών, των μεταφορών και της υγείας.

Αλλά αυτό το πρόγραμμα «προσαρμογής» δεν είναι φυσικά μια ελληνική ιδιαιτερότητα. Τα χαρακτηριστικά του δείχνουν ποιο είναι το πρόβλημα για το κεφάλαιο: η πειθάρχηση των προλετάρων και η αύξηση του βαθμού εκμετάλλευσης σε παγκόσμιο επίπεδο. Με αυτή την έννοια χρησιμοποιήθηκε ως πιλότος για παρόμοια προγράμματα που ήδη προωθούνται σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες για τη διαχείριση της συνεχιζόμενης κρίσης, όπως για παράδειγμα τα μέτρα λιτότητας που έχουν ανακοινωθεί στην Ιρλανδία, την Πορτογαλία και αλλού. Σε αυτό το σημείο, αξίζει να κάνουμε μια παρέκβαση σχετικά με την Ευρωπαϊκή Νομισματική Ενοποίηση και τη στρατηγική καπιταλιστικής εξουσίας που σχετίζεται με αυτή: δηλαδή τη στρατηγική του ευρώ.

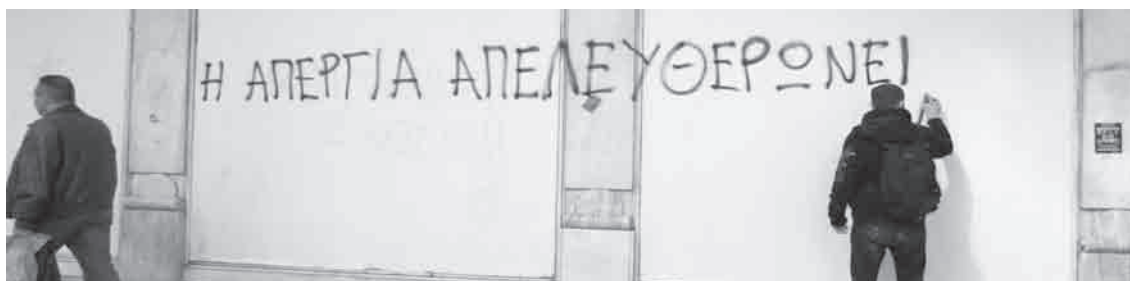
Η υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος στόχευε στη δημιουργία μιας ενιαίας ελεύθερης αγοράς εντός της οποίας ανταγωνίζονται οι εθνικά εδαφικοποιημένες αγορές εργασίας και εκτίθενται οι ατομικές επιχειρήσεις στο διεθνή ανταγωνισμό, πράγμα που αποτελεί την πλέον ενδεδειγμένη στρατηγική οργάνωσης της καπιταλιστικής εξουσίας ως μοντέλο διαρκούς αναδιάρθρωσης της εκμετάλλευσης της εργασίας και εκκαθάρισης των μη ανταγωνιστικών ατομικών κεφαλαίων προς όφελος τελικά του συνολικού κοινωνικού κεφαλαίου. Η επιβίωση της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Ενοποίησης εξαρτάται ακριβώς από την επιτυχία της διαρκούς προσαρμογής της εργασίας τόσο στο κέντρο όσο και στην περιφέρεια. Από αυτή την άποψη, οι προλετάριοι πλήττονται τόσο στη Γερμανία και τη Γαλλία όσο στην Ελλάδα και την Ισπανία.

[16] Η «αυτοαπασχόληση», σε ορισμένες περιπτώσεις, αποτελεί μια εργασιακή σχέση στην οποία το κόστος της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης έχει μεταφερθεί εξ ολοκλήρου από τους καπιταλιστές στους ώμους των «αυτοαπασχολούμενων» εργαζομένων, αποκρύβοντας τη μισθωτή σχέση.

Ωστόσο, μία από τις βασικές αντιφάσεις του πλαισίου του ευρώ ήταν ότι έδινε δυνατότητες χαλάρωσης της εποπτείας του δημόσιου χρέους από τις χρηματογορές, λόγω των χαμηλότερων επιτοκίων δανεισμού που εξασφάλιζαν οι χώρες της ευρωπαϊκής περιφέρειας (και των υψηλών επιπέδων ανάπτυξής τους μέχρι τουλάχιστον το 2004), επιτρέποντας την άσκηση επεκτατικών δημοσιονομικών πολιτικών από την πλευρά των εθνικών κυβερνήσεων που επιδίωκαν τη νομιμοποίησή τους μέσω της αύξησης των κοινωνικών δαπανών. Εδώ εξάλλου εντοπίζεται και η αντιφατικότητα του καπιταλιστικού κράτους: από τη μια μεριά πρέπει να εξασφαλίζει τις προϋποθέσεις για την απρόσκοπτη καπιταλιστική συσσώρευση και από την άλλη πρέπει να εξασφαλίζει τη νομιμοποίηση της καπιταλιστικής σχέσης.

Συνακόλουθα, τα χαμηλά επιτόκια οδήγησαν σε εκτίναξη του ιδιωτικού χρέους, τόσο των επιχειρήσεων όσο και των νοικοκυριών. Το χρέος αυτό χρηματοδοτήθηκε από τις εισροές κεφαλαίων από τις πλεονάζουσες αποταμιεύσεις του «κέντρου» που αναζητούσαν υψηλότερα ποσοστά κέρδους στις χώρες της περιφέρειας που σημείωναν υψηλότερα ποσοστά ανάπτυξης. Καθώς τα καπιταλιστικά κράτη της ευρωπαϊκής περιφέρειας απέτυχαν να διατηρήσουν υψηλά επίπεδα ανταγωνιστικότητας, δηλαδή επαρκή βαθμό εκμετάλλευσης της εργασίας (λόγω και της αύξησης των δημόσιων δαπανών για μισθούς) και οι ανισορροπίες στα ισοζύγια χρηματοπιστωτικών συναλλαγών συνέχισαν να υπάρχουν, με το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης οι πλεονάζουσες αποταμιεύσεις του «κέντρου» μετατράπηκαν σε επισφαλές ιδιωτικό και κρατικό χρέος θέτοντας σε κίνδυνο τη σταθερότητα ολόκληρης της ευρωζώνης. Επιπλέον, η ανάγκη διάσωσης των τραπεζών οδήγησε σε μετατροπή ενός κομματιού του γιγάντιου ιδιωτικού χρέους σε δημόσιο και επομένως σε όξυνση της δημοσιονομικής κρίσης των χωρών της περιφέρειας.

Εντούτοις, το βασικό πρόβλημα για το ευρωπαϊκό κεφάλαιο δεν είναι το δημόσιο χρέος, αλλά η ανάπτυξη. Επομένως, η δημοσιονομική κρίση αξιοποιείται για τη σταθεροποίηση της κατάστασης μέσω του ευρωπαϊκού μηχανισμού στήριξης, δηλαδή μιας ευρείας επίθεσης στην εργατική τάξη με στόχο την αύξηση της «ανταγωνιστικότητας» και την «περιστολή της εσωτερικής ζήτησης» στις χώρες της περιφέρειας (δηλαδή την αύξηση του βαθμού εκμετάλλευσης της εργασίας) ώστε να γίνει δυνατή η διάσωση του ευρωπαϊκού τραπεζικού συστήματος και η αποπληρωμή ενός μέρους του ιδιωτικού χρέους. Έτσι, ο ευρωπαϊκός μηχανισμός στήριξης δεν είναι τίποτε άλλο παρά το σχέδιο για τη διάσωση της ευρωζώνης ως συγκεκριμένου μηχανισμού οργάνωσης της καπιταλιστικής εξουσίας, μέσω της βίαιης αναδιάρθρωσης και της λεηλασίας του προλεταριάτου. Από αυτή την άποψη, πρόκειται για κοινή πολιτική όλων των κυβερνήσεων των κρατών-μελών. Η πολιτική της Γερμανίας δεν υπηρετεί ειδικά τα γερμανικά συμφέροντα. Αντιθέτως, ως η πιο ισχυρή οικονομία της ΕΕ αναλαμβάνει, έστω και αντιφατικά, τη διαμόρφωση αυτού του συνολικού σχεδίου, προς όφελος όλων των αρχουσών τάξεων της Ευρώπης.

Οπωσδήποτε από χώρα σε χώρα οι αιτίες της κρίσης του χρέους διαφοροποιούνται ανάλογα με τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν. Αν εξετάσουμε το παράδειγμα της Ιρλανδίας, τα πράγματα είναι αρκετά διαφορετικά από την Ελλάδα παρότι υπάρχουν σημαντικές αναλογίες. Το διάστημα από το 1995 έως το 2000 η ανάπτυξη στην Ιρλανδία βασίστηκε στους χαμηλούς μισθούς και την προσέλκυση άμεσων ξένων επενδύσεων που αναζητούσαν φτηνή και εξειδικευμένη εργατική δύναμη. Τότε η Ιρλανδία άρχισε να αποκαλείται και «Κέλτικη Τίγρη». Ωστόσο, τα πράγματα από το 2000 και μετά άλλαξαν: τα συνδικάτα υπέγραφαν συμβάσεις με τα αφεντικά που προέβλεπαν αυξήσεις μισθών περιλαμβάνοντας ωστόσο ρήτρες που απαγόρευαν τις απεργίες, ενώ η συνολική απασχόληση αυξήθηκε σημαντικά. Αυτό είχε σα συνέπεια την αύξηση των τιμών στην αγορά ακινήτων και τη ραγδαία ανάπτυξη του τομέα των κατασκευών. Η ανάπτυξη των κατασκευών οδήγησε με τη σειρά της σε μια ακόμα μεγαλύτερη αύξηση των μισθών καθώς και σε αύξηση της ζήτησης καθώς πολλοί μετανάστες συνέρρευσαν στην Ιρλανδία για να εργαστούν στην οικοδομή. Αυτή η κυκλική διαδικασία εντάθηκε από το τραπεζικό σύστημα που αντλούσε κέρδη από την παροχή δανείων στους αγοραστές και τους κατασκευαστές σπιτιών ενισχύοντας τεχνητά τη ζήτηση μέσω της διοχέτευσης περισσότερου χρήματος για δάνεια στην αγορά των κατασκευών. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργήθηκε μια τεράστια φούσκα στον κλάδο των κατασκευών: το 2007, το 23% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος και 20% της συνολικής απασχόλησης στην Ιρλανδία αφορούσε τις κατασκευές. Καθώς η κατασκευαστική μανία δημιούργησε μια τεράστια υπερπροσφορά κατοικιών, οι τιμές άρχισαν να πέφτουν με αποτέλεσμα η φούσκα να σκάσει. Οι κατασκευαστές δεν μπορούσαν να αποπληρώσουν τα δάνεια και οι τράπεζες βρέθηκαν να κατέχουν κατασχεμένες ιδιοκτησίες που ήταν αδύνατο να πουλήσουν βγάζοντας κέρδος. Έτσι, το τραπεζικό σύστημα βρέθηκε στο χείλος της ολοκληρωτικής κατάρρευσης. Για να σώσει το ιρλανδικό τραπεζικό σύστημα, αλλά και για να διατηρηθεί η χρηματοπιστωτική σταθερότητα στην Ευρώπη συνολικά, καθώς ξένες τράπεζες και επενδυτές είχαν επενδύσει 844 δισ. ευρώ στις ιρλανδικές τράπεζες υπό τη μορφή δανείων, το ιρλανδικό κράτος ανέλαβε το σύνολο του τραπεζικού χρέους, πράγμα που οδήγησε στην παρούσα εκτίναξη του δημόσιου χρέους και του ελλείμματος και συνεπώς στη δημοσιονομική κρίση. Η τακτική που ακολούθησε από το 2007 και μετά το ιρλανδικό κράτος απέναντι στο προλεταριάτο ήταν παρόμοια με αυτή που ακολουθήθηκε στην Ελλάδα. Χρησιμοποιήθηκε και εκεί η προπαγάνδα πως οι καλύτερα αμειβόμενοι εργαζόμενοι του δημόσιου τομέα ευθύνονται για τη δημοσιονομική κρίση προκειμένου να επιβληθούν μισθολογικές περικοπές ενώ έγιναν επίσης και περικοπές των κοινωνικών δαπανών. Παρά λοιπόν τις όποιες διαφορές, τα ακολουθούμενα μέτρα προδίδουν ποιο είναι το πρόβλημα και για το ιρλανδικό κεφάλαιο: η εκμετάλλευση της εργασίας δεν απέδωσε κέρδη ικανά να αποπληρώσουν το υπέρμετρα διογκωμένο ιδιωτικό χρέος στον κλάδο των κατασκευών.

Ο Γοηγοδίας για την Ανά(σ)ταση της ανταγωνιστικότητας...

«Γαμώ το δημόσιο χρέος μου μέσα!»
(επίκαιρη και διαδεδομένη βωμολοχία)

Στην ενότητα αυτή ακολουθεί μια συνοπτική απαρίθμηση των μέτρων που έχουν ληφθεί μέχρι σήμερα ή σχεδιάζεται να ληφθούν εναντίον μας στα πλαίσια του κακόφημου «προγράμματος δομικής προσαρμογής».

- Κατάργηση του 13^{ου} και 14^{ου} μισθού στο δημόσιο τομέα. Για τους εργαζόμενους που ο μεικτός μισθός τους δεν υπερβαίνει τα 3.000 ευρώ το μήνα, προβλέπεται η αντικατάστασή τους με ένα επίδομα 1.000 ευρώ. Επίσης προβλέπεται η μείωση των τακτικών μισθών κατά 7% και των επιδομάτων κατά 20% στο δημόσιο τομέα, ενώ προβλέπεται τριετές «πάγωμα» των μισθών τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα.
- Κατάργηση της 13^{ης} και 14^{ης} σύνταξης τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα και αντικατάστασή τους από ένα επίδομα 800 ευρώ. Τριετές «πάγωμα» των συντάξεων τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα. Περικοπή από 3 μέχρι 10% των συντάξεων που υπερβαίνουν τα 1.400 ευρώ το μήνα.
- Περικοπή των αποζημιώσεων σε περίπτωση απόλυσης. Συγκεκριμένα, το ύψος της αποζημίωσης εξαρτάται από το χρόνο προειδοποίησης για την απόλυση. Αν η προειδοποίηση γίνει «εγκαιρώς» από την εργοδοσία, τότε καταβάλλεται η μισή αποζημίωση. Ο χρόνος προειδοποίησης και το ύψος της αποζημίωσης εξαρτώνται από την προϋπηρεσία του εργαζόμενου, με αποτέλεσμα, σε κάποιες περιπτώσεις, να μειώνεται το ύψος της αποζημίωσης έως και 10 μισθούς! Η δε καταβολή της αποζημίωσης γίνεται πλέον σε δόσεις. Επίσης, αυξάνεται το όριο των ομαδικών απολύσεων στις επιχειρήσεις με περισσότερους από 20 εργαζομένους. Εδώ να τονίσουμε ότι στις επιχειρήσεις με λιγότερους από 20 εργαζομένους (δηλαδή στο 98% του συνόλου των επιχειρήσεων στην Ελλάδα) δεν υπάρχει κανένας περιορισμός στον αριθμό των απολύσεων!
- Μείωση του κόστους της υπερωριακής απασχόλησης.
- Αύξηση του ΦΠΑ σε όλες τις κατηγορίες, με την ανώτερη να ανέρχεται πλέον σε 23%. Αύξηση του ειδικού φόρου κατανάλωσης σε καύσιμα, ποτά και τσιγάρα.
- Μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος.
 - ο Από τις αρχές της δεκαετίας του '90, με το «νόμο Σιούφα», οι κυβερνήσεις της τελευταίας 20ετίας με τις διαδοχικές αλλαγές στο συνταξιοδοτικό σύστημα προσπάθησαν να διαιρέσουν τους εργαζόμενους χωρίζοντάς τους σε διάφορες κατηγορίες όσον αφορά το χρόνο συνταξιοδότησης, την ελάχιστη περίοδο εισφορών κλπ. Αυτές τις διαιρέσεις ήρθε να εντείνει το νέο νομοσχέδιο.
 - ο Έτσι, μολοντί από το 2015 το όριο συνταξιοδότησης θα αυξηθεί στα 65 χρόνια και ο ελάχιστος χρόνος εισφορών στα 40 χρόνια για όλους τους εργαζόμενους (τόσο για τους άντρες όσο και για τις γυναίκες), ταυτόχρονα δημιουργούνται μια σειρά υποκατηγοριών εργαζομένων με διαφορετικές προϋποθέσεις για τη λήψη της σύνταξης αλλά και τον καθορισμό του ύψους της. Φυσικά, το ηλικιακό όριο για τη συνταξιοδότηση και για αυτές τις υποκατηγορίες θα αυξάνεται σταδιακά μέχρι το όριο των 65 ετών που

θα εφαρμοστεί για όλους από το 2015 και μετά. Εκτός από τους εργαζόμενους που προσελήφθησαν πριν το 1983, οι οποίοι εξαιρούνται από το νέο νόμο, οι εργαζόμενοι που προσελήφθησαν μέχρι το 1993 εξομοιώνονται σταδιακά με το νέο καθεστώς από το 2011 με μια σταδιακή αύξηση των σχετικών ορίων για τη συνταξιοδότηση, ενώ οι εργαζόμενοι που προσλήφθηκαν μετά το 1993 υπάγονται άμεσα στις διατάξεις του νέου νόμου.

- ο Διάφορες κατηγορίες δημιουργούνται και όσον αφορά τον τρόπο καθορισμού του ύψους της σύνταξης: για τους εργαζόμενους που έχουν προσληφθεί μεταξύ του 1983 και του 2011, το ποσό της σύνταξής τους θα υπολογίζεται για τα χρόνια εργασίας μέχρι το 2010 βάσει του παλιού νόμου και για τα χρόνια εργασίας μετά το 2010 βάσει του νέου νόμου. Πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με το νέο νόμο, μειώνεται σημαντικά το ποσοστό αναπλήρωσης για κάθε κατηγορία. Τέλος, οι εργαζόμενοι που προσλαμβάνονται από το 2011 και μετά θα υπόκεινται αποκλειστικά στις διατάξεις του νέου νόμου. Η κατάσταση αυτή θα οδηγήσει αναπόφευκτα στον ατομικό καθορισμό της σύνταξης με ό,τι αυτό συνεπάγεται για τους αγώνες των εργαζομένων στο πεδίο της κοινωνικής ασφάλισης.
- ο Από το 2011 το ποσό της σύνταξης θα υπολογίζεται βάσει του μισθού σε όλη τη διάρκεια του εργασιακού βίου των ασφαλισμένων και όχι βάσει των καλύτερων πέντε χρόνων της τελευταίας δεκαετίας πριν τη συνταξιοδότηση, όπως γινόταν μέχρι σήμερα.
- ο Μέσα στα επόμενα δύο χρόνια θα γίνει μείωση των επικουρικών συντάξεων σύμφωνα με την οικονομική κατάσταση κάθε ταμείου.
- ο Σχεδιάζεται περαιτέρω μείωση των συντάξεων 7% κατά μέσο όρο τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα.
- ο Από την 1η Ιουλίου 2011 θα ισχύσει η νέα λίστα των επαγγελματιών που κατατάσσονται στα βαρέα και ανθυγιεινά από την οποία έχει αφαιρεθεί πληθώρα επαγγελματιών.
- ο Οι προϋποθέσεις για τη χορήγηση αναπηρικής σύνταξης άλλαξαν με στόχο τη δραστική μείωσή τους.
- ο Από το 2020 το όριο ηλικίας για τη συνταξιοδότηση θα αναπροσαρμόζεται βάσει του προσδόκιμου ζωής.
- Πάγωμα των προσλήψεων στο δημόσιο τομέα για το 2010 και επιβολή του κανόνα «μία πρόσληψη για κάθε πέντε αποχωρήσεις» σε όλο το δημόσιο τομέα, συμπεριλαμβανομένων των μπάτσων, των στρατιωτικών, των εργαζομένων σε δήμους, ΔΕΚΟ και του προσωπικού της εκκλησίας. Στον αριθμό των προσλήψεων θα συνυπολογίζονται και όσες μετατάξεις γίνουν.
- Καθιέρωση μισθού χαμηλότερου από τον κατώτατο μισθό για τους νεοεισερχόμενους στην αγορά εργασίας και τους μακροχρόνια ανέργους.
- Περικοπή του προγράμματος δημοσίων επενδύσεων κατά 2 δισ. ευρώ τα επόμενα δύο χρόνια.
- Δημιουργία ενός Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας με κρατική χρηματοδότηση (10 δισ. ευρώ) για τη «σταθεροποίηση του τραπεζικού συστήματος της Ελλάδας».
- Τροποποίηση και επέκταση της «αντιτρομοκρατικής» νομοθεσίας. Ενώ στους προγενέστερους «αντιτρομοκρατικούς» νόμους υπήρχαν συγκεκριμένες ρήτρες ώστε ορισμένες ενέργειες όπως καταλήψεις δημοσίων κτιρίων, αποκλεισμοί δρόμων, παρακώλυση συγκοινωνιών να μην μπορούν να χαρακτηριστούν ως «τρομοκρατικές ενέργειες» εάν γίνονται στα πλαίσια της «υπεράσπισης του δημοκρατικού πολιτεύματος»

ή της «άσκησης θεμελιωδών ατομικών, πολιτικών και εργασιακών δικαιωμάτων», στη νέα, αναθεωρημένη μορφή του νόμου αυτές έχουν αφαιρεθεί και αφήνουν ανοικτό το δρόμο για μια σκληρότερη καταστολή των ταξικών αγώνων και της προλεταριακής ή της πολιτικής βίας.

- Αναδιάρθρωση της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Καθώς η προηγούμενη απόπειρα αναδιάρθρωσης απέτυχε ως ένα βαθμό λόγω της αντίδρασης του φοιτητικού κινήματος, η κυβέρνηση έχει εξαγγείλει μια νέα μεταρρύθμιση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης κύρια σημεία της οποίας είναι τα εξής:
 - ο Μείωση των δαπανών για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση μέσω της συγχώνευσης ή κατάργησης τμημάτων, περιφερειακών σχολών και ιδρυμάτων και απολύσεων προσωπικού, γεγονός που θα επιφέρει και μείωση του φοιτητικού πληθυσμού.
 - ο «Οικονομική αυτάρκεια» των ΑΕΙ και ΤΕΙ: η κρατική χρηματοδότηση θα εγκρίνεται βάσει της εκπλήρωσης ποσοτικοποιημένων στόχων όπως οι επιδόσεις των ιδρυμάτων στην έρευνα και η απορρόφηση των αποφοίτων τους από την αγορά εργασίας. Έτσι τα πανεπιστημιακά ιδρύματα ωθούνται να εισάγουν διδάκτρα και να μειώσουν το προσωπικό τους.
 - ο Μεταρρύθμιση της διοικητικής δομής των πανεπιστημίων: καταργείται ουσιαστικά η συμμετοχή των αντιπροσώπων των φοιτητών και του εκπαιδευτικού προσωπικού στη διοίκηση μέσω της δημιουργίας ενός «Συμβουλίου», τα μέλη του οποίου θα διορίζονται από την κυβέρνηση και το οποίο θα αποτελείται από μάντζερ και άλλους εκπροσώπους του κεφαλαίου με στόχο να επιτευχθεί η περαιτέρω επιχειρηματοποίηση του πανεπιστημίου και η εμπορευματοποίηση των σπουδών. Παράλληλα, κατ' αυτόν τον τρόπο, επιτυγχάνεται και η κατάργηση του πανεπιστημιακού ασύλου.
 - ο Περαιτέρω εντατικοποίηση της φοιτητικής εργασίας μέσω της επιβολής εξετάσεων που θα λειτουργούν ως «φίλτρο» στο τέλος του πρώτου έτους των σπουδών, καθώς και εντατικοποίηση της εργασίας των εργαζομένων στο πανεπιστήμιο και του διδακτικού προσωπικού μέσω της εισαγωγής εξωτερικών αξιολογητών του έργου τους.
 - ο Εξατομίκευση και κατακερματισμός των τίτλων σπουδών μέσω της κατάτμησης των σπουδών σε διδακτικές μονάδες προκειμένου να καταστεί μετρήσιμη η ακαδημαϊκή επίδοση των φοιτητών και να προσαρμοστούν αποτελεσματικότερα τα προγράμματα σπουδών στις ανάγκες των επιχειρήσεων.
- «Απελευθέρωση» των λεγόμενων «κλειστών επαγγελμάτων» (φαρμακοποιοί, δικηγόροι, ιδιοκτήτες οχημάτων δημοσίων μεταφορών κλπ).
- Προώθηση νομοθετικών ρυθμίσεων που ευνοούν την προσωρινή και τη μερική απασχόληση.
- Ο νόμος, που ψηφίστηκε το δεύτερο δεκαήμερο του Δεκέμβρη του 2010 και περιλαμβάνει την τελευταία φουρνιά «επειγόντων μέτρων εφαρμογής του προγράμματος στήριξης της οικονομίας», προωθεί τη συνολική αναδιάρθρωση των εργασιακών σχέσεων, τη μείωση των μισθών στον ιδιωτικό τομέα και τις ΔΕΚΟ και τη συνολική χειροτέρευση των όρων και των συνθηκών εργασίας.
 - ο Βασικότερη διάταξη του νόμου είναι η εισαγωγή των λεγόμενων «ειδικών επιχειρησιακών συμβάσεων εργασίας» οι οποίες, σε αντίθεση με ό,τι ίσχυε στο παρελθόν, θα υπερισχύουν έναντι των κλαδικών και των ομοιοεπαγγελματικών συμβάσεων. Στόχος του νέου νόμου είναι η εξίσωση προς τα κάτω των μισθών και των όρων εργασίας στα επίπεδα που θέτει η Εθνική Γενική Συλλογική Σύμ-

βάση Εργασίας που υπογράφεται από τη ΓΣΕΕ και τον ΣΕΒ. Οι συμβάσεις αυτές μπορούν να μεταβάλλουν όλους τους όρους εργασίας και αμοιβής στη βάση «της ανάγκης προσαρμογής των επιχειρήσεων στις συνθήκες της αγοράς και της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητάς τους». Επομένως, συμβάσεις τέτοιου είδους μπορούν να υπογραφούν σε οποιαδήποτε επιχείρηση και όχι μόνο σε επιχειρήσεις που αντιμετωπίζουν προβλήματα βιωσιμότητας, όπως αρχικά λεγόταν.

- ο Πιο συγκεκριμένα, οι συμβάσεις αυτές μπορούν να επιφέρουν μειώσεις μισθών μέχρι και 50-60% σύμφωνα με τα όρια που τίθενται από την ΕΓΣΣΕ, να προβλέπουν ελαστικά ωράρια εργασίας, περισσότερες απολύσεις σε ετήσια βάση καθ' υπέρβαση των ορίων που ισχύουν μέχρι σήμερα, να επιβάλλουν νέους κανονισμούς εργασίας, ειδικούς όρους για την εκ περιτροπής εργασία και τη μερική απασχόληση κ.α. Οι συμβάσεις αυτές θα μπορούν να συνάπτονται μόνο σε επιχειρήσεις άνω των 20 εργαζομένων όπου υπάρχει επιχειρησιακό σωματείο και σε περίπτωση που δεν υπάρχει θα υπογράφονται από το αντίστοιχο κλαδικό σωματείο ή την αντίστοιχη ομοσπονδία.
- ο Στις επιχειρήσεις κάτω των 20 ατόμων οι όροι εργασίας και αμοιβής θα ορίζονται με ατομικές συμβάσεις εκτός από περιπτώσεις όπου υπάρχει κλαδική ή ομοιοεπαγγελματική σύμβαση που καλύπτει πάνω από το 51% των εργαζομένων του κλάδου ή του επαγγέλματος και εκδοθεί αντίστοιχη υπουργική απόφαση υποχρεωτικής επέκτασής της (για να το πούμε λαϊκά: «χέσε ψηλά και αγνά-ντευε»). Οι ατομικές συμβάσεις δε θα μπορούν να προβλέπουν χειρότερους όρους εργασίας και αμοιβής από αυτούς που προβλέπει η ΕΓΣΣΕ.
- ο Μετά τη σύναψη επιχειρησιακής σύμβασης, μοναδική υποχρέωση του αφεντικού είναι να την καταθέσει μαζί με μια «αιτιολογική έκθεση» στην Επιθεώρηση Εργασίας, η οποία απλώς θα γνωμοδοτεί για τη σκοπιμότητά της χωρίς να μπορεί να απορρίψει την εφαρμογή της. Αν προκύψουν διαφορές ανάμεσα στο επιχειρησιακό σωματείο και την εργοδοσία, δίνεται η δυνατότητα μονομερούς προσφυγής στον Οργανισμό Μεσολάβησης και Διαιτησίας (ΟΜΕΔ) που θα μπορεί ωστόσο να εκδίδει αποφάσεις μόνο για τους μισθούς και τα ημερομίσθια. Επιχειρησιακές συμβάσεις τέτοιου είδους θα μπορούν να συνάπτονται και στις ΔΕΚΟ μετά το 2012, καθώς το 2011 θα εφαρμοστούν ειδικές διατάξεις που περιλαμβάνονται στον ίδιο νόμο οι οποίες επιχειρούν να επιβάλλουν μια συνολική αναδιάρθρωση που θα περιγραφεί παρακάτω.
- ο Εκτός από την εισαγωγή των «ειδικών επιχειρησιακών συμβάσεων», ο ίδιος νόμος προβλέπει την επέκταση του «δοκιμαστικού χρόνου εργασίας» από τους 2 μήνες στο 1 έτος εντός του οποίου οι εργαζόμενοι θα μπορούν να απολυθούν χωρίς αποζημίωση. Επιπλέον, η αποζημίωση των εργαζομένων που απασχολούνται από 1 έως 2 έτη μειώνεται από 2 σε 1 μισθό. Ακόμη, καταργείται η προσαύξηση 10% του ωρομισθίου για τις υπερωρίες που κάνουν οι μερικώς απασχολούμενοι ενώ η διάρκεια απασχόλησης των ενοικιαζόμενων εργαζομένων σε «έμμεσο» εργοδότη επεκτείνεται από τους 18 μήνες που είναι σήμερα στους 36 μήνες για τη μετατροπή της σύμβασης «ενοικίασης» σε σύμβαση αορίστου χρόνου με τον «έμμεσο» εργοδότη. Το χρονικό διάστημα για την επιβολή εκ περιτροπής εργασίας επεκτείνεται από τους 6 στους 9 μήνες, χωρίς να απαιτείται συμφωνία των συνδικάτων και ανεξάρτητα από τη σύναψη επιχειρησιακής σύμβασης. Τέλος, ο νέος νόμος προβλέπει την αλλαγή των προθεσμιών για την αναγγελία απολύσεων (και προσλήψεων) βάσει αντίστοιχης υπουργικής απόφασης.

- Όσον αφορά τις ΔΕΚΟ, ο νέος νόμος περιλαμβάνει μια σειρά από διατάξεις που επιτίθενται σφοδρά στους μισθούς και τις συνθήκες εργασίας των εργαζομένων προλαί-
αίνοντας το έδαφος για την ιδιωτικοποίησή τους.
 - ο Αναλυτικότερα, προβλέπεται μείωση των τακτικών αποδοχών 10% για τους εργαζόμενους των οποίων ο μεικτός μισθός ξεπερνά τα 1.800 ευρώ, συμπεριλαμβανομένων και των επιδομάτων. Η μείωση που προκύπτει δεν μπορεί να ρίχνει το μισθό κάτω από το όριο των 1.800 ευρώ. Με άλλα λόγια, η μείωση του μισθού γίνεται κλιμακωτά από τα 1.800 μέχρι τα 2.000 ευρώ από 0-10% και σταθεροποιείται από τα 2.000 ευρώ και πάνω σε 10%. Από τη μείωση αυτή εξαιρούνται τα επιδόματα οικογενειακής κατάστασης και ανθυγιεινής εργασίας. Στις τακτικές αποδοχές επιβάλλεται πλαφόν 4.000 ευρώ μεικτά κάθε μήνα, υπολογιζόμενα σε δωδεκάμηνη βάση. Οι δαπάνες για την υπερωριακή απασχόληση, τις εκτός έδρας μετακινήσεις, τα οδοιπορικά κλπ περιορίζονται σε 10% επί των συνολικών δαπανών μισθοδοσίας ενώ μέχρι σήμερα η υπερωριακή απασχόληση μπορεί να συνιστούσε μέχρι και τα 2/3 του μισθού που έπαιρνε κάθε μήνα ένας εργαζόμενος. Συνολικά, οι μεικτές ετήσιες αποδοχές δε θα μπορούν να ξεπερνούν τα 50.000 ευρώ. Για το 2011 ο νόμος προβλέπει ότι η μείωση των συνολικών αποδοχών του εργαζόμενου δεν μπορεί να ξεπερνάει το 25%.
 - ο Εκτός από τις μειώσεις των μισθών, ο νόμος προβλέπει την κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων εργασίας και τη σύναψη νέων καθώς και την κατάργηση των κανονισμών εργασίας.
 - ο Παραπέρα, προβλέπεται η μείωση του προσωπικού μέσω αναγκαστικών μετατάξεων σε άλλες υπηρεσίες του δημόσιου τομέα. Μόνο στον ΟΣΕ και τον ΟΑΣΑ υπολογίζεται να γίνουν πάνω από 4.700 μετατάξεις ενώ οι προσλήψεις περιορίζονται βάσει της αρχής 5 αποχωρήσεις για 1 πρόσληψη. Εκτός από τις θέσεις εργασίας αορίστου χρόνου περιορίζονται και οι προσλήψεις ορισμένου χρόνου κατά 15% σε σχέση με το 2010.
 - ο Εκτός όμως από την ολοφάνερη εντατικοποίηση και υποτίμηση της εργασίας, γίνονται επίσης αυξήσεις των τιμολογίων και των κομίστρων. Ενδεικτικά να αναφέρουμε ότι η τιμή των εισιτηρίων στον ΟΑΣΑ ανέβηκε από 1 σε 1,40 ευρώ.
 - ο Τη συνολική εποπτεία όλης αυτής της επίθεσης αναλαμβάνει το Υπουργείο Οικονομικών στο οποίο θα υπάγονται το Αττικό Μετρό, η ΕΡΤ, το ΤΡΑΜ, η Εγνατία Οδός όπως και πολλές άλλες ΔΕΚΟ. Από εκεί και πέρα σε επιμέρους ΔΕΚΟ, όπως π.χ. ο ΟΣΕ, η επίθεση θα είναι ακόμα πιο σκληρή: συγκεκριμένα, η νέα Συλλογική Σύμβαση Εργασίας (ΣΣΕ) που έχει καταθέσει το κράτος επιβάλλει δραστηκή μείωση των αποδοχών, εισάγοντας ουσιαστικά τις μισθολογικές κλίμακες που αντιστοιχούν στον ιδιωτικό τομέα και κόβοντας όλα τα επιδόματα εκτός από το επίδομα γάμου, το επίδομα μεταπτυχιακού/διδακτορικού, το επίδομα διοικητικής θέσης και το επίδομα τέκνων όταν αυτά είναι ανήλικα ή όταν σπουδάζουν και δεν έχουν συμπληρώσει το 25ο έτος της ηλικίας τους.
- Τέλος, πρέπει να πούμε πως ο συγκεκριμένος νόμος προβλέπει περαιτέρω αύξηση του ΦΠΑ από 5,5 σε 6,5% και από 11 σε 13% (με την εξαίρεση των τουριστικών υπηρεσιών και των φαρμάκων που μετατάσσονται στο χαμηλό συντελεστή) καθώς και της φορολογίας των τσιγάρων. Αντιθέτως, παρέχει φορολογικά κίνητρα για την αγορά αυτοκινήτων και ορίζει διαδικασία διαγραφής χρεών των επιχειρήσεων προς το κράτος!

Πάει ο παλιός ο χρόνος: μια κριτική καταγραφή της ταξικής πάλης

«Κουφάλες, δεν ξοφλάμε τίποτα, γιατί δεν έχουμε ξοφλήσει ακόμα!»
(Σύνθημα σε τοίχο)

Μιλώντας γενικά, το 2010 ήταν μια χρονιά πλούσια σε ταξικούς αγώνες και κοινωνικές συγκρούσεις. Μέσα σε λίγους μήνες κατέρρευσε η προεκλογική υποσχесιολογία του ΠΑΣΟΚ με αποτέλεσμα η κοινωνική συναίνεση στην αναδιάρθρωση κυρίως να εκβιάζεται. Παρότι η εξέλιξη και η ποιότητα των αγώνων αφήνει μια πικρή γεύση, ο κοινωνικός αναβρασμός είναι παντού εμφανής. Αν μη τι άλλο, η όξυνση της ταξικής πάλης δημιουργεί μια κατάσταση που εξακολουθεί να είναι κρίσιμη και ασταθής, άρα ανοιχτή σε δυνατότητες. Ωστόσο, όταν οξύνεται η ταξική πάλη δε δρα μόνο το προλεταριάτο, καθώς συντίθεται σε συλλογικό υποκείμενο άρνησης των αλλοτριωμένων κοινωνικών σχέσεων. Δρα και το *κόμμα της Τάξης* με τη φυσική βία και την ιδεολογική τρομοκρατία που εξαπολύει, με την ενίσχυση της παθητικότητας, του φόβου και του πολέμου όλων εναντίων όλων.

Η παρούσα προσπάθεια του κεφαλαίου να αποκαταστήσει την κερδοφορία του, δηλαδή να εντείνει την εκμετάλλευση και τον έλεγχο της εργατικής δύναμης, μπορεί να μην εξελίσσεται ομαλά και άνετα, αλλά δυστυχώς, προχωράει. Μέχρι στιγμής τουλάχιστον, οι διάφορες αντιδράσεις και απαντήσεις στην επίθεση που δεχόμαστε δεν ανταποκρίνονται στο εύρος και το βάθος των εφαρμοζόμενων αλλαγών στις ταξικές σχέσεις.

Οι μορφές αγώνα του προηγούμενου χρόνου εκτείνονται σε ένα μεγάλο φάσμα: απεργίες, στάσεις και επισχές εργασίας, διαδηλώσεις και συγκρούσεις με τις δυνάμεις καταστολής, παραστάσεις διαμαρτυρίας, μπλοκαρίσματα δρόμων, καταλήψεις δημόσιων κτηρίων, εκλογική απεργία, πρακτικές αυτομείωσης,^[17] προπηλακισμοί, διαπόμπευση, αποδοκimasίες πολιτικών και συνδικαλιστών,^[18] δικαστικές μάχες.

Σαν αποτέλεσμα των παραπάνω, η ροή του κεφαλαίου διαταράχθηκε ή μπλοκαρίστηκε επανειλημμένα, τόσο στο επίπεδο της ροής ανθρώπινων και μη εμπορευμάτων, όσο και στο επίπεδο της αναπαραγωγής των σχέσεων. Κάτι τέτοιο αποτυπώνεται στα νούμερα και τις στατιστικές της οικονομίας, σε αυτά τα ιερογλυφικά της θρησκείας του χρήματος. Ίσως είναι περιττό να υπολογίσει κανείς την οικονομική χασούρα μιας 24ωρης απεργίας στα ΜΜΜ, αλλά είναι ενδιαφέρον να εξετάσει την αλλαγή «νοοτροπίας» που αντανάκλαται στην πρακτική της ανταλλαγής ακυρωμένων εισιτηρίων και γενικότερα στις δυνατότητες που ανοίγονται από πρακτικές άρνησης πληρωμών ή αυτομείωσης των τιμών.

Οι ιδιαίτερες διαμεσολαβήσεις του ελληνικού κράτους (ενισχυμένη μικροϊδιοκτησία, πελατειακή πολιτική, οικογενειοκρατία, κομματικός συνδικαλισμός) βρίσκονται σε κρίση και αδυνατούν να λειτουργήσουν επαρκώς, καθώς έχουν μετατραπεί σε μέρος του προβλήματος της «έλλειψης ανταγωνιστικότητας της χώρας». Αλλά κι αυτές ακόμα οι διαμεσολαβήσεις της δημοκρατίας, της παρούσας πολιτικής μορφής του κεφαλαίου, τέθηκαν -περιορισμένα- υπό αμφισβήτηση, με πιο κραυγαλέο το παράδειγμα

[17] Όπως η άρνηση καταβολής του αντιτίμου των διοδίων ή, η με διάφορους τρόπους, δωρεάν χρήση των μέσων μαζικής μεταφοράς.

[18] Με πιο ακραίες τις περιπτώσεις αποδοκimasίας, μέχρι... γρονθοκοπήματος, του προέδρου της ΓΣΕΕ και ενός πρώην υπουργού της ΝΔ.

Διαδήλωση ενάντια στο ασφαλιστικό, 2008... Επειδή στην Ελλάδα όλα μπορούν να συμβούν, ας προσέχουμε: ο χθεσινός οργισμένος διαδηλωτής μπορεί να είναι ο αυριανός πρωθυπουργός.

των περιφερειακών και δημοτικών εκλογών (Νοέμβριος 2010) όπου τα ποσοστά αποχής αυξήθηκαν ανάμεσα στους δυο εκλογικούς γύρους (από 40% στο 54% και από 39% στο 51%, αντίστοιχα).

Σε γενικές γραμμές, το περιεχόμενο των αγώνων κινήθηκε σε συγκεκριμένους άξονες: στη διατήρηση των κεκτημένων· στην απονομιμοποίηση της κεντρικής πολιτικής σκηνής συμπεριλαμβανομένου, σε μεγάλο βαθμό, του επίσημου συνδικαλισμού· στην προσπάθεια διατήρησης του σχετικά αποεμπορευματοποιημένου χαρακτήρα πλευρών της κοινωνικής αναπαραγωγής· στην άρνηση της «συνενοχής» στο χρέος και γενικότερα στην άρνηση της υφιστάμενης υποτίμησης της εργατικής δύναμης. Μέχρι στιγμής τουλάχιστον, τα πολιτικά πλάνα, οι προτάσεις ή οι «λύσεις» (από τη στάση πληρωμών του χρέους και την εθνικοποίηση των τραπεζών, μέχρι τις ποικίλες προτάσεις αυτοδιαχείρισης και δημιουργίας δομών που αντικαθιστούν την κρατική πρόνοια) που εκφράζονται από τις πολιτικές οργανώσεις της αριστεράς και του αναρχικού/αντιεξουσιαστικού χώρου, δε φαίνεται να έχουν κάποια πραγματική γενική απήχηση που θα μπορούσε να οδηγήσει σε έναν πολιτικό στόχο με μαζική/κινηματική στήριξη.

Στον κόσμο που κινητοποιήθηκε και εξακολουθεί να κινητοποιείται, συναντάμε μεγάλο μέρος των εργαζομένων του δημοσίου τομέα και των ΔΕΚΟ (συμβασιούχοι, αορίστου, αλλά και μόνιμοι), σε μικρότερο βαθμό εργαζόμενους σε ορισμένους κλάδους του ιδιωτικού τομέα (κυρίως τράπεζες, μίντια, ιδιωτική εκπαίδευση και τηλεπικοινωνίες), φοιτητές, αυτοαπασχολούμενους, συνταξιούχους και άνεργους. Δεν παραβλέπουμε την ύπαρξη των οργανωμένων πολιτικών κομμάτων και συνδικαλιστικών οργανώσεων ως σημαντικό μέρος της δυναμικής των κινητοποιήσεων. Δυστυχώς, οι απεργίες εξακολουθούν να είναι «εργολαβία» αυτών των, ενσωματωμένων στο κράτος, μορφών έκφρασης της ταξικής πάλης. Η ΓΣΕΕ, η ΑΔΕΔΥ, το ΠΑΜΕ, η ΔΟΕ, η ΕΛΜΕ, η ΕΣΗΕΑ κλπ. ορίζουν -τουλάχιστον σε πρώτη φάση- το πότε, το που και το πόσο μιας απεργίας. Ωστόσο, η δύναμή τους έγκειται στην αδυναμία αυτοοργάνωσης και πρακτικού ξεπεράσματος των ταυτοτήτων του «εργαζόμενου» και του «πολίτη», που διαπερνά μεγάλο μέρος της συμπεριφοράς των ανθρώπων που κινητοποιήθηκαν στην παρούσα φάση.

Αυτή η δυναμική του πρακτικού ξεπεράσματος των ταυτοτήτων είναι που κάνει τους συνδικαλιστές να τρελαίνονται και να προσπαθούν να επιβάλλουν την ομαλότητα, όπου τείνει να διαταραχθεί.

Η ίδια η απάντηση του κεφαλαίου και του κράτους του δείχνει ότι η κρίση δεν έχει ξεπεραστεί. Και πώς θα μπορούσε άλλωστε; Κάθε νέα κρίση αυτού του χρεοκοπημένου κόσμου είναι όλο και πιο βαθιά, όλο και πιο παρατεταμένη. Να γιατί η κυρίαρχη στρατηγική για την αντιμετώπιση των συνεπειών της, είναι η πανταχού παρουσία και επέμβαση της αστυνομίας (τουλάχιστον στα μεγάλα αστικά κέντρα) σε συνδυασμό με την συνεχή ιδεολογική δαιμονοποίηση και συκοφάντηση των αγώνων, την οποία με περισσή τέχνη έχουν αναλάβει τα μίντια.^[19] Η Αθήνα, συγκεκριμένα, έχει μετατραπεί σε φρουρούμενη πόλη, η δραστηριότητα της αστυνομίας κυμαίνεται από τις συνεχείς περιπολίες μέχρι τις λυσσαλέες δολοφονικές πρακτικές της στο δρόμο. Ειδικά μετά τη ανάληψη της εξουσίας από το ΠΑΣΟΚ, ο έλεγχος του μητροπολιτικού τοπίου και ιδιαίτερα του κέντρου της Αθήνας είναι ασφυκτικός. Από την άλλη, τα μίντια, τα οποία βρίσκονται τα ίδια σε κρίση ως επιχειρήσεις και ως μηχανισμός διαμεσολάβησης, ασκούν απροκάλυπτη ιδεολογική τρομοκρατία και συστηματικά διασπείρουν τη σύγχυση.

Παράλληλα, ο επίσημος -κυρίως- συνδικαλισμός, θεμελιώδης διαμεσολάβηση της σχέσης κεφαλαίου-εργασίας, αποκτά όλο και πιο κατασταλτικό χαρακτήρα. Λειτουργώντας αποτρεπτικά, πειθαρχικά και λιγότερο ως υπηρεσία, εξυπηρέτηση ή προστασία για το τμήμα της εργατικής τάξης που αντιπροσωπεύει, μετατρέπεται όλο και περισσότερο σε μορφή αστυνόμευσης και πειθάρχησης της εργατικής δύναμης.

Από τις 10 Φλεβάρη στην 5η Μάη: η σύντομη άνοιξη της προλεταριακής αντεπίθεσης

Στις 10 Φεβρουαρίου του 2010 η ΑΔΕΔΥ κάλεσε την πρώτη απεργιακή κινητοποίηση στο δημόσιο τομέα ενάντια στα μέτρα λιτότητας, η οποία είχε χαμηλά ποσοστά συμμετοχής και στις 24 Φεβρουαρίου προκηρύχτηκε η πρώτη 24ωρη γενική απεργία από τις ΓΣΕΕ και ΑΔΕΔΥ. Η συμμετοχή αυτή τη φορά ήταν αρκετά υψηλή, αγγίζοντας ποσοστά 70% με 100% σε ορισμένους τομείς του ιδιωτικού τομέα (λιμάνια, ναυπηγεία, διυλιστήρια πετρελαίου, κατασκευές, τράπεζες και ΔΕΚΟ), ενώ στο δημόσιο τομέα η συμμετοχή κυμάνθηκε σε χαμηλότερα ποσοστά, μεταξύ του 20% με 50%. Δύο υπήρξαν τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της διαδήλωσης: το πρώτο ήταν η αισθητή συμμετοχή πολλών μεταναστών, όχι μόνο στα μπλοκ των αριστεριστικών οργανώσεων αλλά και διάσπαρτα σε όλη την πορεία, μια παρουσία που πιθανόν σχετιζόταν και με την αντίθεση στο νόμο για τη χορήγηση πολιτικών δικαιωμάτων στους μετανάστες, ο οποίος λόγω των προϋποθέσεων που έθετε δημιουργούσε διαχωρισμούς μεταξύ των μεταναστών, κατηγοριοποιώντας τους στους λίγους που έχουν δικαίωμα στην απόκτηση ιθαγένειας και στη μεγάλη μάζα εκείνων που καταδικάζονται στην παρανομία. Το δεύτερο χαρακτηριστικό ήταν οι οδομαχίες που σημειώθηκαν μεταξύ των μπάτσων και μιας μερίδας των διαδηλωτών, οι οποίοι δεν προέρχονταν αποκλειστικά από τον αναρχικό/αντιεξου-

[19] Και δεν έφταναν τα παραδοσιακά μίντια, έχουμε και τις διάφορες free press, τίγκα στη διαφήμιση, εκφράσεις της «κοινωνίας των πολιτών», τύπου Athens Voice, όπου ο κυρίαρχος λόγος σερβίρεται εν είδει ακοιμάτιστης, διαταξικής ευαισθησίας και life style ανησυχίας. Για να μην πούμε για τις πρωτοβουλίες της «κοινωνίας πολιτών» τύπου «atenistas» και «thessalonistas», όπου ο εθελοντισμός και οι ανώδυνες οικολογικές ανησυχίες συναντούν τον τοπικισμό και τις ρατσιστικές θεωρίες περί καθαρ(ι)ότητας.

σιαστικό «χώρο», καθώς και οι επιθέσεις ενάντια σε τράπεζες, καταστήματα και οι μικρές έκτασης λεηλασίες. Μολονότι αυτές οι επιθέσεις δε γενικεύτηκαν, σίγουρα είναι κάτι που κανείς δε θα περίμενε σε μια πορεία των ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ και θεωρούμε ότι αποτελούν μια ένδειξη του μεγάλου αντίκτυπου που είχε η εξέγερση του Δεκέμβρη στη συμπεριφορά του κόσμου που κατεβαίνει στο δρόμο. Παρά τις εκκλήσεις των αριστερών για την πραγματοποίηση «ειρηνικών διαμαρτυριών», το ξέσπασμα της συσσωρευμένης οργής προκάλεσε ένα γενικό αίσθημα χαράς, λειτουργώντας ως ένα αντικαταθλιπτικό, έστω και προσωρινά. Ταυτόχρονα, μας έδωσε μια γεύση για το τι θα επακολουθούσε. Την παραμονή της απεργίας, το ΠΑΜΕ οργάνωσε τον «αποκλεισμό» του Χρηματιστηρίου Αθηνών. Σύμφωνα με τα λόγια των ίδιων των στελεχών του, με αυτή την ενέργεια ήθελαν να «δείξουν στους επιθεωρητές της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του ΔΝΤ που βρίσκονται τα χρήματα» –λες και δεν το ήξεραν! Οι υπηρεσίες του Χρηματιστηρίου λειτούργησαν σε ένα άλλο κτήριο και ο «αποκλεισμός» ήρθε στις 2 το μεσημέρι.

Στις 5 Μαρτίου, δύο μέρες μετά την εξαγγελία μιας νέας σειράς μέτρων για τη «σωτηρία της χώρας» από την κυβέρνηση, η ΑΔΕΔΥ και η ΓΣΕΕ προκήρυξαν μια 3ωρη στάση εργασίας, ενώ κάποια σωματεία (η ΟΛΜΕ, η ΔΟΕ και τα σωματεία των εργαζομένων στα μέσα συγκοινωνίας της Αθήνας) προκήρυξαν 24ωρη απεργία. Στην απεργιακή συγκέντρωση που είχε καλεστεί στην Πλατεία Συντάγματος η ένταση ήταν υψηλή από την πρώτη στιγμή. Όταν ο πρόεδρος της ΓΣΕΕ έκανε το λάθος να ανέβει στο βήμα για να μιλήσει, έγινε δεκτός με γιουχαίσματα και στη συνέχεια δέχτηκε επίθεση από συγκεντρωμένους, δάρθηκε και κυνηγήθηκε μέχρι τα σκαλοπάτια της Βουλής, όπου βρήκε καταφύγιο πίσω από τους ματατζήδες. Ενώ οι συγκεντρωμένοι είχαν καταλάβει το χώρο του Άγνωστου Στρατιώτη, υποχρεώνοντας τη φρουρά να το βάλει στα πόδια, στο προαύλιο της Βουλής έκανε την εμφάνισή της η κοινοβουλευτική ομάδα του ΣΥΡΙΖΑ κρατώντας ένα πανό που έγραφε «Ο άνθρωπος είναι η απάντηση, όποια κι αν είναι η ερώτηση», ένα σύνθημα που μάλλον έκανε τους αλτουσεριανούς διανοούμενους

του ΣΥΡΙΖΑ να ανατριχιάσουν. Οι βουλευτές του ΣΥΡΙΖΑ κατέβηκαν τα σκαλοπάτια της Βουλής για να ενωθούν με τους συγκεντρωμένους. Σύντομα στο χώρο μπροστά από τη Βουλή οι συγκρούσεις γενικεύτηκαν, καθώς το οργισμένο πλήθος επιτέθηκε με πέτρες στους μπάτσους, ενώ άλλοι διαδηλωτές φώναζαν συνθήματα ενάντια στους μπάτσους και την κυβέρνηση, μέχρι τη στιγμή που τα ΜΑΤ μπόρεσαν να τους διασκορπίσουν με τη μαζική ρίψη δακρυγόνων. Τότε, σε μια προσπάθεια των συνδικαλιστών να εκτονώσουν την κατάσταση, η πορεία άρχισε να κινείται προς το Υπουργείο Εργασίας, με τα σπασίματα να συνεχίζονται παρά την έντονη παρουσία της αστυνομίας. Στην Πανεπιστημίου, μια ομάδα διαδηλωτών επιτέθηκε σε μια διμοιρία της ΥΜΕΤ που φρουρούσε το Συμβούλιο της Επικρατείας με πέτρες και ό,τι άλλο μπορούσε να βρει εκείνη τη στιγμή, αναγκάζοντας τους μπάτσους να καταφύγουν μέσα στο κτήριο, αφήνοντας όμως ένα συνάδελφό τους στα χέρια των διαδηλωτών. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι ομάδες των ΜΑΤ που στάλθηκαν να ενισχύσουν τους μπάτσους που δέχονταν επίθεση καθυστέρησαν να φτάσουν επειδή οι απολυμένοι της Ολυμπιακής που είχαν καταλάβει το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους και αποκλείει το δρόμο δεν τους άφηναν να περάσουν. Ένα γεγονός που δείχνει και το διογκούμενο μίσος για το κράτος στη σημερινή του μορφή και τους μπάτσους που θεωρούνται το πιο αξιόπιστο στήριγμά του.

Οι υπάλληλοι του Εθνικού Τυπογραφείου κατέλαβαν το χώρο εργασίας τους λόγω του «ψαλιδίσματος» κατά 30% των αποδοχών των υπαλλήλων του Υπουργείου Εσωτερικών. Ωστόσο ο χώρος της κατάληψης παρέμεινε ερμητικά κλειστός για όσους δεν ήταν εργαζόμενοι του Υπουργείου Εσωτερικών και κάποιοι σύντροφοι που προσπάθησαν να έρθουν σε επαφή μαζί τους δεν έγιναν δεκτοί. Το σωματείο των εργαζομένων που ελέγχεται από την ΠΑΣΚ αποφάσισε να λήξει την κατάληψη χωρίς να φέρει το ζήτημα στη συνέλευση των εργαζομένων με το πρόσχημα ότι η κυβέρνηση υποσχέθηκε να εξαιρέσει τους εργαζόμενους από αυτήν τη ρύθμιση.

Οι απολυμένοι εργαζόμενοι της Ολυμπιακής αποφάσισαν να καταλάβουν το Γενικό Λογιστήριο του Κράτους με το ίδιο αποτέλεσμα. Στην πλειοψηφία τους ήταν τεχνικοί που περίμεναν να μεταταγούν σε άλλες υπηρεσίες του Δημοσίου και παρέμεναν απλήρωτοι για 3 μήνες. Την πρώτη μέρα της κατάληψης είχαν κρατήσει για μερικές ώρες «όμηρο» έναν κρατικό αξιωματούχο που βρισκόταν στο κτήριο και έδωξαν κλωτσηδόν μια διμοιρία μπάτσων. Εκτός από την κατάληψη του κτηρίου προχώρησαν και στον αποκλεισμό της Πανεπιστημίου με ένα πρόχειρο οδόφραγμα. Και σε αυτήν την περίπτωση, παρόλο που οι καταληψίες ήταν πολύ πιο ανοιχτοί στη συζήτηση και αποφασισμένοι, το κτήριο είχε μείνει κλειστό σε άλλους προλετάριους. Μετά από μια 10ημερη κατάληψη, οι εκπρόσωποί τους που πρόσκεινται στην ΠΑΣΚ και τη ΔΑΚΕ, δέχτηκαν την υπόσχεση της κυβέρνησης ότι θα συγκροτηθεί μια ειδική επιτροπή για να εξετάσει την υπόθεσή τους.

Στις 11 Μαρτίου η ΓΣΕΕ και η ΑΔΕΔΥ προκήρυξαν ακόμη μια 24ωρη απεργία, ως απάντηση στη γενική αν και παθητική δυσaráσκεια για τα μέτρα λιτότητας, σε μια προσπάθεια να αποκαταστήσουν την τρωθείσα αξιοπιστία τους και να ανακτήσουν ένα κομμάτι της χαμένης νομιμοποίησής τους. Η συμμετοχή στην απεργιακή πορεία ήταν πολύ μεγαλύτερη απ' ό,τι σε εκείνη της 24ης Φεβρουαρίου και υπολογίζεται ότι ο αριθμός των διαδηλωτών ήταν ο διπλάσιος. Πολύ διαφορετική ήταν και η σύνθεση των διαδηλωτών, με μεγάλη συμμετοχή φοιτητικών συλλόγων, μαθητών και νεαρών εργαζόμενων, ενώ οι μετανάστες απουσίαζαν αυτή τη φορά. Στην πορεία συμμετείχε και μεγάλος αριθμός αναρχικών και αντιεξουσιαστών που βρίσκονταν διασκορπισμένοι στο σώμα της πορείας. Μετά το πάθημα της 5ης Μάρτη, τόσο η αστυνομία όσο και η ηγεσία των συνδικάτων είχαν μάθει το μάθημά τους: τα ΜΑΤ προσπάθησαν να εμποδίσουν την έκρηξη της προλεταριακής βίας ακολουθώντας την πορεία από κοντινή απόσταση, κι από τις δύο πλευρές, υιοθετώντας μια πιο επιθετική τακτική και οι συνδικαλιστές της ΓΣΕΕ και της ΑΔΕΔΥ όχι μόνο συνεργάστηκαν ανοικτά με τις μονάδες των ΜΑΤ, αλλά τους έδωσαν και συγκεκριμένες οδηγίες να επιτεθούν στην πορεία στο ύψος του Πολυτεχνείου και να «κόψουν» την πορεία προκειμένου να μπουν στην «κεφαλή», φοβούμενοι ότι θα μπορούσε να επαναληφθεί η επίθεση στον πρόεδρο της ΓΣΕΕ. Έτσι, παρά τις συγκρούσεις με την αστυνομία σε διάφορα σημεία της πορείας, η συμμετοχή των διαδηλωτών που δεν προέρχονταν από τον αντιεξουσιαστικό χώρο, είτε εμπλεκόμενοι άμεσα είτε υποστηρίζοντας όσους συγκρούονταν, ήταν μικρότερη, γεγονός που σχετίζεται με την πιο διευρυμένη σύνθεση των διαδηλωτών.

Η απάντηση του προλεταριάτου την παραμονή της ψήφισης των μέτρων λιτότητας από τη Βουλή ήταν εντυπωσιακή, παρά τη δημοσιονομική τρομοκρατία που κλιμακωνόταν μέρα με τη μέρα, με απειλές για επικείμενη χρεοκοπία του κράτους και το καθημερινό κήρυγμα για τις «αναγκαίες θυσίες». Η διαδήλωση της 5ης Μάρτη ήταν η μεγαλύτερη απεργιακή διαδήλωση της Μεταπολίτευσης, μεγαλύτερη ακόμα και από τις διαδηλώσεις του 2001 που απέτρεψαν την ψήφιση του Νόμου Γιαννίτση για το ασφαλιστικό. Υπολογίζεται ότι περισσότεροι από 200.000 διαδηλωτές κατέλαβαν το κέντρο της Αθήνας, και περίπου άλλοι 50.000 διαδήλωσαν στις υπόλοιπες πόλεις της χώρας. Η απεργία μπλόκαρε όλους τους τομείς της (ανα)παραγωγικής διαδικασίας.

Ένα πλήθος προλεταρίων παρόμοιο με εκείνο που κατέκλυσε τους δρόμους το Δεκέμβριο του 2008 (τους οποίους και τότε τα ΜΜΕ αποκαλούσαν υβριστικά «κουκουλοφόρους»), οπλισμένο με τσεκούρια, βαριοπούλες, μολότοφ, πέτρες, αντιασφυξιογόνες μάσκες, γυαλιά του σκι και παλούκια, ήταν και αυτό εκεί. Μολονότι σε ορισμένες περιπτώσεις τα σπασίματα και οι επιθέσεις εναντίον κτηρίων αποδοκιμάστηκαν, οι «βίαι-

οι» διαδηλωτές «έδεσαν» με το πολύχρωμο, οργισμένο ποτάμι των διαδηλωτών. Κάποια συνθήματα των διαδηλωτών αντικατόπτριζαν την απόρριψη του πολιτικού συστήματος στο σύνολό του («Να καεί το μπουρδέλο η Βουλή!»), άλλα είχαν πατριωτική χροιά («Έξω το ΔΝΤ»), ενώ κάποια άλλα είχαν καθαρά λαϊκίστικο χαρακτήρα, όπως «Κλέφτες!» και «Ο λαός απαιτεί τα λαμόγια φυλακή».

Στη συγκέντρωση των ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ ο κόσμος άρχισε να συρρέει στο χώρο κατά εκατοντάδες και ο Παναγόπουλος γιουχαΐστηκε από το πρώτο λεπτό που άρχισε να μιλάει. Η ηγεσία της ΓΣΕΕ προσπάθησε να χρησιμοποιήσει την παράκαμψη που είχε χρησιμοποιήσει και στις 11 Μάρτη για να βγει στην κεφαλή της πορείας αποφεύγοντας τον κύριο όγκο της, αλλά ελάχιστος κόσμος την ακολούθησε...

Η συγκέντρωση του ΠΑΜΕ ήταν κι αυτή μεγάλη (πάνω από 20.000 κόσμος) και έφτασε πρώτη στο Σύνταγμα με σκοπό να επαναλάβει το σενάριο των προηγούμενων κινητοποιήσεων: ολιγόωρη παραμονή έξω από τη Βουλή και «συντεταγμένη αποχώρηση» πριν φτάσει εκεί η κύρια πορεία. Ωστόσο, αυτή τη φορά τα μέλη του δεν υπάκουσαν στην καθοδήγηση και παρέμειναν στο χώρο μπροστά από τη Βουλή φωνάζοντας συνθήματα κατά των πολιτικών. Η ηγεσία του ΚΚΕ κατήγγειλε ότι οι διαδηλωτές αυτοί δεν ήταν μέλη του ΠΑΜΕ, αλλά ακροδεξιοί (πιο συγκεκριμένα χρυσαυγίτες) που κρατούσαν πλακάτ του ΠΑΜΕ παρακινώντας τα μέλη του ΚΚΕ να εισβάλλουν στη Βουλή με απώτερο σκοπό να το δυσφημίσουν ως κόμμα που δε σέβεται τη συνταγματική τάξη. Μολονότι κάποιοι φασίστες πράγματι έκαναν την εμφάνισή τους εκεί, η αλήθεια είναι ότι εκείνη την ημέρα τα στελέχη του ΚΚΕ δυσκολεύτηκαν να απομακρύνουν τα μέλη του από την πλατεία και να τα εμποδίσουν να φωνάζουν μη κομματικώς ορθά συνθήματα εναντίον των πολιτικών. Απ' ό,τι φαίνεται, στις 5 Μάη ακόμα και η σιδηρά κομματική πειθαρχία των μελών του ΚΚΕ υπέστη ρήγματα...

Οι περίπου 70 φασίστες που είχαν συγκεντρωθεί στο Μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη απέναντι από τα ΜΑΤ κρατώντας μια ελληνική σημαία, φώναζαν συνθήματα

κατά των πολιτικών («Πουτάνας γιοι, πολιτικοί»), τραγουδούσαν τον εθνικό ύμνο, ενώ κάποιοι από αυτούς έριχναν πέτρες στο προαύλιο της Βουλής, έχοντας, μάλλον, τη φρούδα ελπίδα ότι θα εμποδίσουν την κλιμάκωση της βίας, αλλά σύντομα υπερσκελίστηκαν από τα κύματα των διαδηλωτών που έφταναν στην Πλατεία Συντάγματος.

Σε ελάχιστο χρόνο, ένα πλήθος εργατών (εργαζόμενοι των ΟΤΑ, ταχυδρομικοί, εργαζόμενοι της ΔΕΗ) προσπάθησαν να εισβάλλουν στη Βουλή αλλά εκατοντάδες μπάτσοι βρίσκονταν παραταγμένοι στο προαύλιο και τις εισόδους ενώ άλλοι διαδηλωτές βρίσκονταν στο χώρο μπροστά από τον Άγνωστο Στρατιώτη φωνάζοντας αντιιμπατιστικά συνθήματα.

Παρά τη μαζική χρήση χημικών και χειροβομβίδων κρότου-λάμψης που έκαναν τα ΜΑΤ για να διαλύσουν τους συγκεντρωμένους, στο χώρο μπροστά από τη Βουλή έφταναν διαρκώς νέα μπλοκ διαδηλωτών, ενώ τα πρώτα μπλοκ που η αστυνομία είχε απωθήσει προς την Πανεπιστημίου και τη Συγγρού προσπαθούσαν να ανασυγκροτηθούν για να επιστρέψουν προς τη Βουλή. Αρκετοί από αυτούς αρχίζουν να σπάνε τις μαρμάρινες επικαλύψεις κτηρίων ή οτιδήποτε άλλο μπορεί να σπαστεί για να προμηθευτούν πέτρες. Μολονότι τα περισσότερα κτήρια του κέντρου είναι πλέον «οχυρωμένα» με ρολά ή άλλα προστατευτικά, οι διαδηλωτές κατόρθωσαν να καταστρέψουν μερικές τράπεζες και κάποια δημόσια κτήρια, ειδικά στη Συγγρού, καθώς οι αστυνομικές δυνάμεις είχαν ως προτεραιότητα τη φύλαξη της Βουλής και την εκδίωξη του πλήθους από την Πανεπιστημίου και τη Σταδίου. Αυτοκίνητα πολυτελείας, μια υπηρεσία του Υπουργείου Οικονομικών και η Νομαρχία Αθηνών πυρπολήθηκαν και για ώρες η Λεωφόρος Συγγρού έμοιαζε με εμπόλεμη ζώνη.

Οι συγκρούσεις διήρκεσαν περίπου τρεις ώρες και είναι μάλλον αδύνατο να καταγραφούν όλα όσα συνέβησαν στο δρόμο. Θα αναφέρουμε μόνο ένα επεισόδιο: ορισμένοι εκπαιδευτικοί μαζί με άλλους εργαζόμενους περικύκλωσαν μια ομάδα «Δελτάδων» και τους πήραν στα κλωτσίδια και τα μπουνιδια, ενώ οι μπάτσοι προσπαθούσαν να διαφύγουν φωνάζοντας «Μη μας χτυπάτε, κι εμείς εργαζόμενοι είμαστε»!

Οι διαδηλωτές που η αστυνομία είχε αρχικά απωθήσει στην Πανεπιστημίου συνέχισαν να επιστρέφουν στο Σύνταγμα και να συγκρούονται με τους μπάτσους. Το πλήθος ήταν αποφασισμένο να μη φύγει παρά τα χημικά των ματατζήδων. Ένας μεσήλικας εργαζόμενος του δήμου κρατώντας πέτρες στα χέρια του, είπε συγκινημένος ότι η κατάσταση που επικρατούσε εκεί του θύμιζε τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης και την πορεία για την επέτειο του Πολυτεχνείου το '80, όταν είδε την αστυνομία να δολοφονεί την εικοσάχρονη εργάτρια Σταματίνα Κανελλοπούλου.

Εκείνες τις στιγμές έφτασε η είδηση για το θάνατο των 3 εργαζομένων στο κτήριο της Marfin στη Σταδίου από ασφυξία. Μολονότι την ίδια μέρα είχαν γίνει κι άλλες απόπειρες εμπρησμού τραπεζών στο κέντρο της Αθήνας, οι διαδηλωτές είχαν κάνει πίσω όταν διαπίστωναν ότι μέσα βρίσκονταν απεργοσπάστες. Ελάχιστη ώρα πριν οι φλόγες τυλίξουν το κτήριο της Marfin, ήταν οι απεργοί που φώναζαν τους εργαζόμενους «απεργοσπάστες» και τους καλούσαν να φύγουν από το κτήριο με βρισιές, και όχι οι «κουκουλοφόροι». Δεδομένου του όγκου της πορείας και της πυκνότητάς της, της σύγχυσης που επικρατούσε λόγω των συγκρούσεων με την αστυνομία και του θορύβου από τα συνθήματα, είναι δύσκολο να

πει κανείς με ακρίβεια τι συνέβη εκείνη τη στιγμή. Από τις διάφορες αποσπασματικές μαρτυρίες που ήρθαν στην επιφάνεια αργότερα, φαίνεται ότι μέσα στο συγκεκριμένο κτήριο, που βρίσκεται στην καρδιά της πόλης, την ημέρα της γενικής απεργίας και ενώ ήταν γνωστό ότι η απεργιακή διαδήλωση θα περνούσε από έξω, βρίσκονταν 27 εργαζόμενοι που είχαν εξαναγκαστεί από το αφεντικό τους να εργαστούν, κλειδωμένοι «για την προστασία τους» χωρίς άλλη διέξοδο διαφυγής και σε ένα κτήριο χωρίς τις απαραίτητες προδιαγραφές ασφάλειας, όπως άλλωστε επιβεβαίωσε και το πόρισμα του τεχνικού επιθεωρητή του υπουργείου εργασίας.

Αρχικά, ρίχτηκε μια μολότοφ μέσα από μια τρύπα που έγινε στην τζαμαρία του ισογείου, αλλά όταν οι διαδηλωτές είδαν κάποιους υπαλλήλους στα μπαλκόνια, τους κάλεσαν να εγκαταλείψουν το κτήριο και προσπάθησαν να σβήσουν τη φωτιά. Το πως πήρε φωτιά ολόκληρο το κτήριο παραμένει άγνωστο. Λίγο αργότερα, ο ίδιος ο πρωθυπουργός ενημέρωσε το Κοινοβούλιο, καταγγέλλοντας την «πολιτική ανευθυνότητα» όσων αντιτίθενται στα μέτρα και «οδηγούν ανθρώπους στο θάνατο» ενώ, αντίθετα, τα «μέτρα σωτηρίας» της κυβέρνησης «προωθούν τη ζωή». Η αντιστροφή αποδείχτηκε επιτυχής. Νωρίτερα τα MAT με μια γιγαντιαία επιχείρηση διασκορπίσαν τους διαδηλωτές από το κέντρο της πόλης, που παρέμεινε υπό αστυνομικό κλοιό μέχρι αργά το βράδυ και τα Εξάρχεια πολιορκήθηκαν: η αστυνομία εισέβαλε, αρχικά, στο Στέκι Μεταναστών, χτυπώντας όποιον έβρισκε μπροστά της, και αργότερα στην κατάληψη της οδού Ζαΐμη, συλλαμβάνοντας όλους όσοι βρίσκονταν μέσα με πρόσχημα ότι κάποιοι από τους εμπρηστές είχαν καταφύγει εκεί και «σφράγισε» το κτήριο. Δεκάδες προσαγωγές πραγματοποιήθηκαν στο κέντρο μέχρι να «καθαριστεί» πλήρως από μικρές και μεγάλες παρέες.

Οι συνέπειες ήταν ορατές και την επόμενη μέρα: τα κοράκια των ΜΜΕ προσπάθησαν να κεφαλαιοποιήσουν τον τραγικό θάνατο των 3 εργαζομένων, παρουσιάζοντάς τον ως μια «προσωπική τραγωδία» αποκομμένη από το πλαίσιο της (απλά ανθρώπινα σώματα αποκομμένα από τις κοινωνικές σχέσεις τους) και ορισμένα από αυτά έφτασαν μέχρι το σημείο να ποινικοποιήσουν την αντίσταση και τη διαμαρτυρία. Η κυβέρνηση κέρδισε λίγο χρόνο αλλάζοντας το θέμα της συζήτησης και της αντιπαράθεσης και τα συνδικάτα αισθάνθηκαν ανακούφιση καθώς δεν ένιωθαν πλέον υποχρεωμένα να προκηρύξουν απεργία την ημέρα που τελικά θα ψηφίζονταν τα μέτρα. Παρά την παγωμάρα, το φόβο και την απογοήτευση μερικές εκατοντάδες διαδηλωτές συγκεντρώθηκαν εκ νέου έξω από τη Βουλή, ανταποκρινόμενοι στο κάλεσμα ορισμένων σωματείων και αριστερίστικων οργανώσεων. Η οργή δεν είχε καταλαγιάσει· οι γροθιές υψώθηκαν προς την κατεύθυνση της Βουλής, κάποιοι έριξαν μπουκαλάκια με νερό και κροτίδες στους μπάτσους και οι συγκεντρωμένοι φώναζαν συνθήματα ενάντια στους μπάτσους και τους πολιτικούς. Μια ηλικιωμένη κυρία προσπαθούσε να παρακινήσει τον κόσμο να φωνάξει «Διώξτε τους! [τους πολιτικούς]»· κάποιος κατούρησε σε ένα μπουκαλάκι και μετά το έριξε στους μπάτσους. Όταν νύχτωσε τα σωματεία και η πλειοψηφία των αριστερών οργανώσεων μαζί με τους λιγοστούς αντιεξουσιαστές που βρίσκονταν εκεί αποφάσισαν να φύγουν, ενώ ο «απλός» κόσμος δεν έλεγε να φύγει. Τέλος στη συγκέντρωση έδωσε μια κτηνώδης επίθεση των MAT που κυνήγησαν τον κόσμο, ποδοπατώντας τον στα σκαλιά της Πλατείας Συντάγματος και διασκορπίζοντάς τον στα γύρω στενά. Η τάξη είχε αποκατασταθεί. Ωστόσο στα μάτια των νεαρών αλλά και των γηραιότερων που απομακρύνονταν τρέχοντας από την πλατεία δεν έβλεπες μόνο το φόβο αλλά και το μίσος. Ήταν σίγουρο ότι θα επιστρέψουν.

Μερικές σκέψεις με αφορμή τα γεγονότα της 5ης Μάη

Η άνευρη και μικρότερη απεργιακή διαδήλωση, 15 μέρες μετά τον θάνατο των τριών υπαλλήλων της marfin, επαινέθηκε από τον ίδιο τον πρωθυπουργό: «*Η φωνή όσων διαδήλωσαν στους δρόμους ακούστηκε δυνατά επειδή δεν καλύφθηκε από τον θόρυβο των επεισοδίων*».

Τον εμπρησμό της Marfin ακολούθησε το αηδιαστικό παιχνίδι μετατροπής του φόβου και της ενοχής για το χρέος σε φόβο και ενοχή για την αντίσταση και τη (βίαιη) εναντίωση στην τρομοκρατία του χρέους. Στην περίπτωση της διαδήλωσης της 5ης Μάη, ένα τραγικό γεγονός και η συνοδευτική κρατική προπαγάνδα κατάφεραν ν' ανακόψουν την κλιμάκωση του αγώνα, στέλνοντας σπίτι χιλιάδες προλετάριους η αυθόρμητη βία των οποίων αποδείχτηκε εξαιρετικά ευάλωτη στη συγκυρία. Ένα πράγμα, ωστόσο, είναι απόλυτα σαφές: το ζήτημα της βίας έχει ήδη γίνει κεντρικό. Κατά τον ίδιο τρόπο που εξετάζουμε τη διαχείριση της βίας από το κράτος, πρέπει να αναλύσουμε και την προλεταριακή βία: το κίνημα πρέπει να αντιμετωπίσει τη νομιμοποίηση της εξεγερτικής βίας με πρακτικούς όρους.

«Η συλλογική αντίδραση εναντίον του κεφαλαίου συμπεριλαμβάνει τη βία ως μέσο για την καταστροφή των αλλοτριωμένων σχέσεων. Ή μάλλον κάτι περισσότερο: η απομόνωση που επιβάλλεται, διαλύεται με μια συλλογική πρακτική που είναι, μεταξύ άλλων, βίαιη. Η βία είναι ένα μέσο για την αλλαγή των σχέσεων παραγωγής και η χρησιμοποίησή της προς αυτή την κατεύθυνση είναι έργο συλλογικό. Έτσι, η βία γίνεται ένας θετικός τρόπος άρνησης της κοινωνικής οργάνωσης, από τη στιγμή που στρέφεται εναντίον των θεμελίων της.»^[20]

Κανένα μέσο της ταξικής πάλης δεν κρίνεται εκ των προτέρων ως «επαναστατικό» ή «αντεπαναστατικό». Το ζήτημα είναι πάντα το περιεχόμενο των πράξεων. Το προλεταριακό κίνημα είναι αναγκασμένο να καταφεύγει στη βία και στην οργάνωσή της αλλά αυτό είναι μια στιγμή της γενικότερης δραστηριότητας που αναλαμβάνει και όχι ο βασικός του «στόχος».

Κρίνοντας εκ των υστέρων, παρόμοια επεισόδια θα μπορούσαν να είχαν συμβεί και στην εξέγερση του Δεκέμβρη· δεν αποτράπηκαν μόνο λόγω τύχης (ένα βενζινάδικο που δεν εξερράγη στη Λ. Αλεξάνδρας στις 7 Δεκεμβρίου, το γεγονός ότι οι βιαιότερες συγκρούσεις έγιναν βράδυ, όταν τα περισσότερα κτήρια ήταν άδεια), αλλά και λόγω της δημιουργίας (έστω και σε περιορισμένο βαθμό) **μιας προλεταριακής δημόσιας σφαίρας και κοινοτήτων αγώνα, που δεν προωθούσαν τους σκοπούς τους αποκλειστικά και μόνο μέσω της βίας, αλλά και μέσω του περιεχομένου τους, του λόγου τους και άλλων επικοινωνιακών μέσων**. Οι προϋπάρχουσες κοινότητες (των οπαδών, των φοιτητών, των αναρχικών κλπ) μετατράπηκαν σε κοινότητες αγώνα που έδωσαν στη βία ένα νόημα. Θα δημιουργηθούν και πάλι τέτοιες κοινότητες αγώνα, τώρα που δε συμμετέχει μόνο μια προλεταριακή μειοψηφία στον αγώνα; Θα εμφανιστεί ένας πρακτικός τρόπος αυτοοργάνωσης στους εργασιακούς χώρους, στις γειτονιές ή στους δρόμους που θα καθορίσει τη μορφή και το περιεχόμενο του αγώνα, δίνοντας μια απελευθερωτική προοπτική στη βία; Είναι μερικές δύσκολες ερωτήσεις που δεν έχουν βρει ακόμη πρακτική απάντηση.

^[20] Ζυλ Ντωβέ, *Βία και κοινωνικό κίνημα*, 1973: ο εμφύλιος πόλεμος στην Ισπανία, στο Έκλειψη και επανεμφάνιση του κομμουνιστικού κινήματος, Κόκκινο Νήμα, 2002, (<http://www.kokkinonima.gr/?p=1>).

Όσον αφορά τον ίδιο τον αναρχικό/αντιεξουσιαστικό «χώρο» και την κυρίαρχη συνιστώσα του, η παράδοση μιας φετιχοποιημένης, μάτσο εξύμνησης της βίας και οι φαντασιώσεις των αυτόκλητων «επαναστατικών πρωτοποριών» έχουν διάρκεια και σταθερότητα για να τις αγνοήσουμε τώρα. Είναι δύσκολο να ξεχαστούν τα συνθήματα «Ταξική Τζι-χάντ» ή «Να τα, να τα, τα Boeing στο Μανχάταν, 11 Σεπτέμβρη κάθε μέρα να 'ταν», οι τιμητικές αναφορές στην 17N και τα αμίμητα περί οργάνωσης του «επαναστατικού μιλιταρισμού» με αναφορές στον Γκουσμάν, ηγέτη της μαοϊκής οργάνωσης «Φωτεινό μονοπάτι»! –για να σταχυολογήσουμε, ενδεικτικά μόνο, μέσα στην τελευταία 20ετία, κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα υπεράσπισης κάθε είδους βίας. **Η βία ως αυτοσκοπός** σε όλες τις μορφές της (και ειδικά η ένοπλη βία) προπαγανδίζεται συνεχώς εδώ και χρόνια.

Ωστόσο, «η προετοιμασία για τη χρήση βίας δεν είναι έργο ομάδων οργανωμένων με αυτή ακριβώς την προοπτική: είναι ζήτημα κοινωνικών δεσμών και μέσων που υφίστανται μέσα στο προλεταριάτο και μέσω αυτού.»^[21] Ο πρακτικός μετασχηματισμός των κοινωνικών σχέσεων διαμέσου των ταξικών αγώνων ορίζει το επίπεδο των πράξεων βίας και το περιεχόμενό τους. Αν το περιεχόμενο της βίας δεν προκύπτει μέσα από την πρακτική διευρυμένων προλεταριακών κοινοτήτων, αν δεν είναι αποτέλεσμα αυθόρμητης ή σχεδιασμένης συλλογικής κοινωνικής πρακτικής (μιας συγκρουσιακής διαδικασίας), αλλά σχέδιο μιας πολιτικής οργάνωσης στρατευμένων, τείνει να διαχωρίζεται και να δρα έξω και εναντίον όσων σε μια δεδομένη στιγμή συνιστούν το προλεταριακό κίνημα. Η περιττή βία, αναντίστοιχη με τους διακηρυγμένους σκοπούς της και το υπαρκτό κίνημα, γίνεται πάντα αυτόνομη και αυτοτελής – και πολύ συχνά επιζήμια.

Ειδικά μετά την εξέγερση του Δεκέμβρη φάνηκαν τα σημάδια μιας *μηδενιστικής αποσύνθεσης*, που επεκτάθηκε και στον ίδιο το «χώρο». Στις «παρυφές» του εμφανίστηκε ένας αυξανόμενος αριθμός πολύ νεαρών ατόμων που προωθούσε την ανεξέλεγκτη μηδενιστική βία (υπό το μανδύα του «μηδενισμού του Δεκέμβρη») και την «καταστροφή» ακόμα κι αν αυτή συμπεριλαμβάνει μεταβλητό κεφάλαιο (με τη μορφή απεργοσπαστών, «μικροαστικών στοιχείων», «νομοταγών πολιτών»). Είναι προφανές ότι αυτός ο εκφυλισμός προκλήθηκε τόσο από την εξέγερση και τα όριά της όσο και από την ίδια την κρίση. Κάποια κομμάτια του χώρου κατήγγειλαν αυτή τη συμπεριφορά χωρίς, ωστόσο, να κάνουν ειλικρινή αυτοκριτική και είναι εμφανές ότι ορισμένες οργανωμένες αναρχικές ομάδες προσπαθούν να απομονώσουν πολιτικά και επιχειρησιακά αυτήν την τάση.

[21] Ζυλ Ντωβέ, ό.π.

Αν και ακούγεται σκληρό, η πολιτική τάση που πρεσβεύει την ταύτιση κοινωνίας και κράτους, ενοχοποιώντας την και στη συνέχεια φέρνοντάς την σε βίαιη αντιπαράθεση με τους αυτοχρισμένους «επαναστάτες», δεν είναι παρά η αντεστραμμένη εικόνα του αισθήματος συλλογικής ενοχής που επιβάλλει η κρατική προπαγάνδα: «ή αλλάζουμε ή βουλιάζουμε», «μαζί τα φάγαμε», «πρέπει όλοι να κάνουμε θυσίες»... και εδώ κοινωνία και κράτος γίνονται ένα.

Τόσο από το ΚΚΕ όσο και από το ΛΑΟΣ γίνεται διαρκώς αναφορά στο ενδεχόμενο μιας «συνταγματικής εκτροπής», γεγονός που φανερώνει τους φόβους της άρχουσας τάξης για όξυνση της πολιτικής κρίσης και όξυνση της κρίσης νομιμοποίησης. Ανακυκλώνονται διάφορα σενάρια, όπως εκείνο της δημιουργίας μιας κυβέρνησης εθνικής ενότητας, που αντικατοπτρίζουν τους βαθύτερους φόβους για το ενδεχόμενο μιας προλεταριακής εξέγερσης, αλλά στην πραγματικότητα χρησιμοποιούνται για να μεταφερθεί το ζήτημα της κρίσης του χρέους από τους δρόμους στην κεντρική πολιτική σκηνή και να αντικαταστήσουν το ερώτημα «ποια είναι η λύση» με το πιο τετριμμένο ερώτημα «ποιος είναι η λύση».

Οι συνέπειες της 5ης Μάης φάνηκαν και στις γενικές απεργίες που ακολούθησαν με τη συμμετοχή να φθίνει και το επίπεδο της βίας να πέφτει σε πολύ χαμηλά επίπεδα, σε σημείο που στη γενική απεργία της 8ης Ιουλίου, ημέρα ψήφισης της συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης, να βρεθούν στο δρόμο μόλις 10.000 απεργοί.

Μετά την 5η Μάη

Δεδομένου του εύρους της επιχειρούμενης αναδιάρθρωσης που ακούει στο όνομα «μέτρα λιτότητας», πραγματοποιήθηκε μια σειρά 24ωρων και 48ωρων απεργιών ή στάσεων εργασίας σε διάφορους στρατηγικούς τομείς της οικονομίας (ενέργεια, δημόσιες μεταφορές, ναυτιλία κλπ) από το Μάρτιο και μετά, παραμένοντας, ωστόσο, διαχωρισμένες και κλαδικές, χωρίς καμιά προσπάθεια συντονισμού και επικοινωνίας μεταξύ τους.

Η τάση των απομονωμένων απεργιών θα συνεχιστεί. Τον Ιούνιο οι εργαζόμενοι στο Αττικό Μετρό πραγματοποίησαν τριήμερη απεργία ενάντια στη μη ανανέωση των συμβάσεων ορισμένων συμβασιούχων ορισμένου χρόνου. Το ελεγχόμενο από την ΠΑΣΚ σωματείο των εργαζομένων στο Μετρό θα τερματίσει την απεργία ύστερα από κάποιες αόριστες υποσχέσεις του Υπουργείου Μεταφορών ότι οι εργαζόμενοι αυτοί θα προσληφθούν σε κάποιον άλλο φορέα του Δημοσίου. Στις 10 Ιουνίου έρχεται η σειρά των εργαζομένων στον ΟΣΕ να απεργήσουν κηρύσσοντας 24ωρη απεργία ενάντια στην περικοπή των μισθών τους που εξήγγειλε η κυβέρνηση και τη σχεδιαζόμενη ιδιω-

τικοποίηση της εταιρείας στο πλαίσιο των ευρύτερων περικοπών των δαπανών του Δημοσίου. Ταυτόχρονα η κυβέρνηση εξήγγειλε την κατάργηση των μη κερδοφόρων δρομολογίων του ΟΣΕ προκειμένου να επιτευχθεί η μείωση του λειτουργικού κόστους της εταιρείας. Στις 22 και 23 Ιουνίου, απήργησαν οι εργαζόμενοι στον Προαστιακό Σιδηρόδρομο, θυγατρική εταιρεία του ΟΣΕ. Πάντα στο χώρο των μέσων μαζικής μεταφοράς, οι εργαζόμενοι στον ΟΑΣΑ, την εταιρεία που διαχειρίζεται τα αστικά λεωφορεία της Αθήνας, κήρυξαν μια 24ωρη απεργία στις 3 Ιουνίου και μια 5ωρη στάση εργασίας στις 17 Ιουνίου ενάντια στη μείωση των μισθών τους και την εξαγγελία της κυβέρνησης ότι θα περικόψει την κρατική επιχορήγηση προς την εταιρεία. Δύο εβδομάδες αργότερα, την 1η Ιουλίου, πραγματοποίησαν ακόμα μια 24ωρη απεργία όταν η εταιρεία δεν κατέβαλε εγκαίρως το επίδομα αδειάς και τους μισθούς των εργαζομένων. Οι διορθωτές των Πανελλαδικών εξετάσεων απείχαν από την εργασία τους διαμαρτυρόμενοι ενάντια στην απόφαση του Υπουργείου Παιδείας να μειώσει την αποζημίωσή τους για τη διόρθωση των γραπτών. Τελικά η ΟΛΜΕ αποφάσισε να δείξει «αίσθημα ευθύνης» και να λήξει την κινητοποίηση για να μην «τιμωρήσει» τους μαθητές, όπως δήλωσε.

Τον Ιούλιο, οι νοσοκομειακοί γιατροί κήρυξαν πενθήμερη απεργία ενάντια στη μεταρρύθμιση του δημόσιου συστήματος υγείας που αποσκοπεί στη μείωση του λειτουργικού κόστους των δημόσιων νοσοκομείων και την ιδιωτικοποίηση ορισμένων υπηρεσιών υγείας καθώς και την προώθηση των ελαστικών και επισφαλών εργασιακών σχέσεων των γιατρών, κυρίως των νεοπροσληφθέντων. Την απεργία κάλεσε η Ομοσπονδία Ενώσεων Νοσοκομειακών Γιατρών Ελλάδας (ΟΕΝΓΕ).

Οι εργαζόμενοι της Αγροτικής Τράπεζας (ΑΤΕ) προκήρυξαν 24ωρη απεργία ενάντια στην πιθανολογούμενη εξαγορά της ΑΤΕ από την Τράπεζα Πειραιώς, μετά την αποτυχία της ΑΤΕ να περάσει το ευρωπαϊκό «stress test» των τραπεζών.

Στο δημόσιο τομέα πολλοί δημόσιοι υπάλληλοι μετά τη μείωση των μισθών τους πραγματοποίησαν ένα είδος «λευκής απεργίας», επιβραδύνοντας το ρυθμό εργασίας τους, προκαλώντας προβλήματα και καθυστερήσεις στις λειτουργίες του κράτους.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της αντίδρασης ήταν η κινητοποίηση των ελεγκτών εναέριας κυκλοφορίας που αρχικά εξήγγειλαν μια 24ωρη απεργία για τις 24 Ιουλίου, η οποία κρίθηκε παράνομη καθώς βρισκόμασταν εν μέσω της τουριστικής περιόδου· τότε αποφάσισαν να πραγματοποιήσουν «απεργία ζήλου», κάνοντας χρήση των αυστηρών διεθνών κανονισμών για την εναέρια κυκλοφορία προκειμένου να καθυστερήσουν ή να ματαιώσουν την αναχώρηση των πτήσεων. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η απόφαση των τοπικών ενώσεων των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης να ματαιώσουν τη διαδικασία αυτοαξιολόγησης που προώθησε το Υπουργείο Παιδείας ως ένα πρώτο βήμα για την επιχειρούμενη πειθαρχική αξιολόγηση τόσο των εκπαιδευτικών όσο και των σχολικών μονάδων.

Παρόλα αυτά η συνολική απάντηση των δημοσίων υπαλλήλων, μια κατηγορία εργαζομένων που τα μέτρα της κυβέρνησης έπληξαν ιδιαίτερα, ήταν μάλλον χλιαρή.

Αξίζει να ειπωθούν λίγα λόγια παραπάνω για το δημόσιο τομέα. Παρά τις διαφορετικές ταυτότητες (κυρίως πολιτικές) των δημόσιων υπαλλήλων, το αίσθημα ασφάλειας της μονιμότητας ή και της πρόσδεσης σε κάποιο κομματικό-συνδικαλιστικό δίκτυο

βοηθάει τους εργαζόμενους, ανεξαρτήτως κόμματος, στο να λαμβάνουν πλασματικές υπερωρίες, πλασματικά «εκτός έδρας» ή επιδόματα παραγωγικότητας που μόνο παραγωγικά δε λειτουργούν. Η κατάσταση αυτή συνοδεύεται και από ένα πλέγμα σχέσεων αλληλοβοήθειας και αλληλοκάλυψης (π.χ. αναρρωτικές άδειες που δε γράφονται ποτέ, μακροχρόνιες εκπαιδευτικές άδειες, άτυπα μειωμένο ωράριο για ανθρώπους με κάποιο οικογενειακό ή προσωπικό πρόβλημα, εναλλάξ κοπάνες). Επίσης, είναι σύνηθες το φαινόμενο, όπου είναι δυνατόν, της χρέωσης των προσωπικών εξόδων των εργαζομένων στο κράτος (π.χ. τηλέφωνο, γραφική ύλη, τροφή).

Προφανώς εδώ δε μιλάμε για κάτι το επαναστατικό, η ταξική πάλη δεν είναι απαραίτητα επαναστατική. Ωστόσο, όσα περιγράφουμε παραπάνω, μπορούμε να πούμε ότι συνιστούν τη δημιουργία δικτύων σχέσεων ανάμεσα στους εργαζόμενους (έστω και περιορισμένων) και χρήσης κοινών αγαθών, πρακτικές που, αν δεν μπλοκάρουν, σίγουρα δυσχεραίνουν την ομαλή λειτουργία του κεφαλαίου και του κράτους του και είναι θετικές τουλάχιστον για τους ίδιους τους εργαζόμενους και τις άμεσες σχέσεις τους. Σε τελική ανάλυση είναι μια έκφραση της δυσφορίας μέσα στη μισθωτή εργασία.

Ο ιδεολογικός διασυρμός, με τις γνωστές κατηγορίες περί «διαφθοράς», «ρετιρέ», «κακών υπηρεσιών» και «ανεπάρκειας της δημόσιας διοίκησης», συνοδεύόμενος από μυθεύματα περί του «υπερπληθυσμού των δημοσίων υπαλλήλων»^[22] ήταν αναγκαία προϋπόθεση για την υλική υποτίμηση που ακολούθησε. Εδώ και δεκαετίες, πολιτικοί και μίντια, αρχής γενομένης με το ΠΑΣΟΚ, αντιπαραθέτουν δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, λες και στον τελευταίο λείπουν οι «στρεβλώσεις» του δημοσίου. Λες και οι χειρότερες συνθήκες εργασίας που κυριαρχούν στον ιδιωτικό τομέα, οφείλονται στον «κακό» δημόσιο τομέα. Πίσω από την προπαγάνδα αυτή δεν κρύβεται τίποτα άλλο παρά η υποτίμηση της εργατικής δύναμης συνολικά, με το δημόσιο τομέα να προηγείται και να ανοίγει την πόρτα στον ιδιωτικό, όπως αποδείχθηκε (ξανά) τον περασμένο χρόνο.

Εκτός από τη συνδικαλιστική κυριαρχία εντός του δημοσίου τομέα, μέρος της ερμηνείας της χλιαρής αντίδρασης των εργαζομένων που τον στελεχώνουν οφείλεται και στα εξής: στη βαρετή αίσθηση ενός προδιαγεγραμμένου μέλλοντος που παρέχει η μονιμότητα της μισθωτής εργασίας, στην ατομικιστική αντίληψη του στυλ «δεν πειράζει να μας κόψουν λίγο το μισθό, τουλάχιστον εμείς δε θα χάσουμε τη δουλειά μας», στην κομματική ένταξη των εργαζομένων (ειδικά των πασόκων, των οποίων οι προσδοκίες διαψεύστηκαν και βρέθηκαν σε μια αμήχανη και αδρανή κατάσταση) και στην καλλιέργεια μιας συντεχνιακής νοοτροπίας η οποία σε κάποιες περιπτώσεις εκφράζεται με έλλειψη εκτίμησης και συμπάθειας για εργαζόμενους σε άλλους κλάδους του δημοσίου. Δεν είναι τυχαίο ότι σπάνιες ήταν οι περιπτώσεις που οι μόνιμοι συναντήθηκαν με τους προσωρινούς, καθώς στις περισσότερες περιπτώσεις οι μόνιμοι αντιμετωπίζουν τους προσωρινούς ως ιεραρχικά κατώτερους και όχι ως συναδέλφους.

[22] Σύμφωνα με την απογραφή που έκανε το υπουργείο Εσωτερικών, ο πραγματικός αριθμός φτάνει τις 770 χιλιάδες περίπου, περιλαμβάνοντας όλες τις μορφές σύμβασης εργασίας (από μόνιμους μέχρι συμβασιούχους έργου και αιρετούς). Αντίθετα λοιπόν, αποδεικνύεται ότι το ελληνικό δημόσιο είναι υποστελεχωμένο, σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Βλ. Ο λαγός του ΔΝΤ, ΙΟΣ, 19/9/10 (<http://www.iospress.gr/ios2010/ios20100919.htm>)

Για παράδειγμα, η κινητοποίηση των συμβασιούχων της ΕΡΤ ενάντια στη μη ανανέωση των συμβάσεών τους αντιμετωπίστηκε με αδιαφορία από την πλειοψηφία των μόνιμων συναδέλφων τους. Η κατάληψη της ΕΡΤ έληξε άδοξα μετά από διαπραγματεύσεις μεταξύ του σωματείου των συμβασιούχων, που ελέγχεται από την ΠΑΣΚ, και τη διεύθυνση της ΕΡΤ, χωρίς να γίνει κάποια προσπάθεια να παρεμποδιστεί η εκπομπή του προγράμματος της ΕΡΤ και χωρίς ούτε καν να προσπαθήσουν να χρησιμοποιήσουν τα μέσα που τους προσέφερε η ΕΡΤ για να δημοσιοποιήσουν τα αιτήματά τους.

Στις 24 Σεπτεμβρίου, 2.000 συμβασιούχοι του δημόσιου τομέα διαδήλωσαν έξω από τον Άρειο Πάγο, προκειμένου να πιάσουν το δικαστήριο να εκδώσει ευνοϊκή απόφαση για τη μετατροπή των συμβάσεων ορισμένου χρόνου δύο καθαριστριών που εργάζονταν στον ΟΠΑΠ σε συμβάσεις αορίστου χρόνου, καθώς η απόφαση θα μπορούσε να αποτελέσει δεδικασμένο για παρόμοιες υποθέσεις στο μέλλον. Η εισήγηση ήταν αρνητική για τις δύο εργάτριες, αλλά, ύστερα από απαίτηση των συνδικαλιστικών εκπροσώπων των συμβασιούχων, το δικαστήριο αποφάσισε να αναβάλλει την έκδοση της απόφασης μέχρι τις 20 Ιανουαρίου του 2011 σε μια προσπάθεια να εκτονωθεί η κατάσταση, καθώς η ένταση έξω από το δικαστήριο είχε φτάσει στα ύψη. Στη συνέχεια οι συγκεντρωμένοι έκαναν πορεία προς τη Βουλή· περνώντας έξω από το Υπουργείο Εξωτερικών πέταξαν αυγά στο κτήριο και, ενώ ο κύριος όγκος της πορείας είχε ήδη φτάσει στο Σύνταγμα, μια ομάδα συμβασιούχων πυροσβεστών προσπάθησε να εισβάλλει στο υπουργείο. Η προσπάθειά τους δεν στέφθηκε με επιτυχία, αλλά έδωσε την ευκαιρία στους συνδικαλιστές να μπουν στο κτήριο για να παραδώσουν ένα ψήφισμα... Εντωμεταξύ, στην Πλατεία Συντάγματος κάποιοι συνδικαλιστές της ΔΑΚΕ σε μια θεαματική ενέργεια, μπήκαν μπροστά και παρακίνησαν τους διαδηλωτές να τραγουδήσουν τον Εθνικό Ύμνο και πολλοί από αυτούς, δυστυχώς, ακολούθησαν την προτροπή τους. Η απόφαση που έλαβε τελικά ο Άρειος Πάγος στις 20 Ιανουαρίου του 2011 ήταν αρνητική, με το θέμα τώρα να προωθείται στα ευρωπαϊκά δικαστήρια.

Μέσα στο Σεπτέμβρη που μας πέρασε, οι εργαζόμενοι στον ΟΣΕ πραγματοποίησαν μια σειρά κινητοποιήσεων (απεργιών και στάσεων εργασίας) ενάντια στην επικείμενη αναδιάρθρωση της εταιρείας. Η αναδιάρθρωση του ΟΣΕ έχει κομβική σημασία για την κυβέρνηση όσον αφορά την αναδιάρθρωση και ιδιωτικοποίηση των δημόσιων μεταφορών, αλλά και των υπόλοιπων ΔΕΚΟ γενικότερα. Η κυβέρνηση χρησιμοποιώντας ως πρόσχημα το έλλειμμα του ΟΣΕ,^[23] προσπαθεί (α) να μειώσει το λειτουργικό κόστος της εταιρείας και το εργατικό κόστος μειώνοντας τους μισθούς, περικόπτοντας τα επιδόματα, τις αποζημιώσεις για την υπερωριακή απασχόληση και τις θέσεις εργασίας και καταργώντας τα δρομολόγια που δεν είναι κερδοφόρα· (β) να αυξήσει τα έσοδα του ΟΣΕ, αυξάνοντας το κόστος των εισιτηρίων και πουλώντας ή αξιοποιώντας περιουσιακά στοιχεία που παρέμεναν αναξιοποίητα μέχρι τώρα· και (γ) να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την ιδιωτικοποίηση ορισμένων υπηρεσιών και λειτουργιών του ΟΣΕ. Όλα τα παραπάνω συνοδεύονται από την αλλαγή του εσωτερικού κανονισμού της εταιρείας, κάτι που έχει προαναγγελθεί και για άλλες ΔΕΚΟ, και από την αλλαγή των συνθηκών εργασίας και των εργασιακών σχέσεων στον ΟΣΕ. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι η ηγεσία του σωματείου του ΟΣΕ ελέγχεται από την ΠΑΣΚ και μέχρι τώρα δεν έχει υπάρ-

[23] Εδώ εντοπίζει κανείς ένα παράδειγμα της «δημιουργικής λογιστικής» του κράτους που έβαζε τις διορισμένες από τις κυβερνήσεις διοικήσεις του ΟΣΕ να δανείζονται τεράστια ποσά από τις τράπεζες με υψηλά επιτόκια γιατί το ίδιο δεν πλήρωνε το μερίδιό του στα συγχρηματοδοτούμενα με την Ε.Ε. έργα. Έτσι, το χρέος του δημοσίου προς τον ΟΣΕ δεν καταγραφόταν στον προϋπολογισμό. Βλ. Η «περαίωση» του ΟΣΕ, ΙΟΣ 26/9/10, (<http://www.iospress.gr/ios2010/ios20100926.htm>)

ξει καμιά πρωτοβουλία της βάσης για να δημιουργηθούν δεσμοί με τους επιβάτες του σιδηροδρόμου, δηλαδή με άλλους προλετάριους.

Οι συμβασιούχοι του Υπουργείου Πολιτισμού, στην πλειοψηφία τους εργαζόμενοι στους αρχαιολογικούς χώρους, ξεκίνησαν την απεργία τους στις 12 Οκτωβρίου και την επομένη μπήκαν στον αρχαιολογικό χώρο της Ακρόπολης, άλλαξαν τα λουκέτα και έκλεισαν την είσοδο για τους επισκέπτες, ζητώντας να τους καταβληθούν τα δεδουλευμένα τους, καθώς πολλοί παρέμεναν απλήρωτοι για 15 με 22 μήνες. Τη δεύτερη μέρα της κατάληψης, στις 14 Οκτωβρίου, μονάδες της YMET και των MAT εισέβαλαν στο χώρο της Ακρόπολης και απομάκρυναν τους απεργούς αφού φιλοδώρησαν με γκλομπιές και χημικά όσους βρίσκονταν μέσα. Πέρα από την κρατική καταστολή, οι απεργοί έπρεπε να αντιμετωπίσουν και το μιντιακό λιντσάρισμα, στο οποίο πρωτοστάτησε και πάλι το συγκρότημα Αλαφούζου, κατηγορώντας τους απεργούς ότι αμαυρώνουν τη διεθνή εικόνα της χώρας και πλήττουν τον ελληνικό τουρισμό, μια από τις κύριες πηγές κέρδους του ελληνικού κεφαλαίου. Μοναδική αισιόδοξη νότα ήταν η απόφαση τωνμόνιμων υπαλλήλων του Υπουργείου Πολιτισμού να κηρύξουν 24ωρη απεργία συμπαραστεκόμενοι στους συναδέλφους τους.

Τον Οκτώβριο και το Νοέμβριο απήργησαν οι εργαζόμενοι στους ΟΤΑ ζητώντας την επαναπρόσληψη των εργαζομένων ορισμένου χρόνου που έληγαν οι συμβάσεις τους. Η μη ανανέωση των συμβάσεων, λόγω της εφαρμογής του μνημονίου και της «μεταρρύθμισης στην τοπική αυτοδιοίκηση» (του περίφημου «Καλλικράτη»), είχε ήδη προκαλέσει σημαντικά προβλήματα στην καθαριότητα των μεγάλων αστικών κέντρων, καθώς το διαθέσιμο προσωπικό δεν επαρκούσε.

Στις 29 Νοεμβρίου το Υπουργείο Θαλασσίων Υποθέσεων ανακοίνωσε την πολιτική επιστράτευση των ναυτεργατών που πραγματοποιούσαν επαναλαμβανόμενες 48ωρες απεργίες από τις 23 Νοεμβρίου μετά την άρνηση των εφοπλιστικών ενώσεων να υπογράψουν τη νέα συλλογική σύμβαση εργασίας. Η απεργία των ναυτεργατών, πέρα από τα προβλήματα που προκάλεσε στην επιβατική κίνηση προς και από τα νησιά, είχε σημαντική επίπτωση στις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων σε μια περίοδο μηδενικής ανοχής από το κράτος. Χαρακτηριστική ήταν η δήλωση του αρμόδιου υπουργού με την οποία προανήγγειλε την επιστράτευση: *«Είμαστε υποχρεωμένοι απέναντι στον ελληνικό λαό, σε μια εξαιρετικά δύσκολη οικονομική συγκυρία για τη χώρα μας, να πάρουμε τα μέτρα εκείνα που εγγυώνται τη διασφάλιση του δημοσίου συμφέροντος και να είστε βέβαιτοι πως θα το πράξουμε»*.

24ωρη απεργία πραγματοποίησε το προσωπικό της ΑΤΕ στις 8 Δεκεμβρίου ενάντια στη μείωση κατά 10% των αποδοχών του από 1η Ιανουαρίου του 2011, τη μείωση των θέσεων εργασίας και τη συρρίκνωση της εταιρείας. Η μείωση των αποδοχών των εργαζομένων στην ΑΤΕ και η μείωση των θέσεων εργασίας ήταν οι όροι που έθεσε η «Τρόικα» προκειμένου το Δημόσιο, που είναι ο κύριος μέτοχος της ΑΤΕ, να προχωρήσει σε αύξηση του μετοχικού κεφαλαίου της. Οι εργαζόμενοι συνέχισαν τις κινητοποιήσεις τους προκηρύσσοντας 48ωρη απεργία για τις 14 και 15 Δεκεμβρίου. Τρίωρη στάση εργασίας σε συμπαράσταση στους εργαζομένους της ΑΤΕ είχε προκηρύξει και η ΟΤΟΕ στις 8 Δεκεμβρίου.

Την 1η Δεκέμβρη πραγματοποίησαν 24ωρη απεργία οι δημοσιογράφοι και οι άλλοι εργαζόμενοι στον έντυπο και ηλεκτρονικό Τύπο. Η απεργία εξαγγέλθηκε μετά από πιέσεις που δέχτηκε η ΕΣΗΕΑ από τη βάση της, μετά το κύμα απολύσεων στα συγκροτήματα του Πήγασου και του ΔΟΛ και το κλείσιμο πολλών «μαγαζιών» στο χώρο του

Τύπου (με πιο χαρακτηριστική ίσως περίπτωση το κλείσιμο της «Απογευματινής») και την απροθυμία της ΕΣΗΕΑ να στηρίξει τις απεργιακές κινητοποιήσεις των εργαζόμενων στις επιχειρήσεις που έγιναν απολύσεις. Στην απεργιακή πορεία που έγινε την ίδια μέρα η συμμετοχή ήταν σχετικά μικρή, δεδομένης της επίθεσης που δέχονται οι εργαζόμενοι στον Τύπο· η πορεία σταμάτησε μπροστά από το Υπουργείο Εργασίας όπου θα μιλούσαν εκπρόσωποι των σωματείων από το χώρο του Τύπου. Όταν έφτασε η σειρά του προέδρου της ΕΣΗΕΑ, Πάνου Σόμπολου, να μιλήσει, ξέσπασαν γιουχαίσματα, ενώ κάποιοι συγκεντρωμένοι του εκτόξευσαν καφέδες και μπουκαλάκια με νερό, υποχρεώνοντάς τον να καταφύγει πίσω από μια διμοιρία της ΥΜΕΤ και να φυγαδευτεί στη συνέχεια στο χώρο του υπουργείου. Το λόγο πήραν μετά εργαζόμενοι του ΔΟΛ και της «Απογευματινής» και η πορεία τερματίστηκε στο Υπουργείο Οικονομίας στο Σύνταγμα. Έχει μεγάλο ενδιαφέρον το γεγονός ότι η επίθεση στον πρόεδρο της ΕΣΗΕΑ αποκρύφτηκε από τα μεγάλα ΜΜΕ. Για τις 17 και 18 Δεκεμβρίου προκηρύχθηκε νέα απεργία στο χώρο του Τύπου με σκοπό να μην εκδοθούν τα κυριακάτικα φύλλα της 19ης Δεκεμβρίου που αποφέρουν τα μεγαλύτερα διαφημιστικά έσοδα όλης της χρονιάς! Ωστόσο η ηγεσία της ΕΣΗΕΑ δεν έδειξε καμία διάθεση να προασπίσει την απεργία, επιτρέποντας στους εκδότες των εφημερίδων να κυκλοφορήσουν τα κυριακάτικα φύλλα από την Παρασκευή, 17 Δεκέμβρη.^[24]

Το Δεκέμβριο οι εργαζόμενοι στα μέσα μαζικής μεταφοράς στην Αθήνα επανέλαβαν τις κινητοποιήσεις τους μετά τις εξαγγελίες της κυβέρνησης για την αναδιάρθρωση των συγκοινωνιών (βλ. τη στήλη με τα μέτρα), πραγματοποιώντας 24ωρες απεργίες και στάσεις εργασίας. Και σε αυτήν την περίπτωση οι συνδικαλιστές της ΠΑΣΚ, που ελέγχουν τα σωματεία του κλάδου, αποφάσισαν να αναστείλουν τις κινητοποιήσεις μέσα στις γιορτές ή, στην καλύτερη περίπτωση, να προσαρμόσουν τις κινητοποιήσεις στο εορταστικό ωράριο των καταστημάτων για να μην «πλήξουν την εμπορική κίνηση» στο κέντρο της Αθήνας. Πάντως για πρώτη φορά οι εργαζόμενοι στον ΗΣΑΠ κάνοντας μια κίνηση για να προσεγγίσουν τους επιβάτες, δηλαδή τους προλετάριους που χρησιμοποιούν τα ΜΜΜ, τους προέτρεπαν να μετακινούνται δωρεάν χωρίς να ακυρώνουν τα εισιτήριά τους.

Στις 6 Δεκέμβρη ήταν προγραμματισμένη μια σειρά πορειών και συγκεντρώσεων μνήμης για τη συμπλήρωση 2 χρόνων από τη δολοφονία του Αλέξη Γρηγορόπουλου. Η πρώτη πορεία της ημέρας ήταν προγραμματισμένη για τις 12, στην οποία συμμετείχαν μαθητές και η ΟΛΜΕ. Χώρος συγκέντρωσης είχαν οριστεί τα Προπύλαια και οι διαθέσεις των μαθητών φάνηκαν αμέσως καθώς των οργανωμένων μπλοκ των σχολείων προηγούνταν «χύμα» κόσμος κρατώντας παλούκια, πέτρες ή οτιδήποτε άλλο είχαν βρει πρόχειρο και φωνάζοντας αντιπατιστικά συνθήματα. Οι πρώτες αψιμαχίες σημειώθηκαν στα Χαυτεία, όταν μαθητές επιτέθηκαν στις διμοιρίες των μπάτσων που βρίσκονταν παραταγμένοι εκεί. Οι μπάτσοι αντεπιτέθηκαν με χειροβομβίδες κρότου λάμψης και περιορισμένη χρήση δακρυγόνων· η ΟΛΜΕ μπήκε στην κορυφή της πορείας για να εκτονώσει την ένταση και η πορεία συνεχίστηκε μέσω της Σταδίου, όπου σπάστηκαν βιτρίνες καταστημάτων μέχρι το Σύνταγμα, όπου μαθητές επιτέθηκαν εκ νέου στους μπάτσους, χωρίς όμως να κλιμακωθούν οι συγκρούσεις. Η πορεία συνεχίστηκε, έτσι, προς τα Προπύλαια, όπου παρέμεινε η πλειοψηφία των μαθητών εν αναμονή των απογευματινών συγκεντρώσεων.

[24] Για μια διεξοδικότερη περιγραφή του τι έγινε στις 17 και 18 Δεκεμβρίου, βλ. http://katalipsiesiea.blogspot.com/2010/12/48_27.html

Την ίδια περίπου ώρα, περίπου 300 μαθητές επιτέθηκαν στο Α/Τ Περιστερίου στο Μπουρνάζι με πέτρες, προκαλώντας φθορές στα τζάμια του κτηρίου.

Οι απογευματινές πορείες είχαν καλεστεί από οργανώσεις της αριστεράς και ομάδες του αναρχικού και αντιεξουσιαστικού χώρου για τις 4 και τις 6 αντίστοιχα, αλλά η παρέμβαση των ΜΑΤ, μετά την επίθεση από μαθητές που δέχτηκε μια ομάδα ασφαλιτών που βρισκόταν στην Ακαδημίας πίσω από τα Προπύλαια, επέσπευσε το ξεκίνημα της πρώτης πορείας. Η πορεία ακολούθησε τη γνωστή διαδρομή Προπύλαια-Χαυτεία-Σύνταγμα με ισχυρές δυνάμεις μπάτσων να την ακολουθούν από απόσταση αναπνοής και διαρκείς συγκρούσεις μεταξύ διαδηλωτών και μπάτσων να διεξάγονται σε όλη τη διαδρομή. Οι συγκρούσεις θα κλιμακωθούν μπροστά στη Βουλή, όπου οι μπάτσοι θα δεχτούν επίθεση με κοκτέιλ μολότοφ και θα συνεχιστούν στην Πλατεία Συντάγματος για περισσότερη από μία ώρα. Νέες συγκρούσεις θα συνεχιστούν και αφού η κεφαλή της πορείας στρίψει στην Πανεπιστημίου με σπασίματα βιτρινών και επιθέσεις ενάντια στους μπάτσους στο ύψος της Κοραή. Τμήματα της πορείας κατευθύνονται προς τα Εξάρχεια και το Πολυτεχνείο, κλείνοντας την Πατησίων, ενώ άλλα μπλοκ θα συνεχίσουν προς την Ομόνοια για να διαλυθούν στη Γ' Σεπτεμβρίου προς τα Εξάρχεια, μετά την καταδίωξή τους από μπάτσους της ΔΙΑΣ. Οι συγκρούσεις θα μεταφερθούν σταδιακά στα Εξάρχεια όπου συγκεντρώνονταν πολλοί διαδηλωτές εν όψει και της συγκέντρωσης στο χώρο που δολοφονήθηκε ο Αλέξης Γρηγορόπουλος στις 9 το βράδυ. Συγκεντρωμένοι και μπάτσοι παίζουν τη γάτα με το ποντίκι, καθώς οι πρώτοι επιτίθενται κατά ομάδες ενάντια στους μπάτσους, για να διαλυθούν (συνήθως) μετά την επίθεση των μπάτσων και να ανασυγκροτηθούν μετά από λίγο... Ο κλεφτοπόλεμος θα συνεχιστεί μέχρι αργά το βράδυ, καθώς μετά τη συγκέντρωση των 9 ξέσπασαν νέες συγκρούσεις.

Η τελευταία απεργιακή κινητοποίηση του 2010 ήταν η γενική απεργία που προκηρύχτηκε για τις 15 Δεκεμβρίου, μια μέρα μετά την ψήφιση με τη διαδικασία του κατεπείγοντος του νομοσχεδίου για την αναδιάρθρωση των εργασιακών σχέσεων και τις αλλαγές στο καθεστώς των συλλογικών συμβάσεων. Η συμμετοχή στην απεργιακή πορεία ήταν σχετικά μικρή –οι διαδηλωτές υπολογίζονται περίπου στους 50.000– και χω-

ρίς παλμό. Ως συνήθως, κι εκείνη την ημέρα είχαν προγραμματιστεί τρεις συγκεντρώσεις: μία του ΠΑΜΕ στην Ομόνοια, που έκανε την πορεία του μέχρι το Σύνταγμα για να «διαλυθεί ησύχως»· μία της ΓΣΕΕ στο Πεδίο του Άρεως, η οποία κατευθύνθηκε μέχρι την Ομόνοια χωρίς να προχωρήσει μέχρι το Σύνταγμα λόγω των συγκρούσεων που γίνονταν εκεί και η τρίτη των πρωτοβάθμιων σωματείων, των οργανώσεων της αριστεράς και των αναρχικών. Μετά τις καθιερωμένες ομιλίες, ξεκίνησε η πορεία του ΠΑΜΕ από την Ομόνοια και στη συνέχεια ακολούθησαν τα μπλοκ της ΓΣΕΕ. Το κλίμα «ζεστάθηκε» κάπως στην Πλατεία Συντάγματος όταν κάποιοι διαδηλωτές επιτέθηκαν και τραυμάτισαν τον πρώην υπουργό και βουλευτή της ΝΔ Κωστή Χατζηδάκη και κυρίως όταν άρχισε να φτάνει στην πλατεία η κύρια διαδήλωση. Αμέσως κάποιοι διαδηλωτές έδειξαν τις διαθέσεις τους, επιτιθέμενοι αρχικά με πέτρες και στη συνέχεια με βόμβες μολότοφ ενάντια στους μπάτσους που βρίσκονταν στην πλατεία. Παρά τη μαζική επίθεση των μπάτσων με χημικά, το κύριο σώμα των διαδηλωτών που βρίσκονταν στο χώρο μπροστά από τη Βουλή μπόρεσε να «κρατήσει» μέχρι να φτάσει ο κύριος όγκος της πορείας χάρη στην οργάνωσή του. Μετά την άφιξη και των άλλων μπλοκ, η πορεία θα συνεχίσει στην οδό Πανεπιστημίου, όπου ομάδες διαδηλωτών επιτέθηκαν σε κάποια από τα λίγα απροστάτευτα κτίρια. Ενώ η διαδήλωση βρίσκεται στην Πανεπιστημίου, αρχίζει να διαδίδεται η είδηση ότι η πορεία θα επιστρέψει στο Πεδίο του Άρεως για να καταληφθεί το κτήριο της ΓΣΕΕ. Έτσι οι διαδηλωτές ακολουθούν τον αντίστροφο δρόμο μέσω της Πατησίων και της Γ' Σεπτεμβρίου. Οι πρώτοι διαδηλωτές που έφτασαν μπροστά από το κτήριο της ΓΣΕΕ βρέθηκαν αντιμέτωποι με άντρες της ομάδας «Δίας», ενώ άλλες δυνάμεις της αστυνομίας επιτέθηκαν στην πορεία στο ύψος του Πολυτεχνείου και της οδού Ιουλιανού. Μετά από μια σύντομη μάχη και την αποτυχημένη απόπειρα να παραβιαστεί η πόρτα του κτηρίου, οι διαδηλωτές διασκορπίστηκαν στους γύρω δρόμους, με κάποιους από αυτούς να καταφεύγουν στην ΑΣΟΕΕ και το Πολυτεχνείο, ενώ ο κύριος όγκος τους επέστρεψε στην Ομόνοια. Όσοι από τους διαδηλωτές κατάφεραν να παραμείνουν γύρω από τη ΓΣΕΕ μετά το τέλος της σύγκρουσης είχαν την ευκαιρία να δουν δεκάδες μπάτσους να προστατεύουν το κτήριο της ΓΣΕΕ, προστατεύοντας στην πραγματικότητα έναν από τους βασικούς και κατ' επανάληψη νεκροθάφτες των ταξικών αγώνων.

Η πορεία της 15 Δεκέμβρη έδειξε ακόμα μια φορά τα όρια της διαμαρτυρίας, έτσι όπως αυτή οργανώθηκε και εκφράστηκε τους τελευταίους μήνες, ή μήπως θα ήταν σωστότερο να πούμε τα τελευταία χρόνια; Βλέπουμε να επαναλαμβάνεται το τρίπτυχο «απεργία-πορεία-συγκρούσεις», χωρίς αυτό να εντάσσεται σε κάποια ευρύτερη προοπτική και χωρίς να υπάρχει κάποιος, έστω και βραχυπρόθεσμος, σχεδιασμός. Επιπλέον, όλες οι διαμαρτυρίες δεν παρουσιάζουν καμιά εφευρετικότητα που να υπερβαίνει το προαναφερθέν τρίπτυχο ενώ απουσιάζουν τελείως οι πρωτοβουλίες από τη βάση, ακόμη και σε εργασιακούς χώρους στους οποίους γίνεται απευθείας επίθεση. Η απόπειρα κατάληψης της ΓΣΕΕ, που θα αποτελούσε το «καινούριο» στην απεργία της 15 Δεκέμβρη, ήταν κι αυτή μια απόπειρα επανάληψης της κατάληψης που είχε γίνει στη διάρκεια της εξέγερσης του Δεκέμβρη του 2008 και επιβεβαίωσε ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται είτε σαν φάρσα είτε σαν τραγωδία. Μοναδική, ίσως, εξαίρεση ήταν η πρωτοβουλία των εργαζομένων της ΕΘΕΛ να καταλάβουν τις εξόδους των αμαξοστασίων για περίπου 2 ώρες το βράδυ της 15ης Δεκέμβρη, εμποδίζοντας την έξοδο των οχημάτων και παρατείνοντας κατά 2 περίπου ώρες τη στάση εργασίας τους!

Η πιο μεγάλη σε διάρκεια και ίσως η μαχητικότερη κινητοποίηση το διάστημα από τον Ιούλιο μέχρι το Σεπτέμβριο του 2010 ήταν αυτή των ιδιοκτητών οχημάτων δημόσιων μεταφορών που είχε τεράστιο αντίκτυπο στις δημόσιες μεταφορές και τη λειτουργία της αγοράς. Στα τέλη Ιουλίου οι «φορτηγατζήδες» κινητοποιήθηκαν ενάντια στην επικείμενη ψήφιση του νόμου για τη λεγόμενη «απελευθέρωση» των δημόσιων μεταφορών. Οι κύριες συνέπειες του νόμου ήταν: (α) η υποτίμηση έως μηδενισμός της αξίας των αδειών τους, οι οποίες μέχρι τότε μπορούσαν να μεταπωληθούν σε ένα αρκετά υψηλό τίμημα και (β) η συγκέντρωση των μεταφορών σε ανώνυμες εταιρείες και η συρρίκνωση της αυτοαπασχόλησης στον τομέα. Μέχρι τώρα στον τομέα των δημόσιων μεταφορών κυριαρχούσαν οι ατομικές επιχειρήσεις και για να δραστηριοποιηθεί κανείς σε αυτόν έπρεπε να αγοράσει μία άδεια από κάποιον άλλο μεταφορέα που ήθελε να αποσυρθεί. Παρόμοια είναι και η κατάσταση σε άλλα επαγγέλματα για τα οποία ισχύουν περιορισμοί, όπως οι δικηγόροι για τους οποίους ισχύουν γεωγραφικοί περιορισμοί, οι φαρμακοποιοί, οι αρχιτέκτονες ή οι μηχανικοί. Αν και σε ορισμένα λεγόμενα «κλειστά επαγγέλματα», όπως οι δικηγόροι και οι μεταφορείς, δραστηριοποιούνται ήδη εταιρείες, η συγκέντρωση του κεφαλαίου σε αυτά είναι μικρότερη. Η κυβέρνηση είχε δεσμευτεί για την «απελευθέρωση» των κλειστών επαγγελμάτων και οι δημόσιες μεταφορές ήταν ο πρώτος κλάδος που επέλεξε να «απελευθερώσει», αποτελώντας ένα «crash-test» για την ικανότητά της να επιβάλει το μέτρο αυτό και στα άλλα επαγγέλματα. Η επιμονή του ΔΝΤ, της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, της ΕΚΤ και της Ελληνικής κυβέρνησης στην «απελευθέρωση» των μεταφορών δείχνει τη σημασία που αποδίδουν στη συγκέντρωση κεφαλαίου σε αυτόν το συγκεκριμένο τομέα, αυξάνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την κερδοφορία του. Μπορούμε να πούμε ότι η ουσία της «απελευθέρωσης» είναι η υποτίμηση και η καταστροφή του μικρού κεφαλαίου, της αυτοαπασχόλησης και της μικροαστικής ιδιοκτησίας. Στην πραγματικότητα τίποτα δεν απελευθερώνεται· αντίθετα το κεφάλαιο «συγκεντρώνει τις δυνάμεις του» για να επεκταθεί ακόμα περισσότερο.

Η απεργία στις οδικές μεταφορές προκάλεσε σημαντικά προβλήματα στην κυκλοφορία των εμπορευμάτων, ειδικά των καυσίμων, και καθώς βρισκόμασταν στο ζενίθ της τουριστικής περιόδου, η κυβέρνηση πέτυχε, χάρη και στην αгаστή συνεργασία της πλειοψηφίας των ΜΜΕ, να απομονώσει τους απεργούς και να τους παρουσιάσει ως «εχθρούς του δημοσίου συμφέροντος». Τέσσερις μόλις μέρες μετά την έναρξη της κινητοποίησης, η κυβέρνηση κατέφυγε στη λύση της πολιτικής επιστράτευσης των απεργών και των οχημάτων τους. Επίσης, για να σπάσει την απεργία, κινητοποίησε οχήματα και σκάφη του στρατού για τον ανεφοδιασμό με καύσιμα «νευραλγικών τομέων»· για τον ίδιο σκοπό χρησιμοποιήθηκαν και τα βυτιοφόρα των εταιρειών εμπορίας καυσίμων. Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι οι περισσότεροι συνδικαλιστικοί εκπρόσωποι των μεταφορέων είναι ιδιοκτήτες μεταφορικών εταιρειών, ενώ η πλειοψηφία των μεταφορέων είναι αυτοαπασχολούμενοι. Μετά από εννέα μέρες απεργίας, η ηγεσία του σωματείου τους εξήγγειλε την αναστολή της απεργίας για να προχωρήσει σε νέες διαπραγματεύσεις με το Υπουργείο Μεταφορών για ορισμένα παράπλευρα ζη-

τήματα του κλάδου (ασφάλιση και φορολογικές ρυθμίσεις για τους κατόχους των αδειών) και δήλωσε ότι θα εξέταζε το ενδεχόμενο νέων κινητοποιήσεων το Σεπτέμβριο του 2010, όταν θα ψηφιζόταν το νομοσχέδιο.

Το τελικό νομοσχέδιο ψηφίστηκε στα τέλη Σεπτεμβρίου, ενώ ακόμα ίσχυε η πολιτική επιστράτευση. Οι μεταφορείς βρίσκονταν ήδη στη 18η ημέρα της απεργίας τους, την οποία συνέχισαν και αφού είχε τεθεί σε εφαρμογή ο νόμος. Σε απάντηση, η κυβέρνηση κινητοποίησε ένα γιγαντιαίο απεργοσπαστικό μηχανισμό: η αστυνομία συνόδευε κονβόι απεργοσπαστών και συνέλαβε απεργούς που δε συμμορφώθηκαν στην πολιτική επιστράτευση, ενώ τα ΜΑΤ έσπασαν τα μπλόκα που είχαν στήσει οι μεταφορείς. Σημαντικό ρόλο στο σπάσιμο της απεργίας έπαιξε και η στάση των ΜΜΕ που προωθούσαν μια εξαιρετικά επιθετική προπαγάνδα εις βάρος των απεργών, παρουσιάζοντάς τους ως «συντεχνία»^[25] και «υπονομευτές» της προσπάθειας που γίνεται για τη διάσωση της «εθνικής οικονομίας». Παρά τη μεγάλη μαχητικότητα των μεταφορέων (συγκρούσεις με τα ΜΑΤ έξω από το Υπουργείο Μεταφορών και τη Βουλή στην Αθήνα και έξω από διυλιστήρια καυσίμων στη Θεσσαλονίκη, στήσιμο μπλόκων σε οδικές αρτηρίες-κλειδιά και ξυλοδαρμός των απεργοσπαστών), το κοινωνικό περιεχόμενο του αγώνα τους παρέμεινε αποκλειστικά κλαδικό, ενώ δεν έλειψαν και εθνικιστικά στοιχεία (παρουσία πλήθους ελληνικών σημαιών στις πορείες και καπελάκια που έγραφαν «Μολών Λαβέ»). Αυτό το στοιχείο έκρινε και την κινητοποίηση, καθώς η έλλειψη κοινωνικών συμμαχιών σταδιακά απομόνωσε τους απεργούς και υπέσκαψε το ηθικό τους. Στο τέλος, χωρίστηκαν σε μια πλειοψηφία που γύρισε πίσω στη δουλειά ηττημένη και σε μια μικρή μειοψηφία οργανισμένων απεργών, οι οποίοι χαρακτηρίστηκαν «εξτρεμιστές». Οι ενέργειες όσων προσπάθησαν να συνεχίσουν τον αγώνα (κόψιμο των λάστιχων σε φορτηγά απεργοσπαστών ή κάψιμο των φορτηγών) καταδικάστηκαν από το σωματείο τους, ενώ η προσπάθεια σχηματισμού απεργιακής επιτροπής για τη συνέχιση της απεργίας υπονομεύτηκε κι αυτή από το σωματείο, με αποτέλεσμα τη λήξη της κινητοποίησης.

Μια από τις σημαντικότερες κινηματικές πρακτικές που αναπτύχθηκαν τον περασμένο χρόνο είναι η άρνηση πληρωμής των διοδίων, γνωστή και ως «Δεν πληρώνω». Η πρακτική αυτή ξεκίνησε να αναπτύσσεται αρχικά σε τοπικό επίπεδο και αφορούσε την άρνηση πληρωμής διοδίων για τοπικές μετακινήσεις (ειδικά στη Β.Α. Αττική), αλλά πολύ γρήγορα εξαπλώθηκε σε ολόκληρο το εθνικό οδικό δίκτυο.

Η πρακτική αυτή βρήκε έρεισμα στις «προβληματικές», όπως και η ίδια η κυβέρνηση παραδέχεται, συμβάσεις παραχώρησης που ψηφίστηκαν με νόμο στη βουλή το 2007 από τα δυο μεγάλα κόμματα και αφορούν στην κατασκευή των πέντε μεγάλων αυτοκινητόδρομων της χώρας καθώς και την παταγώδη αποτυχία της κατασκευής της υποθαλάσσιας αρτηρίας Θεσσαλονίκης. Την κατασκευή, όπως και τη λειτουργία, συντήρηση και εκμετάλλευσή τους για μεγάλο χρονικό διάστημα (30 έτη) έχουν αναλάβει κοινοπραξίες ιδιωτικών επιχειρήσεων (ελληνικών και ξένων) με χρηματοδότηση από ευρωπαϊκά, κρατικά και ιδιωτικά κονδύλια.

Ο θεμελιώδης σκοπός της κατασκευής αυτών των έργων, η εξυπηρέτηση της ανάγκης του κεφαλαίου για δημιουργία δρόμων ταχύτερης και ασφαλέστερης ροής των ανθρώπινων και μη εμπορευμάτων, δεν είχε μεγάλη επιτυχία. Η προσπάθεια να συν-

[25] Τονιζόταν, επίσης, το γεγονός ότι οι περισσότερες άδειες αρχικά δόθηκαν επί χούφτας.

δυναστούν οι απαιτήσεις της ΕΕ για να χρηματοδοτήσει τα έργα αυτά με τις απαιτήσεις των ελλήνων καπιταλιστών και τα δεκάδες αιτήματα τοπικών παραγόντων, που οι περιοχές τους εμπλέκονται στην κατασκευή των αυτοκινητοδρόμων, δεν είχε και τα καλύτερα αποτελέσματα.

Τα τεχνικά προβλήματα (περιβαλλοντικά, αρχαιολογικά, απαλλοτριώσεις, δίκτυα κοινής ωφέλειας) που προκάλεσαν καθυστερήσεις στην ολοκλήρωσή τους, σε συνδυασμό με τη μείωση της χρηματοδότησης (από τις τράπεζες και το κράτος, ειδικά την τελευταία διετία) αλλά και τις τοπικές αντιδράσεις από όπου περνούν οι αυτοκινητόδρομοι δημιούργησαν μια εκρηκτική κατάσταση. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις συμβάσεις αυτές τα έσοδα από τα διόδια δε χρησιμοποιούνται απλά ως μέσο αποπληρωμής των ιδιωτικών επενδύσεων αλλά και ως πηγή χρηματοδότησης για άλλα έργα. Δηλαδή, μια κοινοπραξία εταιρειών εισπράττει διόδια από ένα οδικό άξονα στην Αθηνών-Λαμίας και, θεωρητικά τουλάχιστον, χρησιμοποιεί τα έσοδα για να χρηματοδοτήσει την κατασκευή ενός άξονα στην δυτική Ελλάδα. Ωστόσο, ενώ από το 2007 τα διόδια γίνονται συνεχώς πυκνότερα και ακριβότερα, οι αυτοκινητόδρομοι δεν έχουν ολοκληρωθεί. Ταυτόχρονα, τα διόδια είναι πηγή χρήματος και για το κράτος μέσω του ΦΠΑ.

Η κακή εξέλιξη των μεγάλων έργων και η αύξηση του αριθμού και της τιμής των διοδίων, αύξησαν την κοινωνική δυσαρέσκεια. Η δυσαρέσκεια αυτή υποδαυλίστηκε και από τις ματαιωμένες υποσχέσεις του ΠΑΣΟΚ για μείωση της τιμής των διοδίων.

Στην κατάσταση αυτή πάτησε η πρακτική αυτομείωσης, «Δεν πληρώνω». Αντλώντας τα επιχειρήματά της από το δημοκρατικό δικαϊκό σύστημα μιας υποτιθέμενης «ίσης ανταλλαγής», η πρακτική αυτή προϋποθέτει ότι από τους δύο «συμβαλλόμενους» -οδηγούς-πελάτες και κράτος-κατασκευαστικές εταιρείες-, οι πρώτοι έχουν ήδη εκπληρώσει τις υποχρεώσεις τους. Θεωρούν, λοιπόν, ότι είναι «νόμιμη» και «δίκαιη» η άρνηση πληρωμής διοδίων αφού οι συμβάσεις είναι «αποικιακού τύπου» και οι εθνικές οδοί «έχουν ήδη χρυσοπληρωθεί μέσω της φορολογίας, των τελών κυκλοφορίας και των διοδίων που τόσα χρόνια καταβάλλονται». Σταδιακά, η πολιτική στήριξη τοπικών παρα-

γόντων (πχ δημάρχων και δημοτικών συμβουλίων), καθώς και η «επιστημονική» στήριξη νομικών και τεχνικών συμβούλων έδωσαν επιπλέον «κύρος» σ' αυτήν την πρακτική που άρχισε να γενικεύεται..

Επίσης, το γεγονός ότι η τροχαία ή η αστυνομία δεν έχει το δικαίωμα να παρέμβει όταν κάποιος δεν πληρώνει διόδια, έκανε εύκολα οικειοποιήσιμη την πρακτική. Το «Δεν πληρώνω» πήρε μεγάλες διαστάσεις, με τις κοινοπραξίες των εργολάβων να πιέζουν την κυβέρνηση να παρέμβει και να εξασφαλίσει τα διαφυγόντα κέρδη τους. Σύντομα, στο χορό του «Δεν πληρώνω» μπήκαν το ΠΑΜΕ και ο ΣΥΡΙΖΑ, βλέποντας μια ευκαιρία ψηφοθηρίας. Η έκταση του ελέγχου που ασκούν οι κοινωνικοί και πολιτικοί αντιπρόσωποι θα φανεί όταν αρχίσει να τίθεται σε αμφισβήτηση το δίλημμα «νόμιμο-παράνομο», που αποτελεί και τη βασική αδυναμία αυτής της κινηματικής πρακτικής. Κάτι που σύντομα θα γίνει, καθώς το κεφάλαιο και το κράτος σκληραίνουν τη στάση τους.

Τις στιγμές που γράφονται αυτές οι γραμμές η αντιπαράθεση μεταξύ κυβέρνησης και «αρνητών πληρωμής» έχει πάρει διαστάσεις κεντρικού πολιτικού ζητήματος. Το ΠΑΣΟΚ, έκανε αυτό που ξέρει καλά: έδωσε το πράσινο φως για την ποινικοποίηση της πρακτικής εξαπολύοντας ταυτόχρονα μια ακραία συντηρητική προπαγάνδα περί «τζαμπατζήδων», «δολιοφθορέων» και «εχθρών του δημοσίου συμφέροντος». Από κοντά φυσικά οι παντός είδους (ακρο)δεξιόι υπερασπιστές του Νόμου και της Τάξης. Παράλληλα, οι εταιρείες, μέσω των μίντια που ελέγχουν, επιδόθηκαν στο προσφιλές τους κυνήγι μαγισμών.

Στις αρχές του 2011 η πρακτική του «δεν πληρώνω», που εκφράζει την άρνηση μετακύλισης του κόστους αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης σε εμάς τους ίδιους, άρχισε να εξαπλώνεται και στα μέσα μαζικής μεταφοράς. Κορυφώθηκε με τις απεργίες και τις στάσεις των εργαζομένων στα μέσα μαζικής μεταφοράς, τον Ιανουάριο και το Φεβρουάριο του 2011, οι οποίοι σε μεγάλο βαθμό στήριξαν τις αντιδράσεις απέναντι στις αυξήσεις. Με αφορμή την αύξηση της τιμής των εισιτηρίων και την απόπειρα αναδιάρθρωσης των εργασιακών σχέσεων στις εμπλεκόμενες ΔΕΚΟ, η πρακτική της «λαθρεπιβίβασης» και της ανταλλαγής επικυρωμένων εισιτηρίων παίρνει ανοιχτό και συλλογικό χαρακτήρα. Συνοδευμένη από σαμποτάζ ακυρωτικών που πραγματοποιήθηκαν σε παρεμβάσεις ενάντια στις αυξήσεις, η αυτομείωση μπορεί να γίνει βασική μορφή της ταξικής πάλης σήμερα. Η προοπτική να διευρυνθεί η άρνηση πληρωμών προς όλες τις πλευρές της κοινωνικής αναπαραγωγής, υγεία, εκπαίδευση, ασφάλιση, υπηρεσίες κοινής ωφέλειας... οι οποίες διαρκώς περιφράσσονται με το χρήμα, θα είναι, εξάλλου, **η μόνη προλεταριακή προοπτική** άρνησης πληρωμής του χρέους, σ' αντίθεση με τις κάθε είδους «προτάσεις» προς το κράτος από την αριστερά.

Κάποια (προσωρινά) συμπεράσματα

Μολονότι οι αγώνες αυτοί προκάλεσαν σημαντικά προβλήματα στο ελληνικό κεφάλαιο και το κράτος του στη διάρκεια της περσινής χρονιάς, φαίνεται να ακολουθούν όλοι το ίδιο μοτίβο: παρέμειναν αποσπασματικοί, ασύνδετοι, αμυντικοί και τελείως ελεγχόμενοι ή σαμποταρισμένοι από τα συνδικάτα. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο τα συνδικάτα υπονομεύουν τις απεργιακές κινητοποιήσεις είναι αυτό που συνέβη στη γενική απεργία της 8ης Ιουλίου όταν το ελεγχόμενο από την ΠΑΣΚ σωματείο των εργαζομένων στο Αττικό μετρό, σε αντίθεση με ό,τι συνέβη στις προηγούμενες γενικές απεργίες, αποφάσισε να διακόψει τη λειτουργία του μετρό καθόλη τη δι-

άρκεια της ημέρας, εμποδίζοντας πολλούς απεργούς να συμμετάσχουν στην πορεία καθώς δεν μπορούσαν να προσεγγίσουν το κέντρο.

Ο υπονομευτικός και διαμεσολαβητικός ρόλος του συνδικαλιστικού μηχανισμού γίνεται ξεκάθαρος εάν κανείς εξετάσει τις ενέργειες των δύο συνδικαλιστικών συνομοσπονδιών –της ΓΣΕΕ και της ΑΔΕΔΥ– που βρίσκονται υπό τον πλήρη έλεγχο της πασοκικής κυβέρνησης και κάνουν ό,τι περνάει από το χέρι τους για να παρεμποδίσουν οποιαδήποτε ουσιαστική αντίδραση ενάντια στα μέτρα που λαμβάνει η κυβέρνηση.

Μόνο αφελείς θα πίστευαν ότι η κήρυξη έξι 24ωρων απεργιών από τη ΓΣΕΕ το διάστημα από το Φεβρουάριο μέχρι το Δεκέμβριο του 2010 και οκτώ 24ωρων απεργιών και μερικών στάσεων εργασίας το ίδιο διάστημα από την ΑΔΕΔΥ σήμαιναν μια πραγματική προσπάθεια εκ μέρους τους να προωθήσουν τους αγώνες ή μια δυναμική απάντηση της εργατικής τάξης. Ως συνήθως, η κήρυξη των απεργιών αυτών δε συνοδεύτηκε από κάποια ιδιαίτερη κινητοποίηση των συνδικάτων στους εργασιακούς χώρους. Καθώς δεν υπήρχε καμία προετοιμασία για τις απεργίες, το ποσοστό των απεργών μετά το Μάη έφθινε διαρκώς και οι διαδηλώσεις εκφυλίζονταν, κουράζοντας τους απεργούς και λειτουργώντας ως βαλβίδα ασφαλείας που εκτόνωνσε τη συσσωρευμένη οργή για τα μέτρα λιτότητας. Έτσι, προς το παρόν, δε φαίνεται πιθανό η κρίση και η πίεση που άσκησε η βάση σ' αυτούς τους αρτηριοσκληρωτικούς μηχανισμούς να οδηγήσουν σε κάποιες σημαντικές αλλαγές στη δομή και τη λειτουργία τους, ιδιαίτερα εάν λάβουμε υπόψη μας την κατάσταση αταραξίας στην οποία βρίσκονται τα χαμηλόβαθμα συνδικαλιστικά στελέχη που πρόσκεινται στην ΠΑΣΚ, η οποία εξακολουθεί να κερδίζει την πλειοψηφία των ψήφων στους περισσότερους εργασιακούς χώρους. Παρόλο που η «κρίση του χρέους» υπονομεύει περαιτέρω την ήδη αδύναμη λειτουργία των συνδικάτων να εγγυηθούν τη βελτίωση των συνθηκών αναπαραγωγής του προλεταριάτου ως εργατικής δύναμης, εντούτοις η δύναμή τους βρίσκεται στη συντεχνιακή και ατομικιστική χρήση τους από τους προλετάριους. Η γνωστή παράδοση των πελατειακών σχέσεων εξακολουθεί να κυριαρχεί μέσα στα συνδικάτα, καθώς, ειδικά στο δημόσιο τομέα, οι διασυνδέσεις με κάποια συνδικαλιστική παράταξη ή ακόμα και η ψήφος στην ΠΑΣΚ ή τη ΔΑΚΕ συνεχίζουν ν' αποτελούν ένα πρώτο βήμα για την επαγγελματική ή κοινωνική ανέλιξη ή τουλάχιστον να χρησιμεύσουν για την ατομική επίλυση προβλημάτων που μπορεί να αντιμετωπίζει κάποιος στο χώρο εργασίας του. Επομένως, αν και τέτοια υλικά οφέλη μπορεί να έχουν σχετικά περιοριστεί στην παρούσα συγκυρία, δεν έχουν, εντούτοις, χάσει την βαρύτητά τους. Τα συνδικαλιστικά στελέχη μπορούν να βασίζονται επομένως τόσο στην κοινωνική αδράνεια όσο και σ' αυτές τις πελατειακές σχέσεις που δημιουργούν ένα σχετικά χαλαρό κλίμα στο δημόσιο τομέα ώστε να μην καθίσταται αναγκαία η άμεση μεταρρύθμιση της δομής του συνδικαλισμού.

Όσον αφορά τις ενέργειες του ΠΑΜΕ, μοιάζουν πιθανόν εντυπωσιακές, δεδομένου ότι σε ορισμένες περιπτώσεις ήταν το ΠΑΜΕ που κάλεσε πρώτο κινητοποιήσεις, εξαναγκάζοντας τη ΓΣΕΕ και την ΑΔΕΔΥ να το ακολουθήσουν. Το ΠΑΜΕ οργάνωσε κυρίως θεαματικές ενέργειες, όπως οι καταλήψεις τηλεοπτικών σταθμών, των υπουργείων οικονομικών και απασχόλησης, τον αποκλεισμό του χρηματιστηρίου με το αλησμόνητο πανό «CRISIS PAY THE PLUTOCRACY» και τον αποκλεισμό του λιμανιού του Πειραιά όταν η «ανεξάρτητη δικαιοσύνη» έκρινε παράνομη την απεργία των ναυτεργατών. Για όσους γνωρίζουν έστω και ελάχιστα τον τρόπο σκέψης και λειτουργίας του μηχανισμού του ΚΚΕ, δεν είναι δύσκολο να αντιληφθούν ότι όλες αυτές οι «δράσεις» βρίσκονταν υπό τον απόλυτο έλεγχο του Κόμματος, χωρίς ψήγμα πρωτοβουλίας από τη βάση. Είναι επίσης βέβαιο ότι εάν οι αγώνες ενάντια στα νέα μέτρα κλιμακώνονταν, ο μηχανισμός

νισμός του ΠΑΜΕ θα έσπευδε εκ νέου να παίξει το ρόλο του «χωροφύλακα του κινήματος», καταστέλλοντας οποιαδήποτε ριζοσπαστική ενέργεια ή πρωτοβουλία – όπως έχει κάνει άπειρες φορές στο παρελθόν. Αυτή του η διάθεση γίνεται άλλωστε σαφής και από τη μόνιμη τακτική του να οργανώνει ξεχωριστές και κυρίως ειρηνικές διαδηλώσεις, εμποδίζοντας τα μέλη του να έρθουν σε επαφή και να επικοινωνήσουν με άλλους απεργούς.

Όμως, πέρα από το ρόλο που παίζει η διαμεσολαβητική και αστυνομική λειτουργία των συνδικάτων, είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι μέχρι τώρα απουσίαζαν σχεδόν παντελώς αυτόνομες προλεταριακές πρωτοβουλίες με σαφώς ριζοσπαστικό περιεχόμενο αγώνα που να υπερβαίνουν τα συνδικαλιστικά και κλαδικά αιτήματα μέσα στους χώρους εργασίας. Εξαίρεση, που επιβεβαιώνει όμως τον κανόνα, αποτέλεσε η κινητοποίηση των νοσοκομειακών γιατρών εναντίον των περικοπών στον τομέα της υγείας, οι οποίοι πήραν την πρωτοβουλία να κάνουν δωρεάν εξετάσεις στους ασθενείς επί μία εβδομάδα σε όλα τα δημόσια νοσοκομεία. Τέτοιου είδους πρωτοβουλίες που πάνε κόντρα στους διαχωρισμούς που το κεφάλαιο τρέφει μέσα στην τάξη μας είναι, ωστόσο, σπάνιες.

Αντίθετα με μια μηχανιστική αντίληψη αριστερής προέλευσης, σύμφωνα με την οποία «όσο μεγαλύτερη η κρίση, τόσο το καλύτερο για τους αγώνες», η μέχρι τώρα διαδρομή μας στους ταξικούς αγώνες των προηγούμενων μηνών δε μας οδηγεί σε ιδιαίτερα αισιόδοξα συμπεράσματα. Πολλά αντιφατικά στοιχεία συνθέτουν τη θολή εικόνα μιας εργατικής τάξης στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό που, εν μέσω οξυμμένης κρίσης, η δραστηριότητά της γεννά περισσότερα ερωτηματικά παρά βεβαιότητες. Είναι αλήθεια ότι η χειραγώγηση των συνδικάτων, που εξακολουθούν να καθορίζουν το περιεχόμενο, το χώρο και το χρόνο των απεργιών και διαδηλώσεων, αντανakλά την παθητικότητα της συντριπτικής πλειοψηφίας των προλετάρων. Ωστόσο, άλλο τόσο εμφανής και πραγματική είναι η χαρά της συνεύρεσης απεργών από διαφορετικούς κλάδους στο δρόμο, η συχνή μαχητικότητά τους ενάντια στη συνδικαλιστική και στη συμβατική αστυνομία, η επιθυμία συλλογικού ελέγχου του κέντρου της πόλης. Σε ποιο βαθμό όμως ο δρόμος μπορεί να λειτουργήσει ως *πεδίο απεγκλωβισμού* από την ασφυξία του συντεχνιασμού και του κατακερματισμού και σε ποιο βαθμό ως *υποκατάστατο* της αυταρχικής αυτόνομης οργάνωσης του αγώνα μέσα στους χώρους εργασίας ή στις γειτονιές; Οι προσωρινές συναντήσεις στο δρόμο (που συχνά παίρνουν βίαιη μορφή) πόσο εκτονώνουν την οργή που γεννά η κρίση και πόσο βάζουν τις βάσεις μιας νέας κοινωνικότητας που ξεπερνά τους κλαδικούς διαχωρισμούς;

Πέρα απ' αυτά τα ερωτήματα, πιο ανησυχητικά είναι τα δείγματα μιας ανερχόμενης *διαταξικής αντίληψης* (ακόμα και μέσα στους αγώνες), πολύ χαρακτηριστικής του μικροϊδιοκτητικού χαρακτήρα του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού. Στον αντίποδα του καθεστωτικού «όλοι μαζί τα φάγαμε» αναδύεται το «κλέφτες πολιτικοί» και «μη φαγώθουμε μεταξύ μας», υπονοώντας ότι απέναντι στους «διεφθαρμένους πολιτικούς» το αντίπαλο δέος είναι το «λαϊκό μέτωπο» μικροαφεντικών που δοκιμάζονται από την κρίση και προλετάρων υπαλλήλων τους που δείχνουν κατανόηση και συμπάθεια.

Είναι σ' αυτή τη no man's land του ελληνικού μικροαστισμού που χαροπαλεύει και η οποία συγκαλύπτει τη βία των ταξικών σχέσεων της μικρής και οικογενειακής επιχείρησης που βρίσκουν γόνιμο έδαφος και οι αντιδραστικές απόψεις περί «κακού ΔΝΤ και ξένου κεφαλαίου» και υπέρ του «έλληνα επαγγελματία». Όξυνση του ταξικού ανταγωνισμού ή εθνικιστικός «λαϊκομετωπικός» αγώνας θα είναι το επείγον ερώτημα που θα μας απασχολεί έμπρακτα όλο και περισσότερο στο άμεσο μέλλον.

Εθνικισμός και ενοχή: μηχανισμοί (αυτο)πειθάρχησης και εσωτερίκευσης της κρίσης

Η ανεπαρκής απάντηση του προλεταριάτου στην επίθεση που ακούει στο όνομα «κρίση του χρέους» μπορεί να αποδοθεί, εν μέρει, στην αποτελεσματικότητα της προπαγάνδας που εξαπέλυσε το κράτος για να τη νομιμοποιήσει. Για να εργαστούμε περισσότερο με λιγότερα χρήματα, πρέπει να αποδεχτούμε ότι αντιμετωπίζουμε ένα «πρόβλημα» που βρίσκεται σε μια σφαίρα στην οποία δεν μπορούμε να παρέμβουμε και την οποία δεν μπορούμε να ελέγξουμε. Έτσι, η αιτία της κρίσης αποδίδεται σε ένα σχεδόν μεταφυσικό αλλά αναπόδραστο κόσμο αγορών, στατιστικών, οίκων αξιολόγησης, σπεκουλαδόρων και πάει λέγοντας. Αυτό το πέπλο μυστικοποίησης έχει σα στόχο να αποκρύψει την πραγματική πηγή της κρίσης που είναι η σπασμωδική αλλά επίμονη άρνηση του παγκόσμιου προλεταριάτου να υποταχθεί πλήρως στο κεφάλαιο καθώς και η κυκλοφορία των αγώνων του, όσο περιορισμένη κι αν είναι αυτή.

Έτσι, σε μια περίοδο οξείας κρίσης, η εμμονή του κεφαλαίου να ανακτήσει τον έλεγχο πάνω στο προλεταριάτο –ειδικά όταν δυο χρόνια πριν η προσταγή του κεφαλαίου και του κράτους του αμφισβητήθηκε και απονομιμοποιήθηκε βίαια– μεταλλάσσεται στην αόρατη, σκοτεινή παντοδυναμία της «οικονομίας» και των «αγορών» που λειτουργούν σε ένα ακαθόριστο επίπεδο, προκαλώντας ένα γενικευμένο αίσθημα αδυναμίας και μοιρολατρίας. Τα σκληρά μέτρα λιτότητας, αυτή η ρητή κήρυξη ταξικού πολέμου, πρέπει να εμφανιστούν ως κάτι «φυσιολογικό». Η κρίση παρουσιάζεται ως μια μη αντιστρέψιμη *φυσική καταστροφή* κι εμείς θα πρέπει να περιμένουμε υπομονετικά μερικά χρόνια μέχρι να «ολοκληρωθεί» ο κύκλος της, όπως μας συνιστούν οι οικονομολόγοι-μετεωρολόγοι.

Το ελληνικό κράτος με τη σημερινή πασοκική μορφή του σε αगाστή συνεργασία με τους ευρωπαίους εταίρους και φυσικά με τους κανόνες των μέσων μαζικής ενημέρωσης όξυνε την ιδεολογική τρομοκρατία χρησιμοποιώντας κι ένα παραδοσιακό, αλλά παντός καιρού, όπλο: την «εθνική ενότητα». Διατηρώντας προσεκτικά τις ισορροπίες, ώστε η κρίση να μη δημιουργήσει φυγόκεντρες τάσεις και αντιευρωπαϊκά αισθήματα, το κράτος παρουσιάζει τον ταξικό πόλεμο που εξαπολύει ως ζήτημα υπεράσπισης του έθνους – αυτή την αέναη ψευδαίσθηση. Με λίγα λόγια, προσπαθούν να μας πείσουν ότι δε θα δουλεύουμε πλέον για να πλουτίζουν τα αφεντικά μας αλλά για το καλό της πατρίδας. Η πατρίς χρειάζεται θυσίες!

Η «κρίση του χρέους» προσφέρει μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για την ενίσχυση της συσπείρωσης γύρω από τη μορφή έθνος-κράτος, δηλ. της βίαιης συσπείρωσης των προλεταρίων γύρω από τα συμφέροντα των αφεντικών τους. Διευκολύνει τα σχέδια των καπιταλιστών για ακόμα μεγαλύτερη υποτίμηση του προλεταριάτου, μεγαλύτερη παραγωγικότητα και τελικά υψηλότερα κέρδη. Σύμφωνα με τα λόγια του ίδιου του πρωθυπουργού *«...είναι καθαρό ότι έτσι όπως χειριστήκαμε τα οικονομικά μας, αφαιρείται ένα κομμάτι της κυριαρχίας μας που πρέπει να το πάρουμε πίσω με την αξιοπιστία μας, το πρόγραμμά μας και την αυτοθυσία του καθενός»*. Μόνο που για να αποκτήσουμε ξανά την «εθνική κυριαρχία μας», θα πρέπει ο καθένας από εμάς να ταυτιστεί με το έθνος ώστε γινόμενος ο ίδιος ανταγωνιστικός, να γίνει ξανά και το έθνος, ακόμα κι αν αυτό σημαίνει περισσότερη δουλειά, περικοπές στους μισθούς, διαιρέσεις και απολύσεις.

Σε πολλούς προλετάριους αυτή η εκστρατεία βρίσκει πρόσφορο έδαφος. Η εθνική ενότητα επανεπιβεβαιώνεται χρησιμεύοντας ως ένα **υποκατάστατο «συλλογικής» ταυτότητας** όταν σε περιόδους οικονομικής και κοινωνικής αποσύνθεσης, οι **συντεχνι-**

ακοί/ατομικιστικοί ρόλοι εντός των πραγματοποιημένων κοινωνικών σχέσεων διαλύονται. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, τόσο ο συνδικαλισμός όσο και τα πολιτικά κόμματα, που χαρακτηρίζονταν και τα δύο αυξανόμενα από τη χρήση συλλογικών μέσων για την επίτευξη ατομικών στόχων, γίνονταν όλο και λιγότερο ελκυστικοί και αποτελεσματικοί σε σύγκριση με τη χρήση των ατομικών ή οικογενειακών δανείων. Η «κρίση του δημόσιου χρέους» και η επικείμενη χρεοκοπία μπορεί να σημαίνουν μια καταστροφή σε ατομικό και οικογενειακό επίπεδο την οποία οι περισσότεροι προλετάριοι δεν είναι προετοιμασμένοι να αντιστρέψουν με έναν αυτόνομο ταξικό τρόπο αλλά ούτε καν με ένα συντεχνιακό τρόπο. Επομένως, η απροθυμία συμμετοχής στους αγώνες και η παθητικότητα υπό τη σημαία της «εθνικής ταυτότητας» χρησιμεύουν ως καταφύγιο και ως εκλογίκευση για όσους δεν είναι διατεθειμένοι ν' αντισταθούν στην υποτίμησή τους *τώρα*, αλλά εναποθέτουν τις ελπίδες τους για μια μελλοντική αύξηση της αξίας της δικής τους εργατικής δύναμης στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Οι απεργοσπάστες δεν αποκλείεται να φτάσουν στο σημείο να επιτεθούν φραστικά στους συνάδελφούς τους που απεργούν επειδή θα μπορούσαν να θέσουν σε κίνδυνο αυτήν την προσπάθεια.

Από τη στιγμή που η κρίση βιώνεται ως μια μυριάδα αλληλοσυνδεόμενων προσωπικών αποτυχιών (το «ζούμε πέρα από τις δυνατότητές μας» συνοψίζει τις ατομικές «καταχρήσεις» και «δυσλειτουργίες» που οδήγησαν σε μια «εθνική καταστροφή»), ο αυτοοικτιρισμός και η ενοχή μπορεί να πάρουν διαστάσεις επιδημίας ώστε να είναι αναγκαία η ύπαρξη κάποιων μηχανισμών άμυνας. Αυτοί οι μηχανισμοί άμυνας ενεργοποιούνται μέσω της προβολής του αισθήματος ενοχής σ' ένα κυνήγι μαγισσών ενάντια στους «δαπανηρούς» δημόσιους υπαλλήλους, τους φοροφυγάδες ή ακόμα και τους «διεφθαρμένους» πολιτικούς που «δεν μπόρεσαν» να φανούν αντάξιοι του λειτουργήματός τους και επελέγησαν να μετατραπούν σε αποδιοπομπαίους τράγους. Οι ιδεολόγοι του συστήματος, από μεριά τους, γνωρίζοντας ότι σε περιόδους κρίσης το κεφάλαιο και το κράτος δεν είναι πλέον αξιόπιστα καθώς οι «υποσχόμενες ανταμοιβές» δεν ήρθαν ποτέ, κατευθύνουν με περισσή προθυμία την οργή και το φόβο προς ασφαλέστερες για το σύστημα διεξόδους.^[26]

Για να επανέλθουμε στον εθνικισμό, τόσο αυτός όσο και ο λαϊκισμός δεν επιβάλλονται μόνο από τα πάνω, αλλά αναδύονται και μέσα από τους αγώνες τους ίδιους, κυρίως μέσω της επιρροής του **κυρίαρχου λόγου της αριστεράς και της άκρας αριστεράς**. Τα βασικά του σχήματα είναι η «πρόοδος της χώρας», η «τόνωση της εθνικής οικονομίας», η βελτίωση των όρων διαβίωσης «του ελληνικού λαού» (που για το ΚΚΕ συμπεριλαμβάνει ακόμα και το μικρό κεφάλαιο, εξ ου και η ρητορεία περί «πλουτοκρατίας»), αντιστρέφοντας έτσι πλήρως τους όρους της αντιπαράθεσης: ο ελληνικός καπιταλιστικός σχηματισμός γίνεται «χώρα», η διευρυνόμενη αναπαραγωγή του συνολικού κοινωνικού

[26] Μια άλλη όψη του γενικευμένου αισθήματος «αδυναμίας» μπροστά στο όλο και αυστηρότερα μέτρα λιτότητας και τις αλλοτριωτικές δυνάμεις της οικονομίας που κυριαρχούν πάνω στις ζωές μας, μπορεί να εντοπιστεί στην αύξηση των ανθρώπων που ζητούν βοήθεια από ψυχιάτρους και ψυχιατρικά ιδρύματα. Σύμφωνα με κάποιους ειδικούς, ορισμένες ψυχικές διαταραχές όπως η κατάθλιψη, οι κρίσεις πανικού και η αγχώδης διαταραχή συνδέονται άμεσα με την αύξηση της ανεργίας, την ατομική χρέωση και το γενικευμένο αίσθημα αβεβαιότητας. Σύμφωνα με τα στοιχεία που έδωσαν δύο από τα μεγαλύτερα Κέντρα Ψυχικής Υγιεινής της Αθήνας, παρατηρείται μια σημαντική αύξηση των ανθρώπων που απευθύνθηκαν για βοήθεια σε αυτά το 2009 σε σχέση με το 2008 και μια επιπλέον αύξηση κατά τους τρεις πρώτους μήνες του 2010. Δυστυχώς δεν υπάρχουν συνολικά στοιχεία ή δημόσιες έρευνες για την ψυχική υγεία στην Ελλάδα· όμως αυτή η αυξητική τάση επιβεβαιώνεται και από την αύξηση της πώλησης ψυχοφαρμάκων, ιδιαίτερα αντικαταθλιπτικών, αγχολυτικών και υπνωτικών χαπιών από τον Ιανουάριο του 2010 και μετά. Στα παραπάνω στοιχεία πρέπει να προσθέσουμε μια μικρή αλλά όχι άνευ σημασίας αύξηση των αυτοκτονιών τους τελευταίους μήνες, συχνά λόγω αδυναμίας αποπληρωμής χρεών.

κεφαλαίου βαφτίζεται «εθνική οικονομία» και οι ρυθμοί συσσώρευσης του κεφαλαίου «ανάπτυξη». Ακόμα και όταν μερίδες της άκρας αριστεράς μιλούν για τον «κόσμο της εργασίας», η λογική τους είναι ενταγμένη σε ένα πατριωτικό σχέδιο. Στη συγκεκριμένη συγκυρία αυτό σημαίνει κατά βάση «έξοδο από το ευρώ και την ΕΕ» γιατί «το ευρώ συνθλίβει τις παραγωγικές δυνατότητες των χωρών του ευρωπαϊκού νότου και τις

μετατρέπει σε υποτελείς της Γερμανίας». Πέρα από το ατεκμηρίωτο τέτοιων απόψεων, αποκαλύπτουν και όλο τον κρατικισμό και εθνικισμό τους όταν κάνουν λόγο για την αναγκαιότητα ύπαρξης μιας αριστερής κυβέρνησης που θα εκφράζει τα συμφέροντα του «κόσμου της εργασίας» και η οποία θα προωθήσει τα «φιλοεργατικά» αιτήματα: εθνικοποίηση των τραπεζών, αυτοδιαχείριση στρατηγικών τομέων της εθνικής οικονομίας, μια ολόκληρη φιλολογία συναφών μεταξύ τους προτάσεων-υποδείξεων για τη μερική ή ολική διαγραφή του χρέους, συνταγές για μια «παραγωγική» αναδιοργάνωση της «χώρας» κ.α. Αιτήματα, φυσικά, που αποτελούν ζητήματα υψηλής πολιτικής, από τα πάνω, αφού μόνο μια κυβέρνηση –«φιλολαϊκή», βεβαίως– μπορεί να τα υλοποιήσει. Εν ολίγοις, στον πυρήνα των αριστερών και αριστεριστικών αυτών απόψεων βρίσκεται ένας καπιταλισμός περιορισμένος εντός των συνόρων ενάντια στα τρία ξένα κακά (ΔΝΤ, ΕΚΤ και ΕΕ)^[27] και την «Κουίσιλιγκ» ελληνική κυβέρνηση ή ακόμα και η ιδέα των Σοσιαλιστικών Ενωμένων Πολιτειών της Ευρώπης, στην οποία θα φτάσουμε αν κάθε χώρα της περιφέρειας ακολουθήσει μια τέτοια προοπτική.

Το γεγονός, βέβαια, ότι η επιρροή της αριστεράς είναι σχετικά περιορισμένη γενικά στους προλετάριους, δε σημαίνει ότι η επιρροή της στους αγώνες είναι αμελητέα. Και το πρόβλημα εστιάζεται ακριβώς στο ότι στους διάσπαρτους και απομονωμένους μεταξύ τους αγώνες του προλεταριάτου ενάντια στη λεηλασία και την υποτίμησή του η υποτιθέμενη «ενοποίηση» που προτείνεται από την αριστερά, ακόμα και μέσω μιας αντικαπιταλιστικής ρητορείας, δεν έχει παρά, κατά βάση, ένα **αντιιμπεριαλιστικό, εθνικιστικό, κρατικίστικο και τελικά συντηρητικό περιεχόμενο**

Αφήσαμε για το τέλος το σύνηθες όπλο της εξουσίας, την **καταστολή**, που προφανώς σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, όπως τώρα, εντείνεται. Η κρίση νομιμοποίησης που οξύνεται διαρκώς (ενδεικτικά είναι τα υψηλότερα μέχρι τώρα ποσοστά αποχής από τις εκλογές που καταγράφηκαν στις πρόσφατες δημοτικές εκλογές), κάνει το κράτος και το κεφάλαιο να εφαρμόζουν το δόγμα της μηδενικής ανοχής απέναντι σε οποιαδήποτε απεργία η οποία αυτομάτως θεωρείται «προδοσία» του «εθνικού στόχου» του περιορισμού του ελλείμματος. Ο πρωθυπουργός ήταν σαφής όταν, απευθυνόμενος στους «ανεύθυνους» απεργούς που προδίδουν την «εθνική υπόθεση», είπε: «Χρειάζονται θυ-

[27] Δεν είναι συμπτωματικό το γεγονός ότι οι τηλεπερσόνες χρησιμοποιούν το χαρακτηρισμό «τροϊκανοί», κατά το «αρειανοί», για τους εκπροσώπους των ΔΝΤ, ΕΕ, ΕΚΤ, λες και πρόκειται για εξωγήινους. Έτσι, τονίζουν με έμμεσο τρόπο, όπως και η πλειοψηφία των αριστερών διανοούμενων, την εξωγενή, δηλαδή μη-ελληνική, προέλευση των συγκεκριμένων τεχνοκρατών.

σίες, δεν αντέχουμε μπλόκα και απεργίες». Είναι ολοφάνερο ότι η κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ και οι καπιταλιστές φοβούνται την κοινωνική αναταραχή που μπορεί να ξεσπάσει εάν αποδειχτούν αναποτελεσματικοί οι διαμεσολαβήσεις και οι κάθε είδους μηχανισμοί του κράτους. Οι ιδεολόγοι του συστήματος προσπαθούν με κάθε μέσο να απαλείψουν ακόμα και από τη μνήμη την εξέγερση του Δεκέμβρη ως έναν εφιάλτη που δε θα πρέπει να επαναληφτεί. Ταυτόχρονα, ο φόβος για «επικείμενη κοινωνική έκρηξη» επανέρχεται περιοδικά, σαν κώδωνας κινδύνου που επιδιώκει να συσπειρώσει τις δυνάμεις του *Κόμματος της Τάξης* και να εκβιάσει την κοινωνική συναίνεση των «νομοταγών πολιτών» και των «νοικοκυραίων». Γνωρίζουν πολύ καλά ότι όταν μιλάνε για κοινωνική ειρήνη περπατάνε πάνω σε τεντωμένο σκοινί· το οπλοστάσιό τους –οι συνδικαλιστικοί μηχανισμοί, ο ατομικισμός, ο φόβος κι οι ενοχές– μπορεί κάποτε να εξαντληθεί.

Για να ξαναγυρίσουμε στο Νίτσε, «αυτός ο κόσμος, στο βάθος, δεν έχασε ποτέ πια τη χαρακτηριστική μυρουδιά του αίματος και του μαρτυρίου» – κάτι που επιβεβαίωσε και ο υπουργός Αντρέας Λοβέρδος όταν προαναγγέλλοντας τα «σκληρά αλλά αναγκαία μέτρα» δήλωσε ότι «*Θα χυθεί αίμα!*». Ίσως, όμως, άθελά του να προανέγγειλε την καταιγίδα που αντί για την αποσύνθεση του προλεταριάτου θα φέρει την ανασύνθεση των αγώνων ενάντια στη συνδικαλιστική αστυνομία και θα στείλει το «δημόσιο έλλειμμα» στο σκουπιδοτενεκέ της ιστορίας μαζί με το έλλειμμα ζωής, που είναι το μόνο πραγματικό.

Τα Παιδιά της Γαλαρίας

Μέρη αυτού του κειμένου κυκλοφόρησαν με τη μορφή οκτασέλιδου το 2010.